

Nicholas Pleace

Bostad först

- en handbok

Europa

Nicholas Pleace

En handbok om Bostad först

Inledning till den svenska utgåvan

Marcus Knutagård

Svensk översättning

Lisa Sjösten

Sveriges Stadsmissioner

Égalité bokförlag

SVERIGES STADSMISSIONER
E-post: info@sverigesstadsmissioner.se
Webbplats: www.bostadforst.se

ÉGALITÉ
Box 5158
200 71 Malmö
Tel. 072-307 65 65
E-post: info@egalite.se
Webbplats: www.egalite.se

Tryckt med bidrag från Postkodlotteriet.

Originalalets titel: *Housing First Guide. Europe.*

© 2016 FEANTSA, Bryssel.
© 2018 svenska utgåvan: Sveriges Stadsmissioner och Égalité bokförlag.

ISBN 978-91-984203-2-6
Första upplagan, första tryckningen.

Mångfaldigande av innehållet i denna bok, helt eller delvis, är enligt lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk förbjudet utan medgivande av bokförlaget Égalité och Sveriges Stadsmissioner. Förbudet avser såväl text som illustrationer och gäller varje form av mångfaldigande i form av t.ex. tryckning, kopiering etc.

Översättning: Lisa Sjösten.
Fackgranskning: Marcus Knutagård.
Grafisk formgivning: RPform, Richard Persson.
Förlagsredaktör: Weddig Runquist.

Tryckt hos Balto Print, Litauen 2018

INNEHÅLL

Inledning till den svenska utgåvan av handboken	5
Av Marcus Knutagård, fil.dr i socialt arbete, Socialhögskolan, Lunds universitet	
Förord	8
Av Samara Jones och Taina Hytönen, projektsamordnare, Housing First Europe Hub	
Förord	9
Av Sam Tsemberis, VD för Pathways Housing First Institute	
Tack!	11
Introduktion	12
1. Vad är Bostad först?	15
1.1 Introduktion till Bostad först	17
1.2 Bostad först – en historik	18
1.3 Bostad först i Europa	21
1.4 Evidens för att Bostad först fungerar	23
2. Bostad försts grundprinciper	27
2.1 Bostad är en mänsklig rättighet	30
2.2 Rätten till val och självbestämmande	31
2.3 Bostad och behandling ska separeras från varandra	32
2.4 Stöd riktas till återhämtning	34
2.5 Stöd baserat på skademinskning	35
2.6 Aktivt engagemang utan tvång och fostran	36
2.7 Deltagarstyrt stöd utifrån individens styrkor, behov och egna mål	36
2.8 Flexibelt stöd under så lång tid som personen själv vill och behöver	37

3. Att ge stöd	39
3.1 Kvarboende	41
3.2 Hälsa och välbefinnande	43
3.3 Social Integration	46
4. Att ordna med bostad	51
4.1 Bostaden och bostadsområdet i Bostad först	53
4.2 Bostaden som startpunkt	54
4.3 Att erbjuda någon en bostad	55
5. Att utvärdera Bostad först	59
5.1 Vikten av utvärdering	61
5.2 Utvärderingar av processen och effektiviteten	62
5.3 Vad man mäter	64
5.4 Hur man mäter	68
6. Bostad först och en bredare strategi	71
6.1 Strategiska roller i Bostad först	73
6.2 Framtida tillämpningar av Bostad först	75
6.3 Argument till förmån för Bostad först	77
Litteratur	78

Inledning till den svenska utgåvan av handboken

Av Marcus Knutagård, fil.dr i socialt arbete, Socialhögskolan, Lunds universitet.

Det finns alltid utmaningar när modeller överförs från en kontext till en annan. Ursprungsmodellen av Bostad först skapades i New York i början av 1990-talet. Sedan dess har modellen spridits till många länder och på senare tid i ett flertal länder i Europa. Utvärderingarna av Bostad först-modellen visar att de verksamheter som har hög programtrohet också har bättre resultat. Samtidigt visar forskning om spridning av modeller att det är viktigt att det finns utrymme för lokala förändringsagenter att anpassa och modifiera modellen för att den ska passa in med den kontext som råder.

Behovet av en handbok på svenska om Bostad först-modellen är angeläget. Intresset för arbetssättet fortsätter att öka och det vetenskapliga stödet för Bostad först stärks genom att de utvärderingar som genomförts i flera europeiska länder bekräftar de resultat som tidigare visats genom den ursprungliga Pathways to Housing-modellen från New York.

Handboken, som är författad av den engelske hemlöshetsforskaren Nicholas Pleace, ger en övergripande beskrivning av Bostad först-modellens utveckling och historia och tar upp på vilket sätt den skiljer sig från andra sätt att arbeta med hemlösa människor. I en svensk kontext finns det mycket forskning om den så kallade boendetrappan eller trappstegsmodellen. En viktig skillnad är att bostaden i Bostad först-modellen ses som ett medel för att motverka hemlöshet samt för att uppnå social integration, medan den i trappstegsmodellen ses som ett slutmål. Handboken lyfter även fram de grundläggande principer som är avgörande för att göra Bostad först-modellen så framgångsrik i att hjälpa hemlösa personer ut ur en hemlöshetsituation. Den belyser vilka stödåtgärder som är centrala, hur man kan arbeta för att anskaffa bostäder, hur modellen bäst kan utvärderas samt hur den kan integreras som en viktig del i en mer övergripande hemlöshetsstrategi både nationellt och lokalt. En förhoppning är att denna handbok ska vara användbar för professionella som arbetar med personer i hemlöshet samt beslutsfattare och forskare.

Under översättningen av handboken var det särskilt ett par områden som väckte frågor kring hur dessa ska förstås i en svensk kontext och som det finns anledning att särskilt lyfta fram här.

Det första området rör "social housing", vilket kan översättas med socialbostäder eller en social bostadssektor (Bengtsson 2017). Det handlar med andra ord om behovsprövade bostäder som är offentligt subventionerade riktade till hushåll med låga inkomster. I internationella skrifter beskrivs ofta de lägenheter som hyrs ut till hemlösa personer som social housing. I Sverige har det dock funnits ett politiskt motstånd mot social housing eftersom begreppet är negativt laddat och ofta kopplas ihop med olika typer av kategoribostäder (Sahlin 2008). Den svenska allmännyttan har ofta benämnts public housing för att visa att den omfattar offentligt ägda hyresbostäder som inte är reserverade för hushåll med begränsade resurser utan öppna för samtliga medborgare. I praktiken har det dock utvecklats ett system i Sverige som benämns den sekundära bostadsmarknaden. Det är lägenheter som socialtjänsten hyr av bostadsföretag och sedan i sin tur hyr ut i andra hand till sina klienter. Detta system skulle man kunna se som en form av socialbostäder, då de i praktiken är behovsprövade. Många bostadsföretag i Sverige accepterar ej heller försörjningsstöd som fast inkomst, vilket omöjliggör för många hushåll att få tillgång till en egen bostad på den ordinarie bostadsmarknaden. De lägenheter som socialtjänsten hyr ut i andra hand i Sverige är oftast integrerade i den ordinarie bebyggelsen och inte koncentrerade till särskilda hus för ekonomiskt resurssvaga hushåll, även om en segmenterad bostadsmarknad kan få sådana konsekvenser.

Vid genomläsning av denna handbok kan det vara bra att ha detta med sig. I andra länder finns det specifika lägenhetskomplex som utgör socialbostäder, men därutöver används också den privata hyresmarknaden för uthyrning av bostäder i Bostad först-program. Socialbostäder kan också innefatta insprängda lägenheter i flerfamiljshus. I vissa länder har socialbostäder använts för att upprusta områden och påverka sammansättningen av olika hushåll i ett område. Placeringen av socialbostäder i ett mer etablerat och välbärgat område är då tänkt att leda till social hållbarhet och större möjlighet till integration för ekonomiskt utsatta hushåll jämfört med om särskilda hus med socialbostäder byggs i redan ekonomiskt utsatta områden. Upprustning kan också vara en

sådan strategi för att minska filtreringseffekterna i ett område, men tyvärr har många upprustningsprojekt ofta lett till att hyrorna höjts så pass mycket att ekonomiskt utsatta hushåll inte kan bo kvar. Filtrering är en effekt då mer välbeställda hushåll flyttar från ett område, vilket resulterar i att en större andel låginkomsthushåll stannar kvar. Motsatsen till filtrering är gentrifiering, vilket innebär att kapitalstarka hushåll flyttar in och höjer områdets status och tränger ut hushåll med lägre inkomster. Gentrifieringsprocesser brukar initieras av att kreativa verksamheter flyttar in i området och gör det attraktivt och trendigt, vilket lockar till sig andra verksamheter och hushåll (Clark 2013). I Sverige finns de flesta "sociala kontrakten" i de allmännyttiga bostadsföretagens bestånd, men här finns också många privata hyresvärdar som hyr ut lägenheter på detta sätt. Ibland blockförhyr socialtjänsten hela fastigheter där lägenheter sedan hyrs ut i andra hand.

Ett annat område är boendetrappan och vårdkedjor. Själva boendetrappan som idé är relativt enkel att översätta, men de olika stegen i trappan kan variera i olika länder. Logiken i en vårdkedjemodell bygger på att individen måste genomgå behandling innan en egen bostad är aktuell. I den svenska hemlöshetsforskningen används ofta begreppet boendetrappa för att belysa hur hemlöshetsarbetet är organiserat, då behandlings- och vårdaspekten inte är lika manifest som inom sjukvården. Det handlar snarare om att hemlösa personer ska kvalificera sig steg för steg i boendetrappan för att visa att de kan "klara eget boende" (*housing ready*). Förutom utspridda lägenheter i det ordinarie bostadsbeståndet (den sekundära bostadsmarknaden) innefattar boendetrappan olika typer av stödboenden. Det kan vara kategoriboenden eller blockförhyrda fastigheter där det finns boendestöd, men det kan även handla om mer institutionsliknande typer av boenden med stöd av personal dygnet runt som gruppboenden, härbärgen och liknande.

Ett annat begrepp som kan vara knepigt att översätta är "homelessness service providers". I en svensk kontext bör man tolka detta brett – det handlar både om socialtjänsten och frivilligorganisationer, sociala företag, privata utförare med flera. I Sverige är det ofta den ideella sektorn som har hanterat natthärbärgen och sociala företag eller brukarstyrda organisationer driver även egna typer av boenden för hemlösa människor. Utöver detta finns stiftelser och företag som hyr ut hotell, vandrarhem eller olika typer av lägenhetsboenden. Många gånger handlar det om placeringar dygn för dygn.

Begreppet "users" kan också ha olika betydelser i olika sammanhang. Ett vanligt förekommande begrepp på svenska är "brukare". Detta begrepp kan dock tolkas som om det handlar om personer som är brukare av exempelvis droger. Det finns alternativa uttryck som "personer med egen erfarenhet" av exempelvis hemlöshet, missbruk eller psykisk ohälsa, vilket fokuserar mer på den enskildes egen kunskap eller expertis kring sin egen erfarenhet och sitt vårdbehov. I Bostad först-sammanhang beskrivs ofta "användare" som hyresgäster eller deltagare om de är involverade i ett utvecklingsarbete eller ett program, men brukare är i Sverige ett vedertaget begrepp som används i olika policydokument om exempelvis brukarmedverkan, brukarinflytande etc. I innovationsforskning talar man också om användardriven innovation. Vid den senaste nätverkskonferensen för de kommuner som arbetar med Bostad först i Sverige lyftes även begreppet huvudperson fram som ett alternativ till begreppet brukare. Ett näraliggande begrepp som ofta förekommer i handboken är "peer support workers", vilket syftar på personer som är anställda inom Bostad först-program och själva har tidigare erfarenheter av hemlöshet. På svenska översätts ofta detta begrepp med kamratstödjare, anställd med egen erfarenhet av hemlöshet eller brukarspecialist.

Avslutningsvis har vi valt att översätta begreppen "recovery" och "harm reduction" med återhämtning respektive skademinskning. Dessa två begrepp är centrala komponenter i Bostad först-modellen och utgör två grundläggande principer för arbetet.

Ett stort tack riktas till *Housing First Europe Hub* för att möjliggöra översättningen och spridningen av denna handbok i en svensk kontext.¹ Handboken har redan översatts till en rad andra språk och som finns tillgängliga på webbplatsen för *Housing First Europe Hub*. Ett stort tack riktas även till Postkodlotteriet som finansierar Sveriges Stadsmissioners projekt "Avskaffa hemlösheten med Bostad först" och som har beviljat medel för utgivningen av handboken samt för att bygga upp en svensk Bostad först-hub för att på allvar kunna skala upp arbetssättet och göra det möjligt att förändra hemlöshetsarbetet i Sverige. En arbetsgrupp har medverkat genom att läsa och granska den svenska översättningen och kommentera de områden som varit särskilt viktiga ur en svensk synvinkel. Ett varmt tack till Kjell Larsson, Margita Johansson och Per Holm för detta arbete.

Som ett komplement till denna handbok kommer Sveriges Stadsmissioners projekt att skapa en webbplats (www.bostadforst.se) där ytterligare resurser kommer att finnas tillgängliga. Grundprincipen kring översättningen av handboken har varit att hålla sig så nära originaltexten som möjligt. I originalversionen finns en hel del

1 <http://housingfirsteurope.eu/>

upprepningar. Vi har försökt ändra skrivningen där det har varit möjligt, men har ofta behållit texten så som den är i originalversionen. Vi har dock valt att ta bort fallbeskrivningarna som finns i den engelska versionen, eftersom dessa beskrivningar om hur Bostad först genomförts i olika europeiska länder redan är i behov av en uppdatering, då händelseutvecklingen går snabbt. På den europeiska handbokens hemsida kommer det dock att finnas uppdaterad information kring hur Bostad först-modellen utvecklas i de olika länderna.² Vi har också valt att utarbeta en samlad referenslista över den litteratur och de webbplatser som författaren Nicholas Pleace hänvisar till.

Bostad först beskrivs i den internationella litteraturen ofta som en filosofi eller ett förhållningssätt, men även som en metod, en modell eller ett program. I handboken beskrivs ofta Bostad först som en modell och vi har valt att behålla denna skrivning även om Bostad först i Sverige kanske bäst kan ses som ett program.

De lärdomar som handboken visar kan även användas inom andra områden. Mycket handlar om att ändra förhållningssätt och att skapa en medvetandeförändring. Erfarenheter från flera länder har visat att där Bostad först-modellen införts har även andra stödssystem påverkats och förändrats vilket tyder på att införandet av Bostad först-modellen leder till effekter som såväl indirekt som direkt påverkar de personer som befinner sig i hemlöshet.

Lund den 9 april 2018

Marcus Knutagård

Referenser

Bengtsson, B. (2017) Socialbostäder och stigberoende. Varför har vi inte "social housing" i Sverige? I: B. Andersson, F. Petersson & A. Skårner (red.) *Den motspänstiga akademikern: Festskrift till Ingrid Sahlin*. Malmö: Égalité.

Clark, E. (2013) Boendets nyliberalisering och sociala polarisering i Sverige. *Fronesis*, nr 42–43, s. 151–170.

Sahlin, I. (2008) "Social housing" som bostadspolitikens spöke. *Alba. nu*, nr 3, 2008 [<http://www.alba.nu/sidor/19296>. Senast besökt 2018-02-23].

² <http://housingfirstguide.eu/website/>

Förord

Av Samara Jones och Taina Hytönen, projektsamordnare, Housing First Europe Hub.

Vi på Housing First Europe Hub är mycket glada över att den här handboken nu ges ut på svenska. Housing First Europe Guide är resultatet av ett tvåårigt projekt som har genomförts med stöd av Stavros Niarchos-stiftelsen. Inom ramen för projektet har en rådgivande expertkommitté och några av Europas ledande forskare tillsammans utformat ett praktiskt och lättbegripligt informations- och utbildningsverktyg om Bostad först-modellen. Bostad först vinner alltmer insteg som en modell för att motverka, minska och förebygga hemlöshet i Europa. Utan beprövade utbildningsverktyg och resurser finns det dock en risk att man börjar kalla projekt eller insatser för "Bostad först" utan att förstå eller respektera modellens grundläggande principer.

Den här handboken har utformats för yrkesverksamma över hela Europa, vilket i sin tur ska bidra till att skapa en praktikgemenskap på området Bostad först. Detta ger människor som arbetar med modellen möjlighet att utbyta erfarenheter, få svar på sina frågor och få hjälp med att hantera utmaningar som de möter i sitt arbete. *Housing First Europe Hub*, som lanserades 2016, sammanför organisationer, stiftelser och offentliga myndigheter som vill arbeta med Bostad först i större skala. Housing First Europe Hub har som mål att underlätta arbetet med modellen genom att skapa möjligheter till utbildning, ny forskning och utbyte av erfarenheter.

Housing First Europe Hub uppmuntrar alla som vill lära sig mer om Bostad först-modellen, liksom professionella som arbetar med bostadsfrågor, hemlöshet, hälso- och sjukvård samt andra relevanta frågor, att använda såväl den här handboken som övriga resurser som finns tillgängliga på webbplatsen www.housingfirsteurope.eu.

Bryssel och Helsingfors i januari 2018

Samara Jones och Taina Hytönen

Förord

Av Sam Tsemberis, VD för Pathways Housing First Institute.

Den europeiska handboken om Bostad först har utformats av ett transnationellt team som består av aktörer från flera EU-länder med erfarenhet av att arbeta med modellen. Vårt mål har varit att beskriva hur man kan implementera och arbeta med Bostad först i hela Europa. Behovet av handboken uppstod när det blev vanligare att använda Bostad först som en modell för att hantera hemlöshet inom EU. Bostad först har visat sig vara ytterst effektivt för att komma till rätta med hemlöshet. I den här handboken försöker vi sammanfatta den information som behövs för att implementera, rekrytera personal samt bedriva ett effektivt Bostad först-program. Det finns i dag Bostad först-program i många europeiska länder och antalet ökar, då Bostad först nu är en del av många EU-länders hemlöshetslagstiftning.

Vi ville skriva en handbok som kan användas inom såväl stora som små Bostad först-program, i många olika länder som har sina egna unika politiska och ekonomiska välfärdssystem, som vänder sig till olika grupper av hemlösa. Detta visade sig vara en intressant utmaning. Lyckligtvis fanns ett stort antal medlemsländer representerade i vårt team, men vi behövde hitta en struktur som var både exakt och på ett korrekt sätt beskrev principerna och tillämpningen av Bostad först. För att kunna anpassas till de enskilda EU-länderna måste beskrivningen vara bred och flexibel. Vi tänkte också mycket på vår målgrupp; vi ville att handboken skulle kunna användas av berörda grupper inom varje enskilt land, i synnerhet forskare, beslutsfattare och människor som arbetar med hemlösa människor.

Det är vår förhoppning att handboken ska ge en tydlig beskrivning av Bostad först som ett effektivt sätt att komma till rätta med hemlöshet, särskilt för individer med psykisk ohälsa och missbruksproblem. Vi hoppas att handboken ska kunna användas även av personer som arbetar med andra sociala frågor och resultera i att traditionella program för att hantera hemlöshet, psykisk ohälsa och drogberoende närmar sig de klientfokuserade principerna bakom Bostad först. Behandlingar som uppmuntrar till självbestämmande har visat sig mer effektivt när det gäller att minska symtom än modeller med särskilda krav och villkor. Vi har även observerat att i många länder där Bostad först har införts har den påverkat utformningen av andra närliggande stödinsatser och därmed gått från att vara ett specifikt program till ett tillvägagångssätt som används på bredare front.

Alltmer forskning bekräftar att Bostad först-insatser leder till betydligt bättre resultat vad gäller boendestabilitet, psykisk hälsa, beroendebehandling och livskvalitet. Det finns en förhoppning om att den här handboken ska hjälpa organisationer att utforma Bostad först-program som ligger i linje med principerna för och tillämpningen av denna evidensbaserade modell. Delar av forskningsunderlaget visar också att det finns ett positivt samband mellan programeffektivitet och programtrohet. Studier visar konsekvent att resultaten blir bättre i de fall programmet följs.

En unik aspekt av modellen Bostad först är att den har en dimension som handlar om social rättvisa. Bostad betraktas som en grundläggande mänsklig rättighet och inte som en belöning för att man håller sig nykter/drogfri eller samtycker till att genomgå en psykiatrisk behandling. En person behöver inte förtjäna boende eller bevisa att han eller hon är värd eller redo för en bostad. Boendemodellen erbjuder deltagarna omedelbar tillgång till bostad eftersom det betraktas som en rättighet: för att motverka den orättvisa som fattigdom innebär, för att försöka jämna ut spelplanen för mindre lyckligt lottade människor och för att omedelbart mildra det lidande som den som är hemlös får utstå.

Av praktiska skäl utgår programmet från en skademinskningsprincip för att reducera de risker som är förbundna med droger, alkohol och psykisk ohälsa. Om ett program inte kräver behandling och nykterhet/drogfrihet som en nödvändig förutsättning för att erbjuda deltagarna en bostad kommer man att tillämpa en skademinskningsprincip. I vissa organisationer och grupper kan detta strida mot de egna värderingarna.

Att Bostad först vänder på ordningen i sekvensen "behandling-nykterhet/drogfrihet-därefter-bostad" till "bostad-därefter-behandling-och-kanske-nykterhet/drogfrihet" kan innebära en utmaning för samhällen med andra etablerade sätt att lösa bostadssociala problem. I länder med så kallad *social housing* är det vanligt att människor som uppfyller villkoren för sådana bostäder måste vänta på sin tur – ofta i flera år – i en kö som syftar till en rättvis fördelning av en knapp och ytterst värdefull resurs. Här har införandet av Bostad först inneburit att man tvingats

att ompröva och förändra sitt sätt för att fördela kontrakt för att kunna erbjuda "omedelbar tillgång" till bostad för de mest utsatta individerna, som är hemlösa och inte kan placeras på en väntelista.

En annan aspekt som har inneburit en utmaning är att engagera privata hyresvärdar för att få tillgång till bostäder. I vissa länder är detta inte kontroversiellt, medan det i andra har uppfattats som tveksamt att söka lägenheter på den privata marknaden till hyresgäster som det traditionellt har varit de sociala myndigheternas ansvar att ordna boende för.

Slutligen uppmanar Bostad först människor att fundera över det egna samhällets övertygelser, värderingar och sociala normer när det gäller personer med psykiatriska diagnoser. Definitionen av "samhällsintegrering" för marginaliserade grupper hamnar i fokus eftersom deltagare i Bostad först-program tilldelas vanliga lägenheter i vanliga bostadsområden. Detta innebär en fantastisk förbättring när det gäller psykiatrisk vård och social inkludering med tanke på att de individer som deltar i Bostad först-program för bara några årtionden sedan kunde få tillbringa hela livet på institution. I dag lever dessa personer ett självständigt liv med hjälp av stödtjänster och är integrerade i samhället. De har samma friheter och samma livsstil och deltar i samma kulturevenemang som sina grannar.

Ytterst var det den gemensamma viljan att avskaffa hemlöshet, underlätta återhämtning (*recovery*) och främja social inkludering för människor som lider av psykisk ohälsa och missbruksproblem som förenade medlemmarna i vårt team i arbetet med den här handboken. Genom vårt försök att beskriva hur Bostad först fungerar i praktiken är det vår förhoppning att vi samtidigt har lyckats förmedla den anda och de värderingar som genomsyrar denna boendemodell.

Den 5 maj 2016

Sam Tsemberis

Tack!

Denna handbok om hur man använder Bostad först i Europa har tillkommit med hjälp och stöd av många personer och aktörer. Det var FEANTSA – en europeisk sammanslutning av nationella organisationer som arbetar för att förebygga hemlöshet – som tillsammans med Stavros Niarchos-stiftelsen tog initiativet till den europeiska handboken om Bostad först. Utvecklingen och utformningen av handboken var en process som leddes av Ruth Owen och Maria José Aldanas (FEANTSA) och med stöd av en rådgivande kommitté med Juha Kaakinen som ordförande (Y-foundation), där följande medlemmar ingick: Roberto Bernad (RAIS Fundación), Teresa Duarte (AEIPS), Pascale Estecahandy (DIHAL), Marco Iazzolino (Housing First Italia och fio.PSD), Birthe Povlsen (Socialstyrelsen), Vic Rayner (Sitra), Freek Spinnewijn (FEANTSA), Eoin O’Sullivan (professor vid Trinity College Dublin), Sam Tsemberis (Pathways to Housing National) samt professor Judith Wolf (Radboud University Medical Centre).

Vi vill också rikta ett stort tack till alla som har försett oss med information om hur de arbetar med Bostad först i sina länder och på så sätt bidragit till den här handboken.

Författaren vill också rikta ett särskilt tack till Sam Tsemberis (Pathways to Housing National), Joanne Bretherton (University of York), Volker Busch-Geertsema (GISS), Marcus Knutagård (Lunds universitet), Judith Wolf (Radboud University Medical Centre) samt Ruth Owen och María José Aldanas (FEANTSA) för deras kommentarer om tidigare utkast till handboken.

Februari 2016

Nicholas Pleace

University of York

Introduktion

Om handboken

Bostad först (BF) är ett innovativt sätt att bekämpa hemlöshet bland människor med omfattande stödbehov. Från början utvecklades detta koncept av Sam Tsemberis i USA och används nu i många europeiska länder.

Denna handbok har tagits fram av FEANTSA – en europeisk sammanslutning av nationella organisationer som arbetar för att förebygga hemlöshet – med stöd av Stavros Niarchos-stiftelsen. Målet är att kunna erbjuda en handbok som kan bidra till att utveckla Bostad först-tjänster i europeiska länder.

Syftet med boken är att ge en allsidig information om hur BF fungerar och att den ska fungera som utgångspunkt för utvecklingen av Bostad först-tjänster. Eftersom den har skrivits specifikt för Europa innehåller den information som är relevant för att utveckla modellen i en europeisk kontext. Den innehåller bland annat exempel på hur BF tillämpas i olika europeiska länder.

Handboken är skriven av Nicholas Pleace (University of York, Storbritannien) med stöd av Ruth Owen och María José Aldanas (FEANTSA) samt en rådgivande kommitté bestående av experter på Bostad först som har bidragit med sin tid och kunskap:

- Roberto Bernad, RAIS Fundación (Spanien)
- Teresa Duarte, AEIPS (Portugal)
- Pascale Estecahandy, Un Chez Soi d'abord Programme, DIHAL (Frankrike)
- Marco Iazzolino, Housing First Italia/fio.PSD (Italien)
- Juha Kaakinen, Y-Foundation (Finland)
- Birthe Povlsen, Socialstyrelsen (Danmark)
- Professor Eoin O'Sullivan, Trinity College Dublin (Irland)
- Vic Rayner, Sitra (Storbritannien)
- Dr. Sam Tsemberis, Pathways to Housing National (USA)
- Professor Judith Wolf, Radboud University Medical Centre (Nederländerna)

Handboken riktar sig till alla som är intresserade av Bostad först och utvecklingen av Bostad först-tjänster i Europa. Tanken är att den ska ge en introduktion till BF i Europa, genom att ge överblick över modellens grundprinciper och visa hur den fungerar i praktiken.

Eftersom handboken har utformats så att den kan tillämpas i samtliga europeiska länder innehåller den inte särskilt mycket detaljerad information om hur man utvecklar BF i enskilda länder. Olika europeiska länder skiljer sig från varandra och syftet har varit att förmedla generell information som är användbar i hela Europa. Mer specifika handböcker finns – eller kommer snart att finnas – i flera europeiska länder. Handböcker om Bostad först har även tagits fram i Nordamerika.

Tanken är att handboken ska användas tillsammans med webbplatsen www.housingfirsteurope.eu och kunna laddas ner gratis. På webbplatsen finns det diagram, filmklipp och annat material som ger en fördjupad kunskap om hur BF tillämpas i olika europeiska länder.¹

Första kapitlet i handboken inleds med en kort beskrivning av Bostad först-modellen. Därefter berättar vi mer om historien bakom Bostad först samt ger en överblick över hur den används i den europeiska kontexten. Slutligen ges en redogörelse för den samlade vetenskapliga evidensen vad gäller dess effektivitet.

¹ På webbplatsen finns även fallbeskrivningar av hur Bostad först har använts i olika europeiska länder.

I det andra kapitlet sammanfattar vi grundprinciperna för BF. I det tredje kapitlet belyser vi närmare hur man erbjuder stöd enligt detta koncept. I det fjärde kapitlet undersöker vi hur bostad kan erbjudas till deltagare i ett BF-program. Det femte kapitlet handlar om utvärdering, med fokus på hur man mäter och rapporterar resultaten av Bostad först-program runt om i Europa. I det sjätte och avslutande kapitlet undersöker vi den roll som BF spelar i mer övergripande strategier, bland annat hur modellen kan fungera i kombination med andra insatser mot hemlöshet i en integrerad hemlöshetsstrategi.

Andra handböcker och källor om Bostad först

Det finns ett stort antal handböcker om hur man utvecklar och tillämpar BF, liksom ett antal rapporter och dokument där de vetenskapliga beläggen för för Bostad först effektivitet diskuteras. I skrivande stund finns följande resurser att tillgå:

- Pleace, N. (2008) *Effective Services for Substance Misuse and Homelessness in Scotland: Evidence from an International Review*. Edinburgh: Scottish Government.
- Tsemberis, S. J. (2010a) *Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction*. Minneapolis: Hazelden.
- Busch-Geertsema, V. (2013) *Housing First Europe: Final Report*. Bryssel: Housing First Europe Hub.
- Pleace, N. & Bretherton, J. (2013) The Case for Housing First in the European Union: A Critical Evaluation of Concerns about Effectiveness. *European Journal of Homelessness*, 7(2), 21–41.
- Goering, P., Veldhuizen, S., Watson, A., Adair, C., Kopp, B., Latimer, E., Nelson, G., MacNaughton, E., Streiner, D. & Aubry, T. (2014) *National at Home/Chez Soi Final Report*. Calgary, AB: Mental Health Commission of Canada. (http://www.mentalhealthcommission.ca/English/system/les/private/document/mhcc_at_home_report_national_cross-site_eng_2.pdf).
- *Canadian Housing First Toolkit* (2018a) (franska och engelska) (<http://www.housingfirsttoolkit.ca/>).
- Padgett, D. K., Henwood, B. F. & Tsemberis, S. J. (2016) *Housing First: Ending Homelessness, Transforming Systems and Changing Lives*. Oxford: Oxford University Press.
- United States Interagency Council on Homelessness, USICH (2016) *Assessing Projects and Systems for a Housing First Orientation*. (Reviderad version, september 2016). Washington, D.C.: USICH.
- Stefancic, A., Tsemberis, S., Messeri, P., Drake, R. & Goering, P. (2013) The Pathways Housing First fidelity scale for individuals with psychiatric disabilities. *American Journal of Psychiatric Rehabilitation*, 16(4), 240–261.
- MacNaughton, E., Stefancic, A., Nelson, G., Caplan, R., Townley, G., Aubry, T. & Tsemberis, S. (2015) Implementing Housing First Across Sites and Over Time: Later Fidelity and Implementation Evaluation of a Pan-Canadian Multi-site Housing First Program for Homeless People with Mental Illness. *American Journal of Community Psychology*, 55(3–4), 279–291.
- Gilmer, T. P., Stefancic, A., Henwood, B. F. & Ettner, S. L. (2015) Fidelity to the Housing First Model and Variation in Health Service Use within Permanent Supportive Housing. *Psychiatric Services*, 66(12), 1283–1289.
- Greenwood, R. M., Stefancic, A. & Tsemberis, S. (2013) Pathways Housing First for homeless persons with psychiatric disabilities: Program innovation, research, and advocacy. *Journal of Social Issues*, 69(4), 645–666.

KAPITEL 1

Vad är Bostad först?

1.1 Introduktion till Bostad först

Bostad först är troligtvis den enskilt viktigaste nyheten under de senaste 30 åren när det gäller vårt sätt att utforma stödinsatser för hemlösa människor. Modellen utvecklades av Sam Tsemberis i New York och har varit mycket framgångsrik när det gäller att komma till rätta med hemlöshet bland människor med ett omfattande stödbehov i USA, Kanada och ett flertal europeiska länder.

BF är utformad för människor som behöver *omfattande* stöd för att kunna ta sig ur hemlösheten. Bland de grupper som kan få hjälp genom ett Bostad först-program finns människor som är hemlösa och som lider av allvarliga psykiska sjukdomar eller psykisk ohälsa, hemlösa med missbruksproblem samt hemlösa med fysiska hälsoproblem, funktionsbegränsande sjukdomar och funktionsnedsättningar. BF-program har också visat sig effektivt för personer som har varit hemlösa under en längre tid eller upprepande gånger och som utöver andra stödbehov ofta saknar socialt stöd (exempelvis i form av familj och vänner) och står utanför samhället. I USA och Kanada riktar sig dessa program även till hemlösa familjer och ungdomar.

I Bostad först är själva bostaden en *startpunkt* snarare än ett *slutmål*. Att erbjuda någon en bostad är det man gör först av allt, vilket är orsaken till att modellen kallas för just "Bostad först". I ett BF-program kan verksamheten fokusera direkt på att erbjuda en hemlös person en egen bostad och hjälpa honom eller henne att bli en del av samhället. Modellen fokuserar också på att förbättra deltagarnas hälsa och välbefinnande och att stärka deras sociala nätverk. Detta skiljer sig avsevärt från den typ av insatser där man försöker göra hemlösa personer med omfattande stödbehov "bostadsfärdiga" (*housing ready*) innan de tilldelas en bostad. Vissa befintliga modeller för att bekämpa hemlöshet kräver att deltagarna är nyktra/drogrfria, deltar i behandling och tränar på att bo själva innan de erbjuds en bostad. I dessa typer av insatser kommer bostaden "sist" snarare än "först".

BF är utformad för att ge hemlösa individer en hög grad av valfrihet och kontroll. Personer i Bostad först-program *uppmuntras aktivt* att begränsa de negativa effekterna av sitt alkohol- eller drogberoende och att delta i behandling, men de *måste inte* göra det. Andra insatser mot hemlöshet, exempelvis boendetrappor, ställer ofta *krav* på att hemlösa personer ska delta i behandling och avhålla sig från droger och alkohol innan de får tillgång till en egen bostad. Ibland kan deltagarna till och med förlora sin bostad om de inte följer behandlingsplanen eller inte lyckas hålla sig nyktra/drogrfria.

I USA, Kanada och Europa finns det forskning som visar att åtta av tio deltagare i ett Bostad först-program tar sig ur hemlösheten.¹ Goda resultat har också rapporterats för olika grupper av hemlösa. Modellen har fungerat mycket bra för personer som har en svag förankring i samhället efter långvarig eller upprepade hemlöshet, samt för personer som drabbats av en allvarlig psykisk sjukdom, psykisk ohälsa och/eller har missbruksproblem.

BF i Europa kan beskrivas utifrån följande åtta grundprinciper. Dessa uppvisar stora likheter med de principer som utvecklades av Sam Tsemberis, som utformade det allra första Bostad först-programmet i New York i början av 1990-talet (Tsemberis 2010a). Principerna i den här handboken har utarbetats i samråd med Sam Tsemberis och den rådgivande kommittén.

¹ Bygger på en genomgång av tillgänglig vetenskaplig evidens, se: Pleace & Bretherton (2013a). Den här uppgiften hänvisar till tidigare hemlösa personer som försågs med egen bostad under minst ett år inom ramen för ett BF-program (längre fram i kapitlet finns mer detaljerad information om beläggen för modellens effektivitet).

Åtta grundprinciper:

**bostad är en
mänsklig rättighet**

**rätten till val och
självbestämmande**

**bostad och behandling
ska separeras från
varandra**

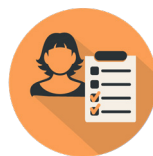
**stöd riktas till
återhämtning**

**stöd baseras på
skademinskning**

**aktivt engagemang
utan tvång och fostran**

**deltagarstyrt stöd
utifrån individens styrkor,
behov och egna mål**

**flexibelt stöd under så
lång tid som personen
själv vill och behöver.**

Med utgångspunkt i dessa grundprinciper gör man inom Bostad först ett antal prioriteringar, bland annat att hjälpa deltagarna att upprätthålla en fast bostad och att förbättra deras hälsa, välbefinnande och sociala integration. Bostad först är utformad för att ge deltagarna tillgång till behandling och hjälpa dem att bli en del av samhället. De kan också få hjälp med att stärka sitt sociala stöd och med att hitta en meningsfull sysselsättning, som skapande eller konstnärliga aktiviteter, utbildning, praktik och förvärvsarbete.

1.2 Bostad först – en historik

Bostad först utvecklades i början av 1990-talet, av Sam Tsemberis från organisationen Pathways to Housing i New York (Tsemberis 2010a). Syftet var från början att hjälpa människor som hade psykiska hälsoproblem och som bokstavligen talat levde på gatan, av vilka många vistades på psykiatriska avdelningar och sjukhus med jämna mellanrum. Målgruppen för BF utvidgades längre fram även till andra grupper, exempelvis personer som under lång tid hade bott på härbärgen samt personer som riskerade att bli hemlösa efter utskrivning från psykiatrisk slutenvård eller efter frigivning från fängelse. Med vissa smärre förändringar riktar sig dagens nordamerikanska Bostad först-program även till hemlösa familjer och ungdomar.

Innan Bostad först introducerades i Nordamerika erbjöd samhället permanent bostad med stöd till hemlösa först efter att de lyckats genomgå en stegvis modell, som inleddes med behandling och nykterhet/drogfrihet. Varje steg i denna "trappa" var utformad för att göra individen redo att bo själv i egen lägenhet. När samtliga steg var avklarade var tanken att tidigare hemlösa personer med psykisk ohälsa skulle vara "bostadsfärdiga", eftersom de hade "tränat" på att bo själva. Den här typen av insatser kallas ibland för "boendetrappa", alternativt "linjär vårdkedjemodell".

Boendetrappa och begreppet boendeförmåga har från början uppstått ur sättet att arbeta på nordamerikanska psykiatriska avdelningar och sjukhus. Individer med en diagnostiserad allvarlig psykisk sjukdom betraktades inledningsvis som oförmögna att fungera på alla livets områden och ansågs därför behöva övervakning och stöd dygnet runt. Under 1980-talet började professionella verksamma inom nordamerikansk psykiatri ifrågasätta effektiviteten hos insatser som byggde på dessa antaganden om allvarligt psykiskt sjuka människor (Ridgway & Zipple 1990). Boendetrappan blev emellertid i Nordamerika det etablerade sättet att hjälpa hemlösa personer med omfattande stödbehov.

Boendetrappan för hemlösa personer hade tre målsättningar:

- **Låta deltagarna träna på att bo själva efter att ha levt på gatan eller åkt in och ut på psykiatriska avdelningar och sjukhus.**
- **Se till att deltagarna fick behandling och medicinering för sina psykiska hälsoproblem.**
- **Se till att deltagarna inte ägnade sig åt beteenden som kunde äventyra deras hälsa, välbefinnande eller boendesituation, i synnerhet att de inte använde alkohol eller droger (nykterhet/drogfrihet).**

Under 1990-talet började det stå klart att dessa boendetrappor för individer med psykiatriska diagnoser – särskilt dem med återkommande missbruksproblem – inte alltid fungerade effektivt (Tsemberis 2010a; Carling 1990). Det fanns tre huvudproblem:

- Deltagare "fastnade" i boendetrapporna eftersom de mera sällan lyckades uppfylla samtliga krav för att få gå vidare till nästa steg.
- Deltagare blev ofta vräkta från tillfälliga och permanenta bostäder till följd av strikta regler, exempelvis krav på total avhållsamhet från alkohol och droger och på deltagande i psykiatrisk behandling.
- Det fanns en oro för att boendetrapporna utgick ifrån en orimlig nivå genom de hårda krav som de ställde på människor. Deltagarna förväntades uppföra och bete sig mer oklanderligt än andra människor; de måste vara "perfekta" snarare än vanliga medborgare.

Nordamerikanska "stödboenden" utvecklades som ett alternativ till boendetrapporna, och byggde på ett annat tillvägagångssätt. Tidigare psykiatriska patienter fick en bostad i ett vanligt bostadsområde på en gång, eller åtminstone mycket snabbt. De fick dessutom flexibel hjälp och behandling av mobila stödteam inom ramen för ett system som gav dessa personer stor valfrihet och kontroll. Boendestödet erbjöds så länge de behövde det.

De nordamerikanska "stödboendena" var inte förbundna med några krav på nykterhet/drogfrihet och personalen förväntade sig inte heller att deltagarna följde en behandlingsplan till punkt och pricka som ett villkor för att få en bostad. Genom att ge tidigare psykiatriska patienter betydligt större valfrihet beträffande hur de ville leva sina liv – samtidigt som personalen uppmuntrade positiva förändringar och erbjöd stöd när det efterfrågades – uppnåddes långt bättre resultat än med boendetrappan. Denna modell låg till grund för Bostad först (Tsemberis 2010a).

När antalet hemlösa började stiga fortsatte emellertid insatserna mot hemlöshet ofta att utgå från boendetrappan, eftersom den fortfarande låg i linje med den rådande modellen för psykiatrisk vård i USA. Då flertalet av dem som befann sig på gatan – de synligt hemlösa personerna – ansågs lida av svår psykisk sjukdom betraktades det som rimligt att använda de traditionella metoder som ofta hade tillämpats inom psykiatrin. De flesta insatser som vände sig till människor i hemlöshet följde därför stegen i boendetrappan. Också i Europa hade dessa insatser utformats i enlighet med en boendetrappa, där bostaden betraktades som ett slutmål snarare än som det första steget mot att hjälpa deltagarna att ta sig ur hemlösheten.

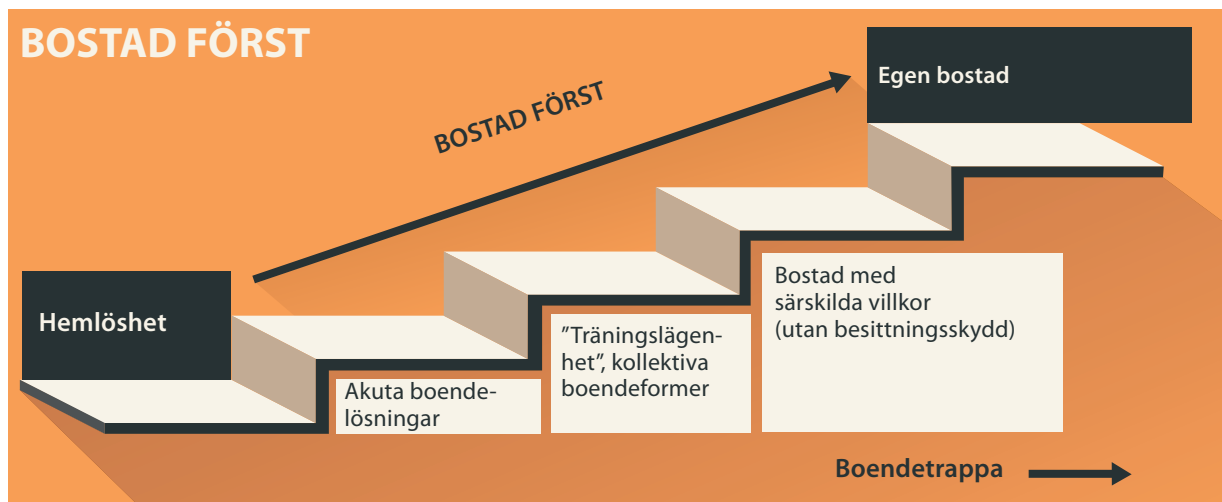
Forskningen om boendetrappor för hemlösa personer avslöjade problem som liknade dem man hade identifierat när det gällde boendetrappor för psykiatripatienter (Sahlin 2005; Busch-Geertsema & Sahlin 2005; Pleace 2008).² Här följer de viktigaste:

- Hemlösa personer "fastnade" längs vägen, eftersom de inte lyckades fullfölja de steg som krävdes för att få en bostad.
- Programmen övergavs av hemlösa personer som inte ville eller kunde följa de strikta reglerna.
- Det fanns en oro beträffande etiken bakom vissa boendetrappor – i synnerhet tendensen att betrakta hemlöshet som resultatet av dålig karaktär – som innebar att de beskylldes för att ha orsakat sin egen hemlöshet.
- Boendetrapporna kunde upplevas som tuffa och ovälkomnande för många hemlösa människor.
- Kostnaderna var höga, men boendetrappornas effektivitet var ofta begränsad.

² Tre svenska avhandlingar kan nämnas här: Sahlin (1996), Löfstrand (2005) och Knutagård (2009).

I Bostad först – som bygger på den nordamerikanska stödboendemodellen som utvecklades av Sam Tsemberis i New York – låg fokus på hemlösa med svår psykisk sjukdom (Tsemberis 2010b). Bostaden erbjöds *först* snarare än *sist* som fallet är enligt boendetrappans filosofi. Man började med att erbjuda deltagarna en fast bostad i ett vanligt bostadsområde, där de regelbundet fick besök av mobila stödteam. Det fanns inget krav på att deltagarna skulle sluta dricka eller använda droger och inte heller något krav på att de skulle acceptera behandling i utbyte mot en bostad. Bostaden togs inte heller ifrån dem om deras alkohol- eller drogmissbruk inte upphörde, eller om de inte följde sin behandlingsplan. Om en deltagares beteende eller stödbehov resulterade i att han eller hon förlorade sin bostad hjälpte man till att hitta en ny bostad och erbjöd därefter deltagaren stöd så länge denne behövde det.

Snarare än att tvingas acceptera behandling eller behöva genomgå ett antal "steg" för att få en bostad hoppar deltagarna i ett BF-program *över* stegen och får en bostad *direkt*. Mobilt stöd erbjuds sedan för att hjälpa deltagarna att behålla sin bostad och för att främja deras hälsa, välbefinnande och sociala integration, inom ramen för en modell som ger deltagarna en hög grad av valfrihet och kontroll (figur 1).

Figur 1. Sammanfattning av skillnaderna mellan Bostad först och boendetrappan (modifierat efter Tsemberis & Henwood 2013).

I slutet av 1990-talet visade den banbrytande amerikanska sociala forskning som bedrevs av Dennis P. Culhane och hans kollegor att det fanns en liten grupp människor med mycket omfattande behov, som under lång tid eller upprepade gånger hade erhållit insatser mot hemlöshet men utan att deras situation förändrades till det bättre (Kuhn & Culhane 1998). Boendetrappor var inte ett effektivt redskap när det gällde denna långvariga ("kroniska" och "tillfälliga") hemlöshet (Pleace 2008) som befanns vara mycket skadlig för de drabbade personernas hälsa och välbefinnande (Culhane m.fl. 2013). Med hjälp av Bostad först kunde man däremot åtgärda långvarig hemlöshet i betydligt större utsträckning jämfört med trappstegsmodellen (Tsemberis 2010b; Padgett, Henwood & Tsemberis 2016). Den systematiska användningen av komparativ forskning – som visade hur BF fungerade jämfört med andra insatser mot hemlöshet – uppmuntrade till en mer omfattande användning av modellen i USA och tilldrog sig uppmärksamhet på federal nivå.

Viktigt att nämna är också att det fanns ekonomiska argument för att implementera BF. Dessa riktade sig mot den relativt höga kostnaden för de återkommande sjukhus- och fängelsevistelser som är förenade med långvarig hemlöshet. Det var vanligt att långtidshemlösa regelbundet vände sig till akutsjukvården, och att de hade täta kontakter med psykiatrin samt ofta även med rättsväsendet. Eftersom boendetrappan inte avhjälpde den långvariga hemlösheten i särskilt många fall betraktade man den inte längre som kostnadseffektiv, särskilt med tanke på att själva insatserna också var relativt dyra.

Forskning visade att BF hade potential att ge betydligt bättre resultat – dessutom till en lägre kostnad – jämfört med boendetrappan. Vid en jämförelse kostar BF-program avsevärt mindre jämfört med andra insatser för att motverka hemlöshet. Uppgifter från organisationen *Pathways to Housing* visar att ett Bostad först-program kostar 57 dollar per natt, jämfört med 77 dollar för en härbärgesplats (cirka 495 kronor jämfört med 665 kronor, enligt uppgifter från 2012). I London år 2013 kostade ett BF-program omkring 9 600 pund (cirka 140 000 kronor) per person och år (exklusive hyra). Detta kunde jämföras med 1 000 pund *mer* per år för en härbärgesplats, eller nära 8 000 pund *mer* för en högintensiv boendetrappa (exklusive hyra). Sammantaget innebar det en årlig besparing

på 13 330–107 000 kronor (baserat på 2013 års uppgifter; observera att de jämförande beloppen är omräknade till svensk valuta enligt dagens penningvärde) (Pleace & Bretherton 2013b).

Man kunde också se att BF – genom att avhjälpa hemlöshet bland människor med mycket omfattande stödbehov – kunde generera besparingar på andra områden, exempelvis psykiatri, akutsjukvården och rättsväsendet. När den här gruppen av hemlösa människor försågs med en bostad och fick lämpligt boendestöd blev deras kontakt med dessa verksamheter mer sporadisk, och upphörde i vissa fall helt (Culhane 2008; Pleace, Baptista m.fl. 2013). Hemlösa personer med omfattande stödbehov kunde nu få möjlighet att delta i Bostad först-program, som inte bara hade stor sannolikhet att åtgärda deras hemlöshet utan var också mer kostnadseffektivt jämfört med alternativa insatser (Pleace & Bretherton 2013a).

1.3 Bostad först i Europa

Tillämpningen av Bostad först i Europa har uppmuntrats av de nordamerikanska forskningsresultaten. Till en början kom inspirationen från det program som ursprungligen utvecklades i New York (Padgett, Henwood & Tsemberis 2016), därefter från andra amerikanska BF-program (Pearson m.fl. 2007). På senare tid har de mycket goda resultaten från det kanadensiska Bostad först-programmet At Home/Chez Soi – en randomiserad kontrollerad studie (RCT) med 2 200 hemlösa personer där BF jämfördes med befintliga hemlöshetsinsatser – fått stort inflytande i den europeiska debatten (Goering m.fl. 2014) (se kapitel 5).

I Europa har Volker Busch-Geertsema lett ett forskningsprojekt om BF i en europeisk kontext, vilket gav de första indikationerna på att modellen kan fungera effektivt även i Europa (Busch-Geertsema 2013). En storskalig randomiserad kontrollerad studie inom ramen för det franska Bostad först-programmet Un Chez-Soi d'abord, genomförd av DIHAL, har bidragit med systematiska data om BF effektivitet i fyra franska städer 2016 (Tinland 2013).³ Även ett antal observationsstudier – där man undersöker Bostad först men utan att jämföra modellen med andra hemlöshetsinsatser – har visat mycket positiva resultat från Danmark (Benjaminsen 2013), Finland (Pleace m.fl. 2015) Nederländerna (Wewerinke, Al Shamma & Wolf 2013), Portugal (Ornelas m.fl. 2014), Spanien (ISSUU 2018) och Storbritannien (Bretherton & Pleace 2015). Sammantaget visar denna forskning följande:

- I Europa är Bostad först i allmänhet en mer effektiv modell än boendetrappan för att avhjälpa hemlöshet bland människor med omfattande stödbehov, däribland personer som har varit hemlösa under längre eller upprepad perioder.
- Bostad först kan vara en mer kostnadseffektiv modell än boendetrappan eftersom den är mer effektiv när det gäller att åtgärda hemlöshet. Modellen kan också generera besparingar på andra områden (genom att deltagarnas behov av dessa minskar). Till exempel kan BF resultera i färre kontakter med akutsjukvården och psykiatri, förhindra långvariga och resultatlösa vistelser på andra typer av boenden för hemlösa samt minska kontakterna med rättsväsendet.
- Bostad först kan åtgärda de etiska och humanitära problemen som har uppmärksamats med vissa typer av boendetrappor (Busch-Geertsema & Sahlin 2005).

År 2016 fick BF en ökad betydelse i Europa. I vissa fall hade den blivit en integrerad del av mer övergripande hemlöshetsstrategier, medan man i andra fall fortfarande befann sig på experimentstadiet. Modellen användes i följande länder:⁴

³ Sedan handboken skrevs har en ny bostadsstrategi tagits fram i Frankrike med bl.a. en utbyggnad av Bostad först som en av målsättningarna.

⁴ För mer information om hur Bostad först används i de olika europeiska länderna, se webbplatsen www.housingfirsteurope.eu.

- Belgien
- Danmark
- Finland
- Frankrike
- Irland
- Italien
- Nederländerna
- Norge
- Portugal
- Spanien
- Storbritannien
- Sverige
- Österrike

BF har med stor framgång tillämpats på försök i Wien. Nio Bostad först-projekt testades i Belgien 2015 som totalt omfattade 150 hemlösa deltagare med stora hjälpbehov. Man håller nu på att utvärdera programmet för att ta reda på om modellen kan användas i större omfattning (Housing First Belgium 2018).

Det första stadiet i den danska hemlöshetsstrategin från 2009–2013 var ett av de första storskaliga Bostad först-programmen i Europa, vilket resulterade i att över 1 000 personer fick en bostad (Benjaminsen 2013).

I Finland har man använt Bostad först i stor omfattning i sin nationella strategi för att minska och förebygga hemlöshet (Asunto ensin 2018). Absoluta och relativa minskningar av den långvariga hemlösheten har åstadkommit genom en kombination av olika BF-insatser. Man har exempelvis använt såväl kategoribostäder som lägenheter i olika delar av det ordinarie bostadsbeståndet (Pleace m.fl. 2015). Ett av de finska Bostad först-programmen beskrivs på webbplatsen www.housingfirsteurope.eu (se även Y-Foundation 2017). Även de inledande resultaten från det franska pilotprogrammet Un Chez Soi d'abord är positiva. Det pågående arbetet har fortsatt under 2017. Från 2018 har användningen av BF fortsatt att utvidgas.

I Italien bildade akademiker och olika aktörer som arbetar med hemlösa det italienska nätverket Housing First Italia år 2015 (Housing First Italy 2018). Det är ett förbund av organisationer som arbetar med, eller intresserar sig för, Bostad först. År 2015 hade nätverket 51 medlemmar i 10 italienska regioner, av vilka 35 bedrev aktiva projekt. Två italienska Bostad först-program beskrivs på webbplatsen www.housingfirsteurope.eu.

År 2014 fanns det 17 aktiva Bostad först-program i Nederländerna. I Amsterdam hade projektet Discus Housing First uppnått goda resultat sedan 2006 (Vewerinke, Al Shamma & Wolf 2013). I Portugal har programmet Casas Primeiro (Associação para Estudo e Integração Psicossocial 2018) i Lissabon varit först med att använda BF (Ornelas m.fl. 2014). En beskrivning av Casas Primeiro finns på webbplatsen www.housingfirsteurope.eu. I Spanien inledde det första Bostad först-programmet – HÁBITAT – sin verksamhet i maj 2014, i Madrid, Barcelona och Málaga. HÁBITAT-projektet utvärderades löpande och Bostad först har nu blivit en del av den övergripande spanska strategin mot hemlöshet (Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, Gobierno de España (2018).

Den norska användningen av BF har ökat snabbt från 12 projekt med 135 deltagare i december 2014 till 16 projekt med sammanlagt 237 deltagare i juli 2015.⁵ I Norge är Bostad först en av flera modeller som används i en integrerad strategi mot hemlöshet.

I februari 2016 hölls en konferens om Bostad först i Polens huvudstad Warszawa (Housing First – Evidence based Advocacy 2018). Användningen av BF främjas genom ett evidensbaserat projekt.

⁵ Norska Husbanken. Notera att samtliga 16 Bostad först-programmen inte var fullt verksamma i juli 2015; vissa hade ännu inte inlett sitt arbete med att ge stöd åt hemlösa.

I Sverige har Socialhögskolan vid Lunds universitet arbetat aktivt för att främja och sprida idén om Bostad först till berörda beslutsfattare, myndigheter, frivilligorganisationer och sociala företag som arbetar med hemlösa. År 2009 anordnade universitetet en nationell konferens på temat BF. Två kommuner – Stockholm och Helsingborg – började arbeta med Bostad först-program kort därefter, som ett direkt resultat av konferensen. Sedan dess har Göteborg utvecklat ett stort Bostad först-program och ytterligare 15 kommuner har startat Bostad först-verksamheter. Det förefaller som att modellen har fått ännu större spridning i Sverige med tanke på att drygt 50 kommuner uppger att de erbjuder BF-verksamhet till sina invånare (enligt en av de ”öppna jämförelser” som görs av Socialstyrelsen).⁶ Dessa pågående initiativ har tillkommit på lokal nivå snarare än som ett resultat av politiska beslut på central nivå (se vidare Socialhögskolan 2018).

I Storbritannien genomfördes i Skottland år 2010 det första framgångsrika experimentet med BF av organisationen Turning Point i Skottland år 2010 (Turning Point Scotland 2018). Utvärderingar baserade på observationer under 2014 och 2015 visade att även tidiga experiment med BF i England gav goda resultat (Bretherton & Pleace 2015) men liksom i Sverige bedrevs detta arbete ofta på lokal nivå. I England fanns det ännu inte någon nationell Bostad först-strategi i början av 2016, men en engelsk sammanslutning av hemlöshetsorganisationer (Homeless Link) hade lanserat initiativet Housing First England för att öka spridningen av modellen runt om i landet. Dessutom rekommenderade den walesiska regeringen Bostad först i riktlinjerna till dess nyligen omarbetade hemlöshetslagar från år 2015.

I vissa länder i Central- och Östeuropa var arbetet med BF fortfarande under utveckling år 2015 och 2016. Experiment med modellen har genomförts i Tjeckien och Ungern.

1.4 Evidens för att Bostad först fungerar

1.4.1 Att avhjälpa hemlöshet bland personer med omfattande stödbehov

Bostad först är mycket effektiv när det gäller att avhjälpa hemlöshet bland personer med omfattande stödbehov. Europeiska BF-program kan hjälpa *minst* åtta av tio deltagare att ta sig ur hemlösheten (Pleace & Bretherton 2013a).

- År 2013 uppgav ansvariga för projektet Housing First Europe att 97 procent av hemlösa med omfattande stödbehov som deltog i programmet Discus Housing First i Amsterdam fortfarande bodde kvar i sina lägenheter efter 12 månader. I Köpenhamn var motsvarande andel 94 procent totalt sett, och samma imponerande resultat rapporterades från projektet Turning Point Housing First i Glasgow (92 procent). Från Bostad först-programmet Casas Primeiro i Lissabon rapporterades ett resultat på 79 procent (Busch-Geertsema 2013).
- Det franska Bostad först-programmet Un Chez-Soi d’abord rapporterade i slutet av 2013 preliminära resultat som visade att 80 procent av de 172 hemlösa personer som deltog i programmet i fyra försöksstäder hade bott i sina lägenheter i minst 13 månader.
- Tidiga resultat från det spanska Bostad först-programmet HÁBITAT visade på en extremt hög kvarboendefrekvens i slutet av 2015.
- Finland har rapporterat en minskning av långtidshemlösheten i absoluta tal sedan man antog en nationell strategi med fokus på BF för att åtgärda långvarig hemlöshet. År 2008 var 2 931 personer långtidshemlösa i landets tio största städer. Antalet hade minskat till 2 192 personer i slutet av 2013, vilket innebär en minskning med 25 procent. Antalet långtidshemlösa sjönk från 45 till 36 procent i gruppen hemlösa som helhet under samma period (Pleace m.fl. 2015). I England, vilken visade att 74 procent av deltagarna hade bott kvar i sina lägenheter i minst 12 månader (Bretherton & Pleace 2015).

⁶ Se Socialstyrelsen 2018.

- År 2015 rapporterade man från Bostad först-programmet i Wien att av alla deltagare som man hade arbetat med under en tvåårsperiod bodde 98 procent kvar i sina lägenheter (Neunerhaus 2015).

Framgångarna i Europa motsvarar eller överträffar de resultat som har uppnåtts i Nordamerika. Enligt amerikanska studier ligger kvarboendefrekvensen på 80–88 procent (Tsemberis 2010b). En utvärdering som nyligen gjordes av det kanadensiska programmet At Home/Chez Soi visade att deltagarna hade en fast bostad under 73 procent av en tvåårsperiod, jämfört med 32 procent av dem som deltog i andra typer av verksamheter (Goering m.fl. 2014).

En internationell utvärdering som gjordes 2008 visade att mellan 40 och 60 procent av hemlösa personer med omfattande stödbehov hoppade av från eller tvingades lämna boendetrappan innan de hade fått en egen lägenhet. Detta stod i skarp kontrast till Bostad först-programmen, där det var vanligt att 80 procent eller fler av deltagarna bodde kvar i sina lägenheter under minst ett år (Pleace 2008).

Som vi redan har konstaterat är BF mycket effektiv när det gäller att minska hemlöshet bland människor med omfattande stödbehov. Det finns emellertid vissa personer – vanligtvis 5–20 procent – som inte lyckas ta sig ur hemlösheten på ett varaktigt sätt med hjälp av Bostad först.

1.4.2 Hälsa och välbefinnande

Bostad först kan ha en positiv inverkan på hälsa och välbefinnande bland hemlösa med omfattande stödbehov:

- År 2013 visade forskningsprojektet Housing First Europe att 70 procent av deltagarna i Amsterdam hade minskat sin droganvändning. Totalt 89 procent uppgav att deras livskvalitet hade ökat och 70 procent att deras psykiska hälsa hade förbättrats. Positiva resultat åstadkoms också genom programmet Turning Point i Glasgow, där man rapporterade att alkohol- och droganvändningen hade stabiliserats eller minskats i de flesta fall. I programmet Casas Primeiro i Lissabon uppgav 80 procent av deltagarna minskade stressnivåer. De danska Bostad först-programmen ger en mindre entydig bild, men av deltagarna rapporterade 32 procent att deras alkoholbruk hade minskat, samt 25 procent att deras psykiska hälsa hade förbättrats och 28 procent att deras fysiska hälsa hade förbättrats (Busch-Geertsema 2013).
- År 2015 visade preliminära resultat från det franska BF-programmet Un Chez-Soi d'abord (Tinland & Psarra 2015) att deltagarna i genomsnitt hade vistats 18,3 nätter på sjukhus halvåret innan de började delta i programmet. Efter 12 månader i programmet hade deras genomsnittliga tid på sjukhus sjunkit till 8,8 nätter under det senaste halvåret. Antalet kontakter med vården och längden på sjukhusvistelserna hade alltså minskat betydligt.
- En utvärdering av BF i England som genomfördes 2015 visade att 63 procent av deltagarna själva rapporterade att deras fysiska hälsa hade förbättrats och 66 procent rapporterade psykiska hälsovinster, tillsammans med vissa förbättringar när det gällde alkohol- och droganvändning (Bretherton & Pleace 2015).

Det har sålunda kunnat påvisas att BF, i såväl Europa som Nordamerika, bidrar till förbättringar av deltagarnas hälsa och välbefinnande. Resultaten kan variera – alla deltagare i Bostad först-program upplever inte att deras hälsa och välbefinnande förbättras – men modellen leder till positiva förändringar för många av dem som använder den (Pleace & Quilgars 2013; Johnson, Parkinson & Parsell 2012).

1.4.3 Social integration

Social integration har följande tre beståndsdelar:

- *Socialt stöd*: Avser känslan av att vara uppskattad av andra (*känslomässig stöd*); hjälp med att förstå och hantera livet och vardagen (*informativt stöd*); *social samvaro* (umgänge med andra); samt praktiskt eller *instrumentellt stöd* (Cohen & Wills 1985).
- *Delaktighet i samhället*: Detta kan vara svårt att beskriva mer exakt, men brukar hänvisa till positiva, ömsesidigt givande relationer mellan Bostad först-deltagarna och deras grannar. I bredare bemärkelse handlar delaktighet i samhället också om att en hemlös person inte blir *stigmatiserad* av samhället (Pleace & Quilgars 2013). Ett Bostad först-program kan hjälpa deltagarna att vänja sig vid nya roller i samhället, exempelvis den som goda grannar.

- *Ekonomisk integration*: Avser lönearbete, men också socialt produktiva eller givande sysselsättningar – allt från att ägna sig åt skapande och konstnärliga aktiviteter till att delta i informell och formell utbildning, göra praktik eller söka jobb.

Ett viktigt mål med Bostad först (se kapitel 3 och 4) är att främja deltagarnas sociala integration i samhället. En egen bostad utgör den grund från vilken BF försöker hjälpa en deltagare att utveckla socialt stöd, delaktighet i samhället och ekonomisk integration för att förbättra sin livskvalitet. Att ha gott socialt stöd, delta i det omgivande samhället på ett positivt sätt och ha en välordnad och meningsfull tillvaro är faktorer som kan förbättra en individs hälsa och välbefinnande (ibid.).

- Från programmet Casas Primeiro i Lissabon har rapporterats att nästan hälften av deltagarna hade börjat träffa andra människor på kaféer för att umgås. Dessutom uppgav 71 procent att de kände sig "hemma" i sitt bostadsområde medan 56 procent förklarade att de kände sig som en del av samhället (Ornelas 2014).
- En utvärdering av BF i England som nyligen gjordes visade att av sammanlagt 60 deltagare uppgav 25 procent att de tidigare hade haft regelbunden kontakt med sin familj. Denna andel steg dock till 50 procent efter att de började delta i ett Bostad först-programmet. Tidigare hade 78 procent ägnat sig åt störande beteenden, som att dricka alkohol på offentliga platser. Denna siffra sjönk till 53 procent efter att de började delta i ett Bostad först-program (Bretherton & Pleace 2015).
- Det finns kvalitativt inriktad forskning från såväl Europa som Nordamerika som visar att personer som deltar i Bostad först-program till och med kan känna större trygghet och tillhörighet i sitt liv än de gjorde innan de blev hemlösa. Detta har beskrivits som att BF ökar deltagarnas känsla av trygghet i vardagslivet, eller *ontologisk trygghet* (Padgett 2007).

Beläggen för att Bostad först har kapacitet att hjälpa hemlösa personer med omfattande stödbehov att börja förvärvsarbeta är inte särskilt omfattande i vare sig Europa eller Nordamerika, men det måste påpekas att de personer som deltar i Bostad först-program ofta möter flera olika sorters hinder när det gäller att försöka få arbete. BF är utformad för att förbättra deltagarnas hälsa, välbefinnande och sociala integration. Den framställs inte, och är inte heller tänkt att uppfattas, som en "mirakelkur" eller patentlösning som raskt avhjälper alla negativa konsekvenser av hemlöshet. Bostad först kan avhjälpa hemlöshet och detta i sig skapar en situation som står i kontrast till de många risker för individens hälsa, välbefinnande och sociala integration som är kopplade till hemlöshet.

KAPITEL 2

Bostad försts
grundprinciper

Bostad först-modellens grundprinciper

Alla Bostad först-program bygger på Pathways-modellen, som utvecklades av Sam Tsemberis i New York i början av 1990-talet (Tsemberis 2010a). Grundprinciperna för BF i Europa är hämtade direkt från denna modell. Det finns emellertid tydliga skillnader mellan vissa europeiska länder och Nordamerika, liksom mellan de europeiska länderna sinsemellan. Detta betyder att grundprinciperna för Bostad först inte är identiska med dem i den ursprungliga Pathways-modellen. De åtta grundprinciperna för Bostad först i Europa har utvecklats i samråd med den rådgivande kommitté som deltog i arbetet med den här handboken, där Sam Tsemberis var en av medlemmarna. Dessa principer är följande:

Åtta grundprinciper:

Bostad är en mänsklig rättighet

Rätten till val och självbestämmande

Bostad och behandling ska separeras från varandra

Stöd riktas till återhämtning

Stöd baseras på skademinskning

Aktivt engagemang utan tvång och fostran

Deltagarstyrt stöd utifrån individens styrkor, behov och egna mål

Flexibelt stöd under så lång tid som personen själv vill och behöver

Detta kapitel innehåller en ingående diskussion om de åtta grundprinciperna för Bostad först-program i Europa.

2.1 Bostad är en mänsklig rättighet

Enligt FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter är bostad en rättighet, enligt vilken en person ska kunna leva ett tryggt, lugnt och värdigt liv (Office of UN High Commissioner for Human rights 2014).

Denna rättighet innebär att bostaden ska uppfylla följande krav:

- *Legalt besittningsskydd*, med fokus på rättsligt skydd mot vräkningar och trakasserier från hyresvärdens sida, liksom mot annat som innebär att deltagaren riskerar att förlora sin bostad.
- *Överkomlighet*, vilket innebär boendekostnaderna inte ska vara så höga att deltagaren inte har råd att täcka grundläggande behov som mat, sjukvård och utbildning.
- *Beboelighet*, vilket i praktiken innebär att bostaden är i godtagbart skick samt erbjuder ett tillfredsställande skydd och tillräckligt stor yta.
- *Tillgång till service*, avser den infrastruktur som krävs för att göra bostaden beboelig, det vill säga möjlighet att sköta sin hygien, laga mat, tvätta och förvara sina tillhörigheter samt tillgång till uppvärmning, belysning och avfallshantering.
- *Tillgänglighet*, vilket betyder att bostaden ska vara tillgänglig för dem som har behov av den. Vid behov bör bostaden kunna underlätta för någon med funktionsnedsättningar eller funktionsbegränsande sjukdomar att leva ett självständigt liv.
- *Geografiskt läge*, det vill säga bostaden måste vara belägen så att individen kan utnyttja nödvändig samhällsservice, exempelvis utbildning, sjukvård, butiker och annat. Individen ska också kunna utnyttja anställningsmöjligheter och vara delaktiga i samhället. Bostaden ska inte vara belägen i en miljö som är skadlig för hälsan.
- *Kulturell adekvans*, vilket innebär att bostaden måste göra det möjligt för människor att leva på ett sätt som inte strider mot deras kultur. Detta innebär att de ska kunna uttrycka sin kulturella identitet i bostaden.

ETHOS-typologin – The European Typology of Homelessness and Housing Exclusion – definierar vad som menas med en bostad på ett annat sätt, med hjälp av idén om fysiska, sociala och juridiska domäner. Den fysiska domänen handlar om att ha en yta som är ens egen, med andra ord att ha en egen dörr att stänga om sitt eget hem som man har exklusiv rätt att nyttja. Den sociala domänen innefattar det utrymme och den avskildhet som krävs för att leva ett normalt liv som en enskild individ, ett par eller en familj. Den juridiska domänen motsvarar den internationella definitionen av rätten till en bostad, alltså ett tryggt boende som är rättsligt skyddat (FEANTSA 2018a).

Bostad först betonar hemlösa personers rätt till en bostad. Bostaden erbjuds *först* snarare än *sist*, utan någon förväntan om att de måste bete sig på ett visst sätt, samtycka till behandling eller avhålla sig från alkohol eller droger *innan* de får en bostad. Enligt BF förväntar man sig inte att en hemlös person ska förtjäna rätten till en bostad, eller förtjäna rätten att bo kvar i bostaden.

Personer som deltar i BF-program förväntas följa villkoren i hyreskontraktet, på samma sätt som andra hyresgäster, samtidigt som de erbjuds det stöd som de behöver för att klara detta. Från programmets sida förväntar man sig också att deltagaren ska ha regelbunden kontakt med en stödperson, exempelvis i form av ett möte en gång i veckan, bland annat för att verksamheten ska kunna kontrollera att det inte har uppstått några problem med bostaden (se kapitel 3).

De bostäder som erbjuds genom Bostad först-program är inte tillfälliga. Man erbjuder riktiga hem i enlighet med såväl FN:s som ETHOS definitioner.

2.2 Rätten till val och självbestämmande

En av Bostad först grundprinciper är att man ska lyssna på de personer som deltar i programmet och respektera deras åsikter. Deltagarna kan göra verkliga val när det gäller hur de lever sina liv och vilken typ av stöd de får.

Denna grundprincip för BF fokuserar på att det ska vara möjligt för hemlösa personer att själva bestämma vad de behöver och hur dessa behov kan tillgodoses. I praktiken innebär detta följande:

- Utgå inte från att alla hemlösa människor med omfattande stödbehov uppvisar samma beteenden och andra egenskaper. Deras behov kan inte tillgodoses på ett effektivt sätt genom standardiserade insatser som inte ger utrymme för individuella behov, egenskaper, beteenden eller erfarenheter.
- Bästa sättet att förstå hemlösa personers behov är genom att lyssna på dem och deras åsikter om vilken typ av hjälp de behöver.
- För att kunna lyssna och reagera på människors behov och åsikter på ett effektivt sätt måste man från Bostad först-programmets sida respektera de enskilda individerna och bekräfta deras starka sidor, snarare än att ha ett negativt fokus på deras individuella tillkortakommanden. Från BF-programmets sida får man inte ge uttryck för en överlägsen attityd. Man får inte heller utgå från att personalen förstår deltagarnas behov bättre än de själva.
- Medkänsla, värme och förståelse från Bostad först-personalens sida är lika viktigt som respekt när man hjälper hemlösa personer att välja vilka typer av stöd som passar dem.
- Inom BF uppmuntras personalen aktivt att beakta enskilda deltagarnas behov och att engagera sig i deras behandling. Det kan exempelvis handla om att försöka minska negativa effekter av alkohol- och drogmissbruk eller om att uppmuntra deltagarna att söka hjälp för fysiska eller psykiska hälsoproblem. En annan typ av stöd som erbjuds handlar om att hjälpa deltagarna att engagera sig i samhället och att bygga upp eller återfå sitt sociala stöd. Det är deltagarna själva som har kontrollen över processen, men personalen ska aktivt informera dem om vilka möjligheter till stöd som erbjuds för att de ska kunna förändra sina liv i positiv riktning (se avsnitt 2.6).
- Stödet som erbjuds måste vara flexibelt, kreativt och möjligt att anpassa efter de enskilda deltagarnas behov. Bostad först-programmet kan arbeta med ett antal fasta och tydligt definierade insatser (se kapitel 3), men verksamheten måste också kunna ta hänsyn till de specifika behoven hos varje enskild deltagare.
- Bostad först-insatserna är skraddarsydda efter individens behov: man identifierar individens starka sidor och använder sig inte av en standardiserad eller en begränsad uppsättning insatser. Deltagarna i BF-program erbjuds inte sådana former av hjälp som de inte behöver. Detta kräver att personalen ser de starka sidor som varje enskild deltagare redan har, eller utvecklar med tiden.

I BF-modellen betraktas självbestämmande som startpunkten för återhämtning. Gemensamma beslut, som fattas av deltagare och personal tillsammans, är en viktig del av återhämtningsprocessen (Greenwood m.fl. 2005). I de nordamerikanska Bostad först-programmen beskrivs detta ibland som "valfrihet för konsumenter".

I Europa har man i allt högre grad börjat lyfta fram deltagarnas självbestämmande inom socialt arbete och sjukvård under de senaste 25 åren. Självbestämmande används också av vissa hemlöshetsprogram. Europeisk praxis – exempelvis agendan om "individanpassning" – kan uppvisa stora likheter med självbestämmande i BF. Sitra definierar individanpassning på följande sätt (Homeless Link (2018a).

»Individanpassning betyder att individer har så stor valfrihet och kontroll som möjligt när det gäller de offentliga tjänster de behöver – det gäller att röra sig bort från kulturen med "en modell som passar alla" och i stället skraddarsydda stödet så att det överensstämmer med individernas ambitioner och utgår från deras starka sidor.»

BF måste hitta balansen mellan behovet av valfrihet och kontroll samtidigt som verksamheten arbetar med varje enskild person för att uppmuntra honom eller henne att delta i behandling och erbjuda stöd under processen.

Ytterst är syftet med Bostad först att förbättra hälsan, välbefinnandet och möjligheterna i livet för de individer som får stöd, samt att öka deras möjligheter att ta sig ur hemlösheten på ett mer varaktigt sätt.

Inom alla Bostad först-program vägs olika prioriteringar mot varandra. Fokus ligger på att försäkra sig om att verksamheten ger deltagarna stor valfrihet och kontroll, samtidigt som BF arbetar aktivt för att främja varje enskild deltagares välbefinnande. Modellen innebär att verksamheten ger deltagarna stor valfrihet, respekterar deras åsikter, bekräftar deras starka sidor och har som målsättning att vara både förstående och hjälpsam, men personalen uppmuntrar också aktivt deltagarna att återhämta sig (Hansen Lövstrand & Juhila 2012).

2.3 Bostad och behandling ska separeras från varandra

Bostad först garanterar att den mänskliga rättigheten att ha en bostad inte äventyras genom krav på att deltagarna ska samtycka till behandling antingen för att få en bostad eller för att få bo kvar i den. Bostad och behandling ska alltså *separeras* från varandra.

I praktiken innebär detta följande:

- Tillgång till en bostad – att erbjudas en lägenhet genom ett Bostad först-program – är inte förenat med krav på att deltagarna förändrar sitt beteende eller samtycker till behandling. Detta innebär att verksamheten erbjuder en bostad även om deltagarna inte upphör med sitt missbruk, inte samtycker till behandling för sin psykiska ohälsa eller tackar nej till andra erbjudanden om stöd.
- Att få bo kvar i en lägenhet som har förmedlats genom ett Bostad först-program är inte heller detta förenat med krav på att deltagarna förändrar sitt beteende eller samtycker till behandling. BF erbjuder deltagarna det stöd som de behöver för att kunna följa hyreskontraktets villkor, på samma sätt som alla andra hyresgäster. Man kräver också att deltagarna ställer upp på regelbundna möten med Bostad först-personalen. BF tar dock inte initiativ till att en hyresgäst vräks från sin bostad för att han eller hon inte förändrar sitt beteende eller inte deltar i behandling.
- En deltagare ska normalt sett bara kunna bli vräkt av hyresvärden på grund av något brott mot hyresavtalet. Bostad först-programmen ska då förse deltagaren med en ny bostad och erbjuda honom eller henne stöd under processen. Det stöd som BF erbjuder är fortlöpande och inte knutet till själva bostaden. På så sätt kan ett Bostad först-program fortsätta att erbjuda kontinuerligt stöd även vid förändringar som har med bostaden att göra eller om det sker en vändpunkt i en persons fysiska eller psykiska hälsa.

Bostad och behandling separeras från varandra även i ett annat positivt avseende. BF erbjuder stöd *så länge det behövs* (se avsnitt 2.8), men om eller när en persons deltagande i ett Bostad först-program upphör behåller personen ändå sin bostad. Om en deltagare inte längre behöver stöd genom ett Bostad först-program behöver personen alltså *inte* söka en annan lägenhet.

Till skillnad från vissa andra insatser som vänder sig till hemlösa personer ligger fokus i BF på personen – inte på personens bostad. Bostad först är utformad till individen och inte mot bostaden.

Detta innebär följande:

- Om en deltagare beslutar sig för att byta bostad upprätthåller BF-personal kontakten med denna person och fortsätter att ge honom eller henne stöd i den nya bostaden.
- När en deltagare förlorar en bostad som ett Bostad först-program har förmedlat, antingen på grund av vräkning eller för att denne själva väljer att lämna bostaden, fortsätter personalen att hålla kontakten och att ge honom eller henne fortsatt stöd. Om deltagare i ett Bostad först-program har förlorat sin bostad försöker man att hitta en ny bostad så snart som möjligt.
- Om en deltagare i ett Bostad först-program behöver vårdas på institution fortsätter personalen att hålla kontakten med personen ifråga. Om denne till exempel behöver slutenvårdsbehandling inom psykiatri håller personalen kontakt med honom eller henne och försöker hjälpa denne att behålla sin nuvarande bostad eller att hitta en ny bostad efter utskrivningen. Bostad först-programmet agerar på samma sätt om deltagare döms till ett kortare fängelsestraff.

Det kan innebära en utmaning för en Bostad först-verksamhet när bostäderna som erbjuds utgörs av så kallade kategoriboenden, vilket innebär att de ligger samlade i ett flerfamiljshus eller lägenhetskomples som endast är avsett för BF-deltagare. I dessa fall är det viktigt att försäkra sig om att deltagarna har samma rätt till sin bostad som någon som hyr en vanlig lägenhet. Detta kan i teorin innebära att personer kan bo kvar i en fastighet avsedd för Bostad först-deltagare även efter det att de – antingen i samråd med Bostad först-teamet eller på egen hand – har beslutat sig för att inte längre ta emot stöd och behandling genom programmet. Deras bostad och deras rätt till densamma är separerad från det stöd och den behandling de erbjuds. Detta kan uppfattas som ett extremt exempel, men grundprincipen om att bostad och behandling ska separeras från varandra får inte äventyras om en verksamhet följer BF. Den här principen tillämpas i ett antal finska Bostad först-verksamheter (Pleace m.fl. 2015) (se kapitel 4).

Vissa Bostad först-program hyr ut bostäder i andra hand åt sina deltagare (ett slags sociala kontrakt). Detta kan ha två orsaker. För det första kan hyresvärdar – såväl privata som allmännyttiga – uppfatta det som tryggare om det rättsliga ansvaret för bostäderna ligger hos Bostad först-programmet snarare än hos personerna som deltar i det. För det andra kan BF-verksamheten snabbt förflytta en deltagare från en bostad om det uppstår problem och lika snabbt placera honom eller henne i en alternativ bostad, eftersom deltagaren inte är hyresgäst eller står på kontraktet.

Vid den här typen av upplägg handlar det om att hitta balansen mellan att garantera en persons rätt till en bostad och samtidigt begränsa dennes lagliga rätt till en specifik bostad. Här är det ytterst viktigt med ett etiskt agerande från Bostad först-programmets sida för att man ska kunna hålla fast vid grundprincipen om att frågan om bostad respektive behandling ska separeras. Vissa brittiska BF-program ger alla sina deltagare full besittningsrätt direkt, vilket innebär att de har samma rätt till sin bostad som andra hyresgäster på såväl den privata som den allmännyttiga bostadsmarknaden (Bretherton & Pleace 2015) (se kapitel 4).

2.4 Stöd riktas till återhämtning

I ett program med inriktning på återhämtning (*recovery*) ligger fokus på en individs sammantagna välbefinnande. Detta innefattar bland annat deras fysiska och psykiska hälsa, deras grad av socialt stöd (från familjemedlemmar, vänner eller en partner) och deras grad av social integration, det vill säga att vara en del av och ta aktiv del i samhället. Att främja återhämtning kan bland annat avse att ge någon tillgång till utbildning eller om att hjälpa en deltagare att finna en meningsfull fritidsaktivitet. En återhämtningsinriktning är något långt mer omfattande och mer ambitiöst än att reglera deltagarnas alkohol- och drogmissbruk eller uppmuntra dem att delta i behandling. Det avser att skapa en trygg och meningsfull tillvaro åt människor, och om att hjälpa dem att bli en del av bostadsområdet, granngemenskapen och det sociala och ekonomiska livet i stort.

Begreppet återhämtning kan betraktas ur flera olika synvinklar (Wolf 2016) men fokus ligger på att ge individen en känsla av mål och mening, med möjlighet att leva ett bättre och tryggare liv. Tonvikten ligger på att deltagarna ska "återhämta sig själva" och välja en riktning för sin framtid.

I BF får hemlösa personer möjlighet att återhämta sig, vilket betyder att de kan skapa sig ett mer meningsfullt liv fyllt med större hopp. Återhämtning innebär inte att deltagarnas alla problem, symptom eller svårigheter försvinner, och inte heller att deras behov av specialiserat stöd och medicinering upphör. Det behöver inte heller betyda att de kommer att kunna leva ett helt självständigt liv. Återhämtningsprocessen är unik och personlig. Den handlar om att försöka och misslyckas, genom att ta små steg framåt och små steg bakåt. Det är en process där man lyfter fram positiva erfarenheter men där man också upplever känslor av smärta och frustration. I BF är återhämtningsprocessen individuell, och stödet är flexibelt utformat för att deltagarna själva ska kunna välja vilken väg de vill ta mot ett bättre liv (Rapp & Goscha 2006).

I återhämtningsinriktade program finns en medvetenhet om att deltagarna kan ha traumatiska upplevelser bakom sig. Insatserna bygger på att verksamheten *förstår* individerna som tar del av insatserna vad gäller deras nuvarande stödbehov men också beträffande deras övriga egenskaper och erfarenheter. Återhämtningsinriktade modeller som Bostad först innebär att man försöker stärka deltagarnas starka sidor och potential, och att man uppmuntrar dem att se positiv förändring som en möjlighet att uppnå. Med tiden kan detta tillvägagångssätt innebära att deltagarna får olika typer av uppgifter, exempelvis att fungera som mentor till andra personer i hemlöshet, att agera som ställföreträdande ombud för andra Bostad först-deltagare eller att utforma sina egna stödplaner. En annan sak kan ta sikte på att utveckla personliga relationer, att vid behov hjälpa deltagarna att öka sin känslomässiga kompetens (förmågan att förstå och bemöta känslor på rätt sätt) och att göra det möjligt för dem att bygga upp tillitsfulla relationer. I återhämtningsinriktade program används ofta en teknik som benämns motiverande samtal (MI).

Bostad först *uppmuntrar aktivt* följande:

- Behandling för psykisk ohälsa och andra hälsorelaterade problem.
- Skademinskning när det gäller alkohol och droger.
- Förändring av beteenden som medför risker för hälsa och välbefinnande.
- Medvetenhet om att positiv förändring är möjlig att uppnå och att ett bättre liv i framtiden är ett realistiskt alternativ för människor som deltar i Bostad först-program.

Inriktningen på återhämtning i Bostad först är en filosofi som innebär att det stöd som erbjuds alltid betonar det faktum att deltagarna kan välja en bättre framtid som en reell möjlighet. För att åstadkomma detta har de tillgång till stöd och behandling, men detta är bara en aspekt av återhämtningsinriktningen. Man försöker också få samtliga deltagare att ta till sig idén om återhämtning som en realistisk möjlighet.

När man arbetar med återhämtning i Bostad först-program är det viktigt att det finns ett tydligt fokus på valfrihet och kontroll samt planering med individen i fokus och att dessa faktorer tillmäts lika stor betydelse. Det är angeläget att de positiva budskapen i denna inriktning finns med, i synnerhet följande:

- Arbetet med att främja återhämtning måste alltid spegla individens egna önskemål – inte någon annans idéer om vilken riktning hans eller hennes liv bör ta. Det är viktigt att lyssna på de människor som deltar i Bostad först-programmet och respektera deras val. Återhämtningsinriktningen är en aspekt av Bostad först.
- Det måste vara realistiskt och motiverat att följa en återhämtningsinriktning, men personalen får inte dra några egna slutsatser om vilken typ av liv deltagaren i ett Bostad först-program så småningom kan skapa åt sig själv.

2.5 Stöd baserat på skademinskning

Skademinskning (harm reduction) bygger på idén att det kan vara en komplicerad process att upphöra med alkohol- och drogmisbruk och att program som kräver nykterhet/drogrfrihet eller avgiftning inte fungerar särskilt bra för alla hemlösa personer. Skademinskning är rådande praxis i vissa nordeuropeiska länder – som Finland och Storbritannien – och har använts länge även i Frankrike,¹ men det är inte en princip som är allmänt förekommande i hela Europa. Det finns omfattande belägg för att skademinskning är ett mer effektivt tillvägagångssätt än insatser med fokus på nykterhet/drogrfrihet och avgiftning när det gäller hemlösa människor med omfattande och komplexa behov (Pleace 2008).

Enligt skademinskningens principen betraktas alkohol- och drogmisbruk som ett resultat av andra stödbehov, och även som något som kan komplicera och öka sådana behov. Drogmisbruk kan till exempel inte behandlas eller hanteras separat; det måste förstås i relation till en persons övriga stödbehov, egenskaper och beteende.

Ett holistiskt synsätt (att se till hela människan) där man försöker ta itu med samtliga orsaker till och konsekvenser av en individs alkohol- och droganvändning är centralt för skademinskningens filosofi. Likaså innebär skademinskning att man försöker övertyga människor om att förändra skadliga alkohol- och drogvänor och att man ger dem det stöd som de behöver för att klara detta. Skademinskning innebär alltså att erbjuda stöd, hjälp och behandling, men man kräver inte avhållsamhet från alkohol och droger.

Skademinskning bygger på principen att övertyga människor snarare än att tvinga dem (ibid.). Målet är inte nödvändigtvis att individen ska sluta helt att använda alkohol och droger, utan snarare att minska de skadliga effekter som en person upplever och hjälpa honom eller henne att minska och hantera sitt missbruk. Om någon vill bli helt nykter/drogrfri kan en skademinskningensmodell möjliggöra detta, men den kan också användas för personer som har ett aktivt missbruk/beroende för att uppmuntra dem att minska sin användning av alkohol eller droger.

Skademinskningens principen spelar en central roll i Bostad först. Utan den hade man inte kunnat framhålla bostaden som en mänsklig rättighet, erbjuda deltagarna valfrihet eller betrakta bostad och behandling som separata frågor. Om total nykterhet/drogrfrihet vore ett krav skulle man inte kunna erbjuda en bostad till någon som vägrade sluta dricka eller ta droger, och personen i fråga skulle också ha svårt att behålla sin bostad.

¹ Psykiatern Claude Olivenstein spelade en viktig roll när det gällde att introducera begreppet skademinskning i Frankrike på 1970-talet.

2.6 Aktivt engagemang utan tvång och fostran

I USA brukar man prata om "aktivt engagemang utan tvång", vilket kan beskrivas som ett bestämt, men absolut inte aggressivt sätt att arbeta med Bostad först-deltagare. Tonvikten ligger på att bemöta deltagarna på ett positivt sätt så att de börjar betrakta återhämtning som en reell möjlighet. Det är användningen av denna teknik som ger BF en återhämtningsinriktning (se avsnitt 2.4).

I Bostad försts skademinskningssprincip och återhämtningsinriktning ligger tonvikten alltid på att verksamheten på ett positivt sätt ska försöka få människor att använda sig av BF för att få den hjälp de behöver. Programmet uppmuntrar också deltagarna att se konstruktivt på olika aspekter av sitt beteende som kan göra det svårt för dem att ta sig ur hemlösheten eller påverka deras hälsa, välbefinnande och livskvalitet negativt.

- Deltagare i Bostad först-program får aldrig hotas med sanktioner för att de betar sig eller inte betar sig på ett visst sätt. Bostad först-personal ska aldrig neka någon en bostad, hota med att ta ifrån någon en befintlig bostad eller dra tillbaka stöd och behandling för att personen i fråga inte förändrar sitt beteende i den riktning personalen anser vore det bästa för hans eller hennes välbefinnande.²
- Bostad först skademinskningssprincip och återhämtningsinriktning innebär också att man aktivt och löpande framhåller att stöd, behandling och rådgivning är något som deltagarna alltid har tillgång till och att positiva förändringar när det gäller hälsa, välbefinnande, social integration och livskvalitet i stort är en reell möjlighet. Såväl diskussioner och rådgivning som information, stöd och försök att övertyga deltagarna är verktyg för att uppnå detta.

2.7 Deltagarstyrt stöd utifrån individens styrkor, behov och egna mål

I Bostad först-program ägnar man sig åt planering med individen i fokus, vilket i huvudsak innebär att organisera stöd och behandling kring den enskilda individens behov.³ Detta fokus avspeglar tonvikten på deltagarnas valfrihet och kontroll. Det kan beskrivas som att BF-program anpassar sig till och organiserar stödet utifrån deltagaren, snarare än att förvänta sig att deltagaren ska anpassa sig efter programmet.

I vissa verksamheter som vänder sig till hemlösa människor finns en förväntan att deltagarna ska följa en färdig rutt, och man arbetar med en fast uppsättning insatser som alltid ser likadana ut. I Bostad först-program uppmuntras deltagarna till återhämtning, men insatserna är utformade på sådant sätt att deltagarna ska kunna forma sin egen väg med den kombination av insatser som passar dem bäst.

Alla som deltar i ett Bostad först-program får uppmuntran och stöd för att välja vilken typ av liv de vill leva. Valfrihet och kontroll spelar här en viktig roll, eftersom deltagarna i Bostad först-program fattar reella beslut om vilken typ av behandling och stöd de vill ta emot. Vid planering med individen i fokus inom Bostad först är det viktigt att förstå följande:

² Ett undantag är om en deltagare hotar personalens säkerhet. I ett sådant fall kan stödet behöva avbrytas, antingen tillfälligt eller permanent.

³ I Europa kan termen "planering med individen i fokus" (på engelska: person-centred planning) användas om ett system för att hjälpa människor att hantera samtliga aspekter av sitt liv. Detta påminner om, men är inte identiskt med, det man i ett BF-program benämner planering med individen i fokus.

- Alla aspekter av det liv som någon vill leva, det vill säga saker som personen upplever som givande och meningsfulla och som ökar hans eller hennes välbefinnande och möjligheter till lycka. Detta sträcker sig längre än till att försäkra sig om att bostaden är lämplig och att rätt kombination av behandling och stöd sätts in.
- BF-deltagarens behov av social integration. Social integration kan till exempel handla om att ha gott socialt stöd (vänner, familjemedlemmar och/eller en partner), att delta i samhällslivet (att vara en del av bostadsområdet och det omgivande samhället, snarare än isolerad från det) och att bidra till samhället, exempelvis genom frivilligarbete, förvärvsarbete eller någon annan produktiv sysselsättning. God social integration kan förbättra en individs hälsa och välbefinnande genom att öka hans eller hennes självförtroende på ett positivt sätt (Cohen & Wills 1985).
- Olika typer av stöd som kan ingå i planering med individen i fokus: hjälp med att sköta ett hem och med praktiska saker som att laga mat, göra upp en budget, handla och betala räkningarna. Det kan också innebära att man ger råd om pengar och skulder, eller om möbler och inredning. När det gäller socialt stöd kan en plan med individen i fokus handla om att utveckla nya vänskapsrelationer, ta upp kontakten med gamla vänner eller återknyta banden till familjemedlemmar. Bostad först-program kan också – när det gäller social integration – uppmuntra och hjälpa deltagarna att börja en utbildning eller praktik, att delta i skapande eller konstnärliga aktiviteter eller att ägna sig åt frivilligarbete, förvärvsarbete eller samhällsengagemang. Beträffande hälsa och välbefinnande kan, avslutningsvis, en plan med fokus på individen syfta till att uppmuntra och hjälpa deltagarna att börja med behandling.

BF är inriktad på hemlösa personers mänskliga rättigheter och behov, deras rätt till en bostad och till en rimlig livskvalitet. Modellen skulle inte erbjuda någon verklig lösning på deltagarnas hemlöshet om den bara "förvarar" hemlösa personer med omfattande stödbehov i bostäder och håller dem flytande med hjälp av stödsatser. Flexibelt, individanpassat stöd är av grundläggande betydelse. Planering med individen i fokus bör ha följande utgångspunkter:

- Deltagarna står i centrum för alla beslut som kan förändra deras liv.
- Det finns en förståelse av vad varje enskild deltagare vill ha ut av livet, hur de vill leva och vad de vill göra. Detta tar sikte på vad de vill beträffande relationer, sin plats i samhället och vad de vill lägga sin tid på.
- BF-personalen ser till att det som deltagarna vill ha ut av livet och deras *livskvalitet* står i fokus för arbetet. De hanterar sådant som riskerar att skada deltagarnas hälsa, skyddar deras välbefinnande och hjälper dem att ta sig ur hemlösheten.

Planering med individen i fokus kan innebära att Bostad först-deltagare gör prioriteringar som inte överensstämmer med vad personalen anser är det bästa alternativet för dem. I slutändan kan ett BF-program uppmuntra hemlösa personer och ge dem det stöd de behöver för återhämtning, men man kan inte kräva att de väljer en specifik väg (se avsnitt 2.6).

2.8 Flexibelt stöd under så lång tid som personen själv vill och behöver

I Bostad först lägger man tonvikten på rätten till en bostad även i ett annat avseende, nämligen genom att hålla kontakt med deltagare som har blivit vräkta. Om en deltagare blir vräkt – på grund av hyresskulder, eller beteenden som stör grannarna eller orsakar skada – håller verksamheten kontakt med personen i fråga och försöker hitta en ny bostad åt honom eller henne. På samma sätt fortsätter BF-programmet att arbeta med deltagare som inte klarar av att bo själva och därför lämnar sin bostad.

Om en deltagare i ett Bostad först-program förlorar sin bostad lämnar man inte personen vind för våg. Man fortsätter att ge stöd och försöker att säkerställa personens rätt till en bostad.

BF erbjuder stöd som syftar till att tillgodose individuella behov. Programmets fokus på valfrihet och kontroll, planering med individen, återhämtning och skademinskning förstärker detta grunddrag hos modellen. Stödet är anpassningsbart och flexibelt, och det finns även utrymme för kreativitet genom att det kan anpassas till den enskilda individens unika behov – åtminstone inom de (ekonomiska) ramar som ett Bostad först-program har att förhålla sig till. Stödets intensitet kan ökas och minskas efter individuella behov, så att man kan reagera på ett positivt sätt när någon behöver mer, eller mindre, hjälp på daglig basis.

Som redan har nämnts följer stödet individen, snarare än att vara knutet till en plats. Därför kan Bostad först-programmets personal hålla kontakt med en deltagare även om denne förlorar sin bostad, behöver vistas på sjukhus en tid eller döms till ett kortare fängelsestraff.

Den sista, viktiga, beståndsdel i flexibelt stöd handlar om att erbjuda stödet så länge det behövs. Människor som deltar i ett Bostad först-program är kanske inte vana vid att bo själva i en egen lägenhet. De kan ha tillbringat flera år – ibland till och med årtionden – i olika kommunala verksamheter, tillfälliga boenden och härbärgen, levt på gatan etc. Det stöd som deltagarna behöver för att vänja sig vid att bo själva kan behöva erbjudas under längre tid än några månader – även processen att värna om en deltagares hälsa, välbefinnande och sociala integration tar tid i anspråk.

Detta betyder inte att behovet av stöd kommer att ligga på en konstant hög nivå. Behoven skiftar över tid. Stödet behöver inte nödvändigtvis vara permanent eftersom deltagare i ett Bostad först-program kan komma till en punkt då de inte längre behöver stöd. Antingen klarar de sig med mindre intensiva former av stöd eller så kan de leva helt på egen hand.

GEMENSAMMA MÅL

Utöver grundprinciperna har varje Bostad först-program en uppsättning gemensamma mål som kan sammanfattas på följande sätt:

- Åstadkomma en hög kvarboendefrekvens.
- Främja deltagarnas hälsa och välbefinnande.
- Främja deltagarnas sociala integration, däribland deras
 - delaktighet i samhället
 - sociala stöd
 - möjlighet att ägna sig åt meningsfulla och produktiva aktiviteter.

KAPITEL 3

3. Att ge stöd

Stöd i Bostad först

Stöd i Bostad först fokuserar på att stärka personens möjlighet att bo kvar i sin bostad. främja deltagarnas hälsa och välbefinnande, utveckla deras sociala stöd och integration i samhället och hjälpa dem att hitta en meningsfull sysselsättning. BF-programmen gör detta genom att arbeta i tvärprofessionella team och/eller olika former av ICM-modeller (*Intensive Case Management*). Mobila team ger deltagarna denna form av stöd genom att besöka dem i deras hem eller träffa dem på en annan plats som man har kommit överens om, exempelvis ett café.

3.1 Kvarboende

Bostad först-programmets första mål är att ge deltagarna en bostad. Bostaden är det *första*, snarare än sista, problemet som ett BF-program löser. Det faktum att man börjar med bostaden utgör en viktig skillnad mellan BF och andra boendemodeller som riktar sig till hemlösa, exempelvis boendetrappan där målet är att göra en person "bostadsfärdig" (*housing ready*) innan deltagaren får en lägenhet. Genom att använda bostaden som startpunkt kan Bostad först-programmet koncentrera sig på att ge deltagarna det stöd som de behöver för att leva ett så självständigt liv som möjligt. Detta sker genom att främja deras hälsa och välbefinnande och deras sociala integration i bostadsområdet och samhället i stort (se kapitel 2).

Bostad först handlar inte *enbart* om bostadsfrågan. Bostaden är en viktig faktor och utgör startpunkten för modellen, men den måste kombineras med stöd. Om man ger deltagare en bostad utan att samtidigt erbjuda stöd och behandling innebär detta att de inte får någon hjälp med att klara sitt dagliga liv. De blir socialt isolerade, har svårt att bli en del av samhället och saknar en meningsfull sysselsättning. De är med andra ord *fortfarande utsatta* för hemlöshetens skadliga effekter (Jones & Pleace 2005). Personer i hemlöshet med omfattande behov som erbjuds en bostad men inget stöd blir i bästa fall "förvarade", utan någon möjlighet att återhämta sig. I värsta fall riskerar personen att bli hemlös, då de otillfredsställda behoven förblir olösta som leder till att han eller hon förlorar sin bostad (Pleace 1997).

Stödet är viktigt för att BF ska fungera. För att en stor andel av deltagarna ska kunna ta sig ur hemlösheten erbjuds olika former av stöd av hög kvalitet efter att de har fått en bostad.

Det finns vissa aspekter av stödet som har en avgörande roll för att hjälpa deltagarna i ett Bostad först-program att kunna behålla sin bostad. Centralt i detta sammanhang är att deltagaren har regelbunden kontakt med en stödperson. Förutom att se till att deltagaren mår bra ska stödpersonen se över deltagarens bostadssituation och försäkra sig om att det inte finns några faktiska eller potentiella problem. I de flesta Bostad först-program träffas man regelbundet i deltagarens hem, vanligtvis en gång per vecka. I vissa program finns krav om regelbundna schemalagda möten; andra är mer flexibel med hur ofta mötena ska äga rum, och kan också vara öppen för att genomföra dem per telefon eller via sociala medier. Hur ofta man träffas och på vilket sätt man håller kontakten avgörs av deltagarnas uttalade behov.

3.1.1 Stödets utformning

Bostad först-personalen hjälper deltagarna att behålla sina bostäder, bland annat genom följande aktiviteter:

- **Personalen gör regelbundna uppföljningar av deltagarens bostadssituation**, och undersöker då faktiska och potentiella problem som kan göra det svårt för honom eller henne att behålla sitt kontrakt.
- **Personalen ser till att deltagarens har så goda relationer som möjligt till sina grannar**. Det här kan vara en oerhört viktig del av det stöd som ett Bostad först-program erbjuder. Eftersom deltagarens möjligheter att behålla sitt hyreskontrakt kan vara kopplade till hans eller hennes integration i samhället måste personalen, så långt det är möjligt, försäkra sig om att deltagaren är nöjd med sina grannar och att grannarna är nöjda med att bo i samma hus som en Bostad först-deltagare.
- **Personalen ger praktiska råd och annan hjälp för att se till att bostaden är lämplig**. Den här typen av stöd kan erbjudas när en deltagare flyttar in i en ny lägenhet och behöver hjälp med möbler, eller med

att se till att köket är fullt utrustat och att el- och vattenförsörjningen fungerar som den ska. Om något i lägenheten går sönder kan deltagaren dessutom behöva hjälp med att få det reparerat.

- **Personalen hjälper deltagarna att göra upp en hushållsbudget.** I vissa Bostad först-program har man delvis kontroll över deltagarnas budget för att försäkra sig om att hyran – eller deltagarnas del av den – betalas i tid. I andra nöjer man sig med att ge råd om hur man sköter sin ekonomi. Deltagarna kan också få stöd när det gäller sociala rättigheter, exempelvis hjälp med att ansöka om sociala förmåner som de är berättigade till.
- **Personalen erbjuder råd och stöd för ett självständigt liv.** Vissa personer som deltar i ett Bostad först-program kan inledningsvis behöva hjälp med att laga hälsosam mat och med att städa eller inreda sin lägenhet, eftersom detta är något som de kanske inte har gjort tidigare eller åtminstone inte på länge.
- **Personalen kan erbjuda bostadsförvaltning i varierande omfattning till hyresvärdar på såväl den privata som den allmännyttiga bostadsmarknaden.** Detta innebär att man från Bostad först-programmets sida kan erbjuda sig att förvalta bostaden i hyresvärdens ställe, så att denne i praktiken inte behöver göra något annat än att ta emot hyresinbetalningarna. Vissa kan också lämna hyresgarantier. I dessa fall erbjuder Bostad först-programmet stöd till deltagaren, men tar även på sig ansvaret för skötseln av bostaden för att minska den oro som en hyresvärd eventuellt kan känna (se kapitel 4).
- **Personalen ska vid behov erbjuda andra typer av stöd.** Det är viktigt att Bostad först-programmet är flexibelt, accepterande och icke-dömande och att det utgår från grundtanken att man ska göra det som krävs för deltagarna. Som anställd i ett Bostad först-program kan man behöva hjälpa deltagarna att rensa avloppet eller fixa ett stopp i toaletten, lära dem hur de använder sin nya spis eller hur fjärrkontrollen till tv:n fungerar. De kan också behöva hjälp med att vänja sig vid sina nya grannar, med att använda tvättmaskinen eller med att försöka undvika en langare. Ofta behöver de bara någon som lyssnar – inte som en företrädare för programmet utan som en medmänniska.

3.2 Hälsa och välbefinnande

3.2.1 Att organisera stödet

Bostad först-deltagarnas hälsa och välbefinnande hanteras ofta enligt någon av följande två stödmodeller. Vissa Bostad först-program arbetar med båda två, medan andra enbart använder en av dessa modeller:

- **Intensive case management** (ICM) eller liknande former av högintensiva stödinsatser innebär att man erbjuder vissa typer av behandling och stöd och vid behov **förmedlar kontakt** mellan deltagaren och andra aktörer, exempelvis vårdpersonal, stödpersoner och socialarbetare.
- **Assertive community treatment** (ACT) innebär att man arbetar med ett tvärprofessionellt team som erbjuder **direkt** behandling för många olika behov, bland annat psykiska, missbruksrelaterade och fysiska hälsoproblem. Man arbetar också med *case management* (CM) genom att samordna kontakt mellan deltagarna och andra aktörer som erbjuder den behandling dessa behöver. Den här modellen används ofta för att hjälpa hemlösa personer med omfattande stödbehov.
- Ett Bostad först-program som arbetar med både ICM-modellen och tvärprofessionella team – vilket var grunden för den ursprungliga Bostad först-modellen – är så pass flexibla att deltagarna kan gå från stöd enligt ACT-modellen (eller motsvarande) till stöd enligt ICM-modellen (eller motsvarande) och vice versa (Tsemberis 2010a).

	Typ av insats	Profil	Stöd
ACT (Assertive community treatment)	Deltagare/ tvärprofessionellt team	Allvarlig psykisk sjukdom med eller utan missbruksproblem	Erbjuder stöd och behandling direkt
ICM (Intensive case management)	Deltagare/ professionell socialarbetare	Psykisk ohälsa med eller utan missbruksproblem	Stödsamordning genom att upprätta kontakt med andra aktörer

Det finns inget helt fastslaget sätt att arbeta med stöd i Bostad först. När Bostad först fungerar enligt ICM-modellen ligger ansvaret för stöd och behandling på en enda individ, som kan ha genomgått en utbildning i socialt arbete men behöver inte nödvändigtvis ha gjort det. Denna person erbjuder visst direkt stöd och ser till att BF-deltagaren vid behov får tillgång till sjukvård, välfärdstjänster och annat stöd. Denna samordnande roll kan innehas av missbruksspecialister, kamratstödare, sjukvårdspersonal eller sakkunniga på andra områden. Bostad först-personalen ger dessutom deltagarna bostadsrelaterat stöd för att de ska kunna behålla sin lägenhet (kvarboende) och hjälper dem också att bli mer socialt integrerade.

När ett Bostad först-program använder sig av ett tvärprofessionellt team kan detta utgöras av en psykiater, alkohol- och drogterapeut, läkare, sjuksköterska och en utbildad kamratstödare som underlättar återhämtning (med hjälp av sina egna erfarenheter av en liknande situation), arbetscoacher och personer som arbetar med att återföreka familjer. Ibland kan alla dessa former av stöd och behandling erbjudas direkt, men när det finns externa resurser att tillgå kan man erbjuda stödsamordning enligt CM-modellen.

Ett Bostad först-program kan fungera som en välfärdsstat i miniatyr som i egen regi ger deltagarna den behandling och det stöd som de behöver. Man kan också erbjuda direkt behandling till viss del och därutöver stödsamordning enligt CM-modell. Ytterligare ett alternativ kan vara att huvudsakligen eller uteslutande förmedla kontakter mellan deltagarna och externa aktörer som erbjuder behandling och stöd, via en ICM-modell. Ibland kan ett enskilt BF-program verka på olika nivåer och på olika sätt beroende på deltagarnas behov, något som också ligger nära modellens ursprungliga utformning.

De personer som arbetar inom ett Bostad först-program kan inbördes ha många skiftande utbildningar och kompetens. Teamets exakta sammansättning varierar, men kan bestå av personer som är utbildade socialarbetare eller som har relevanta kvalifikationer och erfarenheter av att arbeta med hemlösa. I de fall ACT-modellen eller liknande tvärprofessionella team används, så kan det röra sig om en blandning av olika kompetenser, exempelvis inom sjukvård, psykisk hälsa och missbruksvård. BF kan också ha jobbcoacher och kamratstödare, exempelvis utbildade stödpersoner med egna tidigare erfarenheter av hemlöshet.

År 2015 utgick flertalet Bostad först-program i Europa, om än inte alla, från en renodlad ICM-modell. Detta beror på att BF så här långt oftast har utvecklats i europeiska länder med en stark välfärdsstat där omfattande kostnadsfri samhällsservice är tillgänglig för alla, exempelvis sjukvård, psykiatrisk vård och missbruksvård. I dessa länder är det enkelt, eller åtminstone relativt enkelt, att ge deltagarna tillgång till dessa tjänster via case management-modellen. Det finns emellertid vissa europeiska länder där det offentliga sjukvårdssystemet är långtifrån lika välutvecklat och i takt med att Bostad först blir mer utbredd kan det för vissa program bli nödvändigt att erbjuda behandling direkt, snarare än att erbjuda samordning av stöd och behandling enligt en case management-modell.

Det bör observeras att även i en del välutvecklade välfärdsstater som Sverige, Danmark, Norge och Frankrike används ACT-team inom vissa Bostad först-program.¹ Detta kan delvis bero på att deltagarna inte har efterfrågat behandling – utan enbart bostad – trots att de mycket väl kan behöva behandling. Det kan vara enklare att få människor att samtycka till behandling när den som erbjuder insatsen är någon de är bekanta med och känner sig trygga med. I dessa fall kan det vara mycket effektivt att låta exempelvis en psykiater hälsa på hemma hos en deltagare eller träffa honom eller henne i en park över en kopp kaffe, så att man kan bygga upp ett förtroende innan behandlingsinsatser diskuteras.

Ett tvärprofessionellt team kan vara nödvändigt när ett Bostad först-program arbetar med hemlösa personer med omfattande och komplexa behov. Med konventionella insatser kan det vara svårt att på ett effektivt sätt tillgodose de komplexa och/eller omfattande behov som BF-deltagare har, bland annat för att deltagarna förväntas komma till en mottagning snarare än att få besök av personalen i sin bostad. Inom vissa konventionella program arbetar man dessutom fortfarande i enheter som är operativt skilda från varandra. Ett bra exempel på detta är när en Bostad först-deltagare behöver en kombination av sjukvård, missbruksvård och psykiatrisk vård. De konventionella insatserna kan erbjudas separat och vara svåra att samordna, medan ett tvärprofessionellt BF-team erbjuder en blandning av olika stöd- och behandlingsformer.

I vissa europeiska länder måste alla former av vård och behandling som en Bostad först-deltagare är i behov av, vara tillgänglig i deras egenskap av medborgare. Ibland kan det emellertid ändå vara svårt för dem att ta del av den offentligt finansierade vården, exempelvis på grund av negativa attityder till hemlösa människor eller snårig byråkrati. Det händer också att hemlösa personer undviker den offentliga vården eftersom de känner sig stigmatiserade; de kan till exempel förvänta sig att bli nekade behandling även om det i verkligheten är högst sannolikt att de skulle bli behandlade (Quilgars & Pleace 2003). Bostad först-program kan fungera bra i dessa situationer, eftersom personalen kan förespråka och ge deltagarna tillgång till allt stöd de efterfrågar genom case management. Som redan har nämnts är det relativt vanligt att europeiska Bostad först-program endast erbjuder den typen av stödsamordning, eftersom alla upptänkliga former av stöd redan finns tillgängliga. Bostad först-programmets roll blir då huvudsakligen att se till att tillgången till stödet är organiserad på ett effektivt sätt.

I Bostad först-program med tvärprofessionella team har man större kontroll över det behandlings- och stödpaket som erbjuds deltagarna jämfört med om samma program använder en ICM-modell. Detta beror på att samtliga medlemmar i det tvärprofessionella teamet är anställda inom Bostad först-programmet. Vid användning av ICM-modell finns inte samma kontroll, eftersom de personer som ingår i teamet huvudsakligen har andra arbetsgivare.

Samarbete med andra verksamheter kan kräva en omsorgsfull hantering från ledningens sida och innebära vissa utmaningar för ett Bostad först-program. För att ett sådant program ska fungera effektivt och kunna erbjuda nödvändiga former av stöd och behandling är verksamheten delvis beroende av externa organisationer som man saknar kontroll över. Om dessa externa aktörer vägrar samarbeta med ett Bostad först-program eller tvingas göra nedskärningar kan Bostad först-programmet få svårt att bedriva sin verksamhet. Den här risken blir mindre när ett Bostad först-program ingår i en strategisk eller politisk plan för att minska hemlösheten och när det finns en förväntan om att olika vårdinstanser ska samarbeta med varandra (se kapitel 6).

¹ Som framgår ovan utgår de flesta Bostad först-program från en ICM-modell (high-intensity case management).

3.2.2 Hantera olika behov

Det finns hemlösa människor vars behov är alltför omfattande för ett Bostad först-program. När så är fallet måste det finnas etablerade rutiner för att se till att dessa personer kommer i kontakt med mer adekvata vårdinstanser. Omkring åtta av tio hemlösa personer med omfattande stödbehov som får en bostad genom ett Bostad först-program lyckas behålla denna, enligt aktuella (2015) uppgifter från Europa och Nordamerika (se kapitel 1).

Orsakerna till att det eventuellt inte är möjligt att hjälpa vissa individer genom BF beror bland annat på riskhantering. Ett exempel är personer som bor i vanliga lägenheter och som löper hög risk att begå självmord eller ta en överdos. För att skydda deras välbefinnande kan man kanske inte lämna dem helt utan tillsyn. Ett Bostad först-program har kanske inte kapaciteten att erbjuda den typen av omfattande stöd, som kan innebära att det behöver finnas personal på plats dygnet runt under en längre period.

3.2.3 Behandling och stöd

Behandling och stöd – som antingen erbjuds direkt av Bostad först-programmets tvärprofessionella team eller organiseras i samarbete med externa verksamheter genom en case management-modell – kan innefatta följande:

- **Psykiatrisk vård.** Detta behövs eftersom det finns klara belägg för att det runt om i Europa finns en hög andel av hemlösa personer med omfattande stödbehov och som lider av psykisk ohälsa (Busch-Geertsema m.fl. 2010). Kvaliteten på den behandling som finns tillgänglig för en hemlös person kan variera avsevärt och vissa har inte fått någon behandling alls innan de började delta i ett Bostad först-program. Vilken typ av stöd som erbjuds beror på den enskilda individens behov och på varje enskild deltagares önskemål, men BF-programmet ska vid behov kunna erbjuda deltagarna kontakt med en psykiater, en psykolog, psykiatrisjuksköterskor och socialarbetare som är specialiserade på psykisk ohälsa.
- **Alkohol- och drogbehandling.** Detta behövs eftersom det finns belägg från hela Europa att hemlöshet bland människor med omfattande stödbehov ofta hänger samman med en problematisk alkohol- och droganvändning (ibid.). Exakt vilken typ av stöd som erbjuds beror återigen på vad deltagaren väljer, men i regel handlar det om en missbruksspecialist som arbetar enligt en skademinskningssprincip (se kapitel 2). Syftet med skademinskning är att minimera de negativa effekterna av alkohol- och drogmisbruk genom stöd och uppmuntran, snarare än att använda avgiftning och nykterhet/drogrfrihet för att få missbruket under kontroll. Bostad först är en modell som utgår från en skademinskningssprincip, men den främjar också valfrihet och planering med individen i fokus. Detta betyder att om en deltagare i ett Bostad först-program vill påbörja en avgiftning eller bestämmer sig för att testa en modell som bygger på nykterhet/drogrfrihet, så ska BF-programmet hjälpa honom eller henne att göra det.
- **Hälsa- och sjukvård.** Deltagare i ett BF-program kan behöva ha kontakt med en sjuksköterska som följer upp deras hälsa och hjälper dem att sköta sin medicinering och följa sin behandlingsplan. Deltagarna behöver också ha kontakt med en husläkare/allmänpraktiserande läkare för medicinsk vård och behandling. Stöd kan behövas när de besöker öppenvården, exempelvis genom att en anställd från BF-programmet följer med deltagaren på ett läkarbesök. Man kan också behöva företräda vissa deltagare i kontakten med vården, för att se till att de får tillgång till lämplig behandling. När en deltagare blir inlagd på sjukhus bör Bostad först-programmet och sjukhuset samarbeta för att se till att deltagarens behov tillgodoses när han eller hon blir utskriven från sjukhuset.
- **Personlig omvårdnad.** Detta innebär att fysiskt stöd erbjuds till en deltagare som har en funktionsnedsättning eller funktionsbegränsande sjukdom. Vissa personer som deltar i BF kan behöva hjälp med att klä på sig, tvätta och laga mat.
- **Anpassning av bostaden.** Detta innebär att Bostad först erbjuder utrustning, hjälpmedel och fysisk anpassning av bostaden för att hjälpa människor med funktionsnedsättning och funktionsbegränsande sjukdomar att kunna leva ett mer självständigt liv. Personer som deltar i ett Bostad först-program kan behöva sitt kök eller badrum bostadsanpassat utifrån dennes behov, eller att andra typer av anpassningar behöver vidtas för att göra det enklare att ta sig in i och ut från bostaden. De kan också behöva tillgång till utrustning och hjälpmedel som gör bostaden mer funktionellt användbar.
- **Tillgänglighet dygnet runt.** Detta är viktigt för personer med omfattande stödbehov som deltar i ett Bostad först-program. Det innebär att det finns personal tillgänglig under kontorstid och någon som svarar i telefonen även utanför kontorstid och ingriper vid en nödsituation.

- **Rådgivning och information** om hälsa, som erbjuds av Bostad först-personalen, eventuellt tillsammans med en kamratstödjare. En kamratstödjare är någon som har egen tidigare erfarenhet av hemlöshet med omfattande stödbehov, men som har genomgått en utbildning och som nu är anställd för detta ändamål i ett BF-program. Europeiska Bostad först-program kan ibland anställa tidigare deltagare, eller människor med liknande bakgrund, i ACT-team eller andra likartade verksamheter. Ett alternativ är att erbjuda stödsamordning enligt en CM- eller ICM-modell.

3.3 Social Integration

Bostad först arbetar med social integration genom att ge hemlösa personer med omfattande stödbehov möjlighet att i vanliga lägenheter i vanliga bostadsområden leva ett så självständigt liv som möjligt. I BF utgår man från att social integration blir resultatet av att normalisera deltagarnas boende- och levnadssituation. Genom att ge tidigare hemlösa människor möjlighet att leva på samma villkor som andra människor – med samma valmöjligheter och möjligheter till social interaktion och granngemenskap som andra – försöker BF underlätta deras sociala integration (Tsemberis 2010a; Johnson, Parkinson & Parsell 2012; Pleace & Quilgars 2013).

Social integration handlar om att erbjuda känslomässigt och praktiskt stöd som hjälper en person att bli en del av samhället i flera olika avseenden. För att leva ett meningsfullt liv behöver människor ha en partner och/eller familjemedlemmar och vänner som ger dem självförtroende, uppskattning, gemenskap och informellt stöd. De behöver också känna sig förankrade i samhället – bli accepterade i och känna sig som en del av sitt bostadsområde och inte stigmatiseras av grannar eller andra personer. Det är viktigt för människor att ha en känsla av mål och mening i tillvaron genom en strukturerad aktivitet som de själva upplever som givande. Även detta stärker deras självförtroende och känslan av tillhörighet och delaktighet i samhället.

Hemlöshet – i synnerhet upprepad eller långvarig sådan – leder ofta till att en person blir avskuren från det sociala livet på olika sätt. En person i hemlöshet kan leva utan en partner, utan kontakt med sin familj och praktiskt taget utan vänner. Personen kan bli stigmatiserad och avvisad av människor i sin omgivning och känna sig isolerad från andra människor och från samhället i stort. Bostad först bygger på insikten om att avsaknaden av känslomässigt stöd, kärlek, acceptans från samhällets sida och en plats i samhället – liksom avsaknad av mål och mening som en strukturerad aktivitet ger – är lika skadlig för en hemlös person som att inte få behandling för sina hälsorelaterade problem.

Det finns också ett nära samband mellan social integration och god hälsa. Dåligt självförtroende, isolering och erfarenheter av stigmatisering har länge betraktats som skadliga för den fysiska och psykiska hälsan (Pleace & Quilgars 2013).

3.3.1 Organiseringen av stödet

I Bostad först kan organiseringen av det stöd som ska främja deltagarnas sociala integration se ut på följande sätt:

- **Kamratstöd**, antingen från en annan deltagare i Bostad först-programmet, från en utbildad kamratstödjare eller från anställda i programmet som är "experter i kraft av sin erfarenhet" (eftersom de själva har liknande upplevelser bakom sig). En kamratstödjare ska helst vara anställd på samma villkor som övriga medlemmar i BF-teamet och inte betraktas som underordnad övrig personal. Kamratstödjare kan ha unika insikter eftersom deras erfarenheter liknar deltagarnas och eftersom de kan fungera som positiva förebilder.
- **Råd, information och praktiskt och känslomässigt stöd** från Bostad först-personalen, genom veckovisa besök hos deltagaren där exempelvis följande saker kan komma att aktualiseras:
 - Hjälpa med att få tillgång till utbildning, praktik, frivilligarbete, förvärvsarbete och andra strukturerade och produktiva sysselsättningar, exempelvis konstnärliga aktiviteter eller lokalt frivilligarbete.
 - Hjälpa med att skapa eller återuppbygga deltagarnas sociala stöd, exempelvis genom att uppmuntra dem att delta i sociala aktiviteter eller genom att ge dem det praktiska stöd som de behöver för att kunna träffa sin familj (exempelvis genom att betala resekostnader).
 - Information, råd och känslomässigt stöd till Bostad först-deltagare. När personal besöker deltagarna varje vecka ges det möjlighet att prata igenom eventuella problem och svårigheter.

3.3.2 Stödets utformning

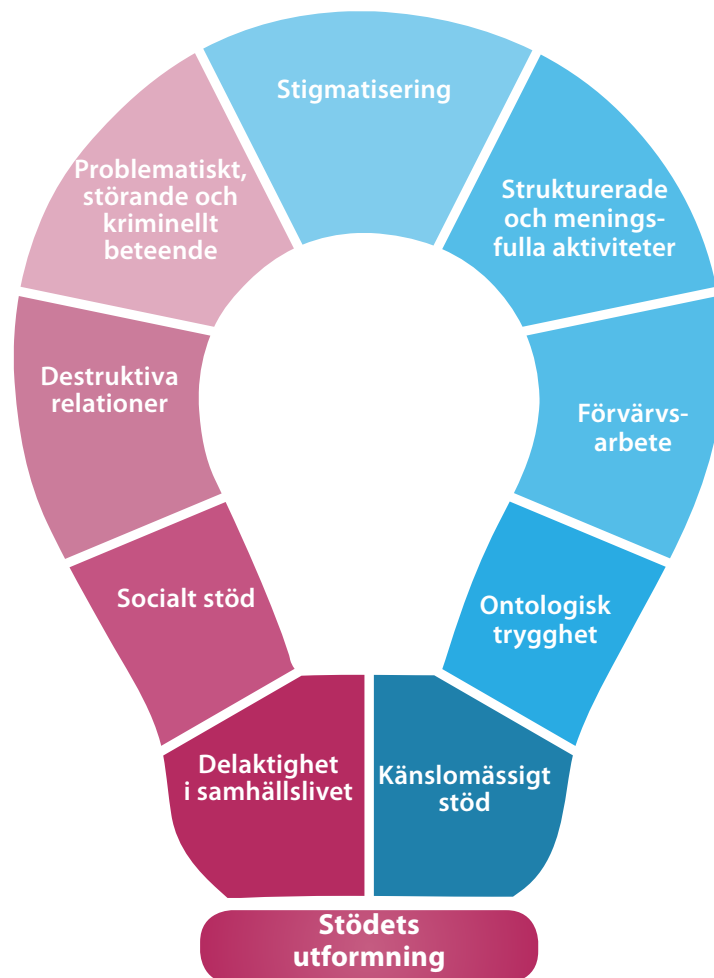
Begreppet social integration har ingen fast innebörd, utan utgör snarare en uppsättning av sammanhängande problem som kan kräva olika nivåer och former av stöd. En person som har varit hemlös under lång tid eller upprepade gånger kan till exempel vara helt avskuren från sin familj, medan någon annan kanske har upprätthållit goda relationer med familjen, trots sin svåra situation. Det finns inte en enda typ av upplevelse eller behov när det gäller social integration, och därför måste Bostad först-programmet erbjuda en rad flexibla tjänster. Dessa kan exempelvis bestå av följande delar:

- **Känslomässigt stöd.** Bostad först-personalen kan erbjuda känslomässigt stöd genom att besöka deltagarna varje vecka, intressera sig för deras liv, lyssna på deras bekymmer och erbjuda praktisk hjälp. Det här är en relation där man måste gå varsamt fram, men den kan vara oerhört viktig för BF-programmets deltagare.
- **Delaktighet i samhällslivet.** Det här är en viktig del av Bostad först eftersom tonvikten ligger på att erbjuda deltagarna en bostad för att de ska kunna leva och känna sig delaktiga i samhället. Att exempelvis delta i lokala aktiviteter, handla i de lokala butikerna och prata med sina grannar är former av social integration som BF har till syfte att underlätta. Detta är något som deltagarna i viss mån kan börja göra spontant när de väl har fått en lägenhet i ett vanligt bostadsområde, men BF-personalen kan också följa med och uppmuntra dem att göra den här typen av aktiviteter. Det kan ske på flera olika nivåer: gå med till en butik i närområdet, följa med på lokala aktiviteter, finnas med när de träffar sina grannar och så vidare.
- **Socialt stöd från vänner, familjemedlemmar och/eller en partner.** Detta är något som Bostad först-programmet kan underlätta på flera olika sätt. Ett sätt att stärka det sociala stödet är genom att skapa möjligheter för deltagarna. Det kan bestå av något så enkelt som att köpa en tågbiljett till någon för att denne ska kunna åka och hälsa på sin familj, men det kan också röra sig om mer komplicerade saker som att följa med en deltagare för att träffa familjemedlemmar som personen har tappat kontakten med. BF-personal kan även erbjuda eller underlätta tillgång till familjemedling, liksom psykologiskt stöd och rådgivning när en deltagares familjerelationer inte har klarat påfrestningarna och behöver repareras. Det sociala stödet kan också stärkas genom att personalen uppmuntrar och underlättar för deltagarna att delta i sociala aktiviteter eller ger dem känslomässigt stöd när de försöker skaffa nya vänner eller hitta en partner. Man kan också anordna eller följa med dem till sociala sammankomster.
- **Destruktiva relationer.** Detta är något som BF-deltagare kan behöva stöd för att klara. När en person har bott på härbärgen och korttidsboenden eller levt på gatan under lång tid kan det uppstå problem med objudna gäster som dyker upp och "våldgästar" deltagaren när han eller hon får en egen lägenhet. Sårbara individer kan också bli utnyttjade av andra hemlösa personer när de får en bostad genom ett BF-program. I den här situationen kan Bostad först-programmet erbjuda praktiskt och känslomässigt stöd för att se till att deltagaren behåller kontrollen över sin bostad och inte släpper in ovälkomna personer, eller ofrivilligt erbjuder en mötesplats för störande eller kriminellt beteende.
- **Problematiskt, störande och kriminellt beteende.** Den här typen av beteende uppvisas av vissa personer som deltar i ett BF-program. Detta är ett problem som personalen delvis kan hantera genom att erbjuda behandling. Ett högljutt och störande beteende som gör grannarna arga kan till exempel vara kopplat till ett alkohol- eller drogmissbruk som i sin tur botten i psykiska problem som kräver behandling. Bostad först-personalen kan också erbjuda "coachning" eller insatser och aktiviteter som hjälper deltagarna att bli bättre på att kommunicera med andra människor. Det kan exempelvis handla om att utveckla sin känslomässiga kompetens och lära sig att kontrollera sin ilska. I dessa fall kan Bostad först erbjuda flera olika former av stöd, från rådgivning till skapande aktiviteter, och möjligheter för deltagaren att prata om sina problem med stödpersonerna från Bostad först-programmet.
- **Stigmatisering.** Detta kan vara en utmaning för hemlösa personer med omfattande stödbehov, både för att de kan mötas av fördomar på grund av sina erfarenheter av hemlöshet i sig, och för att de kan ha vissa utmärkande särdrag (exempelvis att lida av allvarlig psykisk sjukdom, eller att ha suttit i fängelse). Det kan skapa rädsla eller framkalla negativa reaktioner hos andra människor. Ett sätt att hantera utanförskapet handlar om att "passa in", vilket innebär att försöka uppfattas som vem som helst. I den ursprungliga Bostad först som utvecklades av Sam Tsemberis fanns det en tonvikt på att leva ett vanligt liv i ett vanligt bostadsområde, eftersom ett viktigt mål var att "hoppa över" de hinder som kan utestänga personer i hemlöshet från resten av samhället och försvåra deras sociala integration. Genom att framstå som vem som helst och bo på samma sätt som andra i omgivningen kan man potentiellt försvaga de sociala hinder som finns mellan en invånare med en stadigvarande egen bostad och en hemlös person som lever på gatan, på härbärke eller andra tillfälliga boenden. När en deltagare väljer att genomgå behandling och

satsa på återhämtning kan de markörer – vissa särdrag och beteenden – som kan leda till stigmatisering också försvagas. Genom att leva i och vara en synbar del av ett vanligt bostadsområde skapas enligt Bostad först de förutsättningar som krävs för att få bukt med stigmatisering.

- **Strukturerade och meningsfulla aktiviteter.** Detta kan vara särskilt viktigt för att ge Bostad först-deltagare en känsla av mål och mening och stärka deras självkänsla. Målet kan vara att hjälpa någon att göra framsteg med siktet inställt på frivilligarbete eller förvärvsarbete (se nedan). I Storbritannien och Finland, liksom på andra håll i Europa och Nordamerika, använder man skapande och konstnärliga aktiviteter för att hjälpa hemlösa personer att delta i strukturerade aktiviteter och arbeta tillsammans med andra, vilket stärker deras självkänsla och känslomässiga kompetens. Detta kan vara ett mål i sig själv, men kan också vara ett led i en process som syftar till att uppmuntra och hjälpa hemlösa personer att delta i vuxenutbildning (på grundnivå), fortbildning eller praktik. Bostad först-program kan erbjuda delar av det här stödet direkt, eller använda en kombination av CM och direkt praktiskt och känslomässigt stöd för att uppmuntra människor att ta del av övrigt stöd som finns lokalt.
- **Förvärvsarbete.** Det är möjligt för vissa Bostad först-deltagare att börja förvärvsarbete, även om de kan behöva lång tid och omfattande stöd innan det blir ett realistiskt mål. Att hjälpa människor att börja förvärvsarbete är vanligt i franska Bostad först-program.² Detta är en process som kan inledas med att deltagaren ägnar sig åt skapande och konstnärliga aktiviteter, därefter genomgå en grundläggande utbildning. Så småningom kan personen börja med ideellt arbete innan han eller hon är redo att söka arbete. Arbetsgivarnas inställning och underliggande ekonomiska villkor är viktiga faktorer som stänger människor ute från arbetsmarknaden. Det kan därför bli nödvändigt för Bostad först-program att arbeta direkt med arbetsgivarna för att uppmuntra dem att anställa Bostad först-deltagare (man går till väga på ungefär samma sätt i kontakterna med hyresvärdar i den privata bostadssektorn, se kapitel 4).
- **Ontologisk trygghet.** Detta kan beskrivas som en känsla av trygghet och förutsägbarhet i livet. Bostad först handlar främst om att erbjuda deltagarna en fast bostad. Det är vanligt att hemlösa personer är avskurna från andra människor, från samhället och från den lokala gemenskapen, eftersom de inte har någon tydlig plats i samhället; främst för att de saknar en bostad men också för att avsaknaden av en fast bostad gör det svårt för dem att ingå i en lokal gemenskap eller i ett större socialt och ekonomiskt sammanhang. När Bostad först-program erbjuder sina deltagare en egen bostad som en startpunkt innebär detta att de ger hemlösa personer med omfattande stödbehov en plats i samhället. Syftet med den här boendemodellen är att integrera hemlösa personer i samhället på denna grundläggande nivå, där bostaden används för att ge deltagarna en känsla av trygghet, säkerhet och förutsägbarhet som bottnar i att veta var man bor och hör hemma (Padgett 2007).

² På Bostad först-programmet "Un chez soi d'abord" i Frankrike har man inlett ett samarbete där man följer modellen Individual Placement and Support (IPS) (Douglas Institute, Montreal). "Arbete först"-programmet i Marseille är utformat för att deltagarna ska komma in på arbetsmarknaden och för att Bostad först-deltagare ska få det stöd de behöver för att kunna börja arbeta.

Genom att lägga tonvikten på stöd i kombination med social integration riktar Bostad först in sig på ett antal behov som är lika betydelsefulla för återhämtningen som för tillgången till behandling och en fast bostad. Något som emellertid alltid är viktigt är att inte förlora BF:s grundläggande värderingar – valfrihet och kontroll – ur sikte (Hansen Lövstrand & Juhila 2012). Tanken bakom Bostad först är att den ska skapa förutsättningar för social integration, inom en ram där tonvikten ligger på återhämtning, men också på *valfrihet*. Deltagare i ett BF-program ska inte förväntas bete sig på ett bestämt sätt. Till exempel ska ingen vara tvungen att prata med sina grannar, genomgå en kurs eller delta i ett lokalt evenemang om de inte vill – helt enkelt eftersom detta är något som "vanliga" människor, som själva har ordnat sitt boende, får bestämma på egen hand.

KAPITEL 4

4. Att ordna med bostad

4.1 Bostaden och bostadsområdet i Bostad först

Det finns en viktig distinktion mellan att få tak över huvudet och att ha ett riktigt hem. För att en bostad ska vara ett hem behöver följande villkor vara uppfyllda:

- Lagstadgat **besittningsskydd**, vilket innebär att en deltagare i ett Bostad först-program inte ska kunna hamna i en situation där deltagaren inte har någon egentlig rätt till bostaden utan kan bli vräkt med omedelbar verkan, utan någon föregående varning och/eller genom bruk av tvångsåtgärder.
- **Privatliv**. Bostaden måste vara en privat plats där deltagaren kan välja att vara ensam utan att bli störd och där deltagaren kan vårda sina personliga relationer med familj, vänner och/eller en partner.
- En plats som deltagaren har **kontroll** över – när det gäller vem som får komma dit och när samt beträffande att kunna leva på det sätt som deltagaren själv önskar – inom ramen för ett vanligt hyresavtal.
- Bostaden ska vara plats där deltagaren känner sig **trygg och säker**.
- **Överkomlig hyreskostnad**, det vill säga att hyran inte är så hög att deltagaren får svårt att klara andra utgifter, exempelvis för mat och andra nödvändiga hushållskostnader.
- **Alla bekvämligheter** som en vanlig bostad har, exempelvis tillräckligt med möbler, funktionellt kök och badrum samt fungerande belysning, värme, vatten och avlopp.
- **God boendestandard**, vilket innebär att lägenheten inte får vara för trångbodd eller i dåligt skick.
- **En egen plats** som deltagaren kan inreda och möblera efter eget tycke och där deltagaren själv väljer hur han eller hon ska leva sitt liv. Bostaden får inte vara belagd med det slags regler och restriktioner som ofta finns på institutioner, exempelvis om hur man får inreda, möblera och leva i den.

I den europeiska ETHOS-typologin för hemlöshet har man identifierat fysiska, sociala och juridiska domäner för att definiera vad som menas med ett hem. Den fysiska domänen handlar om att ha en plats som är ens egen, med andra ord att kunna stänga dörren om sitt eget hem som man har full kontroll över. Den sociala domänen handlar om att ha ett eget privat utrymme där man kan känna sig "som hemma". Den juridiska domänen överensstämmer med den internationella definitionen av rätten till en bostad, alltså ett tryggt boende som är rättsligt skyddat (se kapitel 2) (FEANTSA 2018a).

Bostadens läge är viktigt, även om Bostad först-program inte har de resurser som krävs för att kunna välja bostäder var som helst i en stad eller kommun. På vissa platser, exempelvis i större europeiska städer, behöver man ofta kompromissa mellan vad som är ekonomiskt möjligt för deltagarna och vad som är att betrakta som en "idealisk" bostad.

Om möjligt är det viktigt att undvika bostadsområden med hög brottslighet, en hög grad av störande beteenden och som uppvisar svag social sammanhållning/lågt socialt kapital. Likaså ska man undvika områden som har en svag eller obefintlig "gemenskap" i positiv bemärkelse och där en Bostad först-deltagare riskerar att utsättas för trakasserier, förföljelse och brott. Det finns entydiga belägg för att en bostad på fel plats kan hindra eller omöjliggöra den återhämtning som ett Bostad först-program har till syfte att främja (Pleace tills. med Wallace 2011). Mer allmänt är det önskvärt att undvika platser som upplevs som otrevliga och områden som saknar tillgång till nödvändig och önskvärd samhällsservice, exempelvis goda kommunikationer, fina grönområden och en lokal butik där priserna är överkomliga. Rätt typ av bostadsområde kan vara avgörande för individens hälsa, välbefinnande och sociala integration (Bevan & Croucher 2011), och kan ha en gynnsam inverkan på Bostad först-deltagarnas framsteg.

Vissa Bostad först-deltagare kan vilja flytta från den plats som de vistades på som hemlösa. Orsakerna till detta kan vara att de vill undvika negativ påverkan från kamrater som man tidigare umgicks med. För vissa deltagare, däribland kvinnor som har utsatts för könsbaserat våld/våld i nära relationer, kan det vara nödvändigt att undvika vissa bostadsområden för att öka deras personliga säkerhet och främja deras hälsa och välbefinnande. Bostaden ska helst inte ligga i ett område som deltagaren själv vill undvika. Bostäder måste ligga i lämpliga områden – genom att undvika områden med sociala problem och undermålig samhällsservice går det att skapa goda förutsättningar för att deltagarna ska kunna bo kvar i sin bostad.

4.2 Bostaden som startpunkt

Bostaden är startpunkten snarare än slutmålet i Bostad först. Bostad först skiljer sig betydligt från många andra program riktade till hemlösa där man försöker göra hemlösa med omfattande stödbehov "bostadsfärdiga" innan man ger dem en bostad – det handlar om boendetrappor där själva bostaden utgör det sista steget. I Bostad först får man en bostad *först*.

Bostadens roll i BF är att erbjuda ontologisk trygghet. Detta är ett vetenskapligt begrepp som handlar om att någon upplever sitt liv som tryggt, förutsägbart och säkert – vilket är motsatsen till livet som hemlös, där ingenting är säkert och där såväl omedelbara som långsiktiga risker lurar överallt (Pleace & Quilgars 2013). Tanken med att erbjuda Bostad först-deltagare en bostad är att hjälpa dem att återgå till, eller inleda, ett vanligt liv. Den amerikanska professorn i socialt arbete, Deborah K. Padgett, har beskrivit hemmets roll i Bostad först på följande sätt:

”Att ha ett ”hem” är kanske ingen garanti för framtida återhämtning, men det ger en stabil grund för att återskapa ett mindre stigmatiserat och mer normalt liv just nu. (Padgett 2007, s. 1934)”

Utöver att erbjuda en permanent väg bort från hemlösheten fyller hemmet följande syften i Bostad först:

- **Ett hem är startpunkten för social integration.** Det innebär att Bostad först-deltagare får tillbaka eller introduceras till en central del av ett normalt liv: att ha ett eget hem. I BF-modellen betonas bostadens betydelse för att inleda en process där hemlösa personer med omfattande stödbehov lever *inom* en gemenskap och ett samhälle, där de inte längre är exkluderade på grund av att de saknar en egen bostad (se kapitel 3).
- Att leva på gatan, eller på andra otrygga platser, ökar insikten om både faktisk utsatthet och fysiska risker. Härbärgen och kommunala boenden kan också upplevas som otrygga. **En ordentlig bostad erbjuder såväl trygghet som förutsägbarhet.** Personer som deltar i ett Bostad först-program vet att de har en plats att sova på varje natt där de känner sig trygga.
- **Ett hem erbjuder en trygg och stabil miljö som förbättrar effektiviteten av behandlingar** som Bostad först-deltagare kan välja att delta i. Erfarenheter av behandling vid psykiska och fysiska hälsoproblem eller missbruk när en person lever på gatan, härbärgen eller tillfälliga boenden, är att behandlingens effektivitet försämras. För att vården ska vara effektiv för hemlösa är första steget att se till att dessa har någonstans att bo där de är varma, torra, äter regelbundet och inte utsätts för den extrema stress som livet i hemlöshet kan innebära (Quilgars & Pleace 2003).
- **Ett hem ger kontroll över livet.** Ett hem ger människor möjlighet att vara för sig själva, att umgås med andra och att bygga upp ett varaktigt förhållande. Människor som har ett hem kan leva på det sätt de själva vill, något som inte är möjligt på ett kommunalt härbärke eller akutboende – där alla utrymmen är gemensamma – eller på gatan.
- När behovet av en bostad väl är tillgodosatt kan deltagare **prioritera andra delar av livet.** Bostad först visar att livet kan bli bättre för människor i hemlöshet om dessa erbjuds en fast bostad, och personalen försöker därför aktivt att övertyga Bostad först-deltagare om att även deras hälsa, välbefinnande och sociala integration kan förbättras. Detta i sin tur uppmuntrar dem att delta i behandling och ta emot olika former av stöd.

Ett stödprogram som inte erbjuder något som tydligt kan identifieras som ett hem kan inte anses vara Bostad först. Akut- eller stödboenden där hemlösa personer sover tillsammans med andra, eller delar kök eller badrum med andra, är inte Bostad först. Inte heller program där personalen bara kan gå in i en bostad utan personens medgivande eller där de har en nyckel till bostaden som de kan använda utan samtycke.

I kapitel 3 beskrivs omfattningen och organisationen av det boendestöd som erbjuds genom ett Bostad först-program.

4.3 Att erbjuda någon en bostad

Personer som deltar i Bostad först-program kan välja om de ska delta i behandling (se kapitel 2 och 3). De ska också kunna välja var och hur de vill leva, även om valfriheten när det gäller bostad naturligtvis begränsas av vad som finns tillgängligt och av deltagarens ekonomi.¹

Bostad först-deltagare ska i allmänhet kunna förvänta sig:

- Att få se lägenheten innan de accepterar att flytta in i den.
- Att erbjudas mer än en bostad, vilket innebär att de ska kunna tacka nej till en lägenhet om de så vill utan att det får några negativa konsekvenser för dem. I praktiken kan det vara svårt för ett Bostad först-program att hitta idealiska bostäder. Detta är något personalen måste göra klart för alla deltagare, men det ska inte finnas någon förväntan om att det räcker att bli erbjuden endast ett eller två alternativ. Bostad först ska aldrig dra tillbaka ett erbjudande om bostad och stöd på grund av att någon har avböjt ett eller flera bostadserbjudanden.

¹ I vissa fall betalar Bostad först-program hyran åt sina deltagare, och i andra får de bostadsbidrag genom välfärdssystemet.

- Att få de ekonomiska konsekvenserna av att ha en egen bostad tydligt förklarade för sig och att få möjlighet att diskutera denna fråga. Innan en deltagare flyttar in i en egen lägenhet måste han eller hon förstå sina ekonomiska skyldigheter samt hur mycket pengar han eller hon kommer att ha. I vissa europeiska länder, där man betalar ut ett bidrag till alla som är arbetslösa, kan en person ha en lägre disponibel inkomst när de har fått en bostad än när de bor på härbärgen eller tillfälliga boenden för hemlösa (eftersom levnadskostnaderna blir större).
- Att ha viss valfrihet när det gäller geografiska läget på den bostad som erbjuds.
- Att erbjudas viss flexibilitet beträffande hur de väljer att leva. Någon kan till exempel föredra att bo med en partner, vänner eller andra människor snarare än ensam i en lägenhet. Vissa italienska Bostad först-program ger till exempel stöd till familjer och vissa brittiska program ger stöd till par (se webbplatsen www.housingfirsteurope.eu).

I ett Bostad först-program finns det tre huvudsakliga metoder som används för att tillgodose behovet av bostäder till deltagarna:

- Via den privata bostadsmarknaden.
- Via bostäder med sociala kontrakt (om det finns sådana).
- Via erbjudande om bostäder genom köp av bostäder, nybyggnation eller användning av det ordinarie bostadsbeståndet.

Ett Bostad först-program kan ställas inför följande utmaningar:

- Att hitta tillräckligt många lämpliga bostäder som har en överkomlig hyra och som finns på geografiskt acceptabla lägen på en pressad bostadsmarknad (där efterfrågan på bostäder är mycket hög). I alla områden med hög ekonomisk tillväxt kommer det sannolikt att innebära en utmaning att hitta tillräckligt många adekvata bostäder. Den typ av bostäder som finns tillgängliga i vissa landsbygdsområden (där antalet mindre lägenheter är relativt få) kan också innebära en utmaning.
- Där socialtjänsten hyr ut bostäder till hemlösa i andra hand kan dessa i primärt rikta sig till andra grupper, eller så kan efterfrågan vara mycket hög.
- Det kan finnas problem med tillgängligheten, hyresnivån och kvaliteten på bostäderna i den privata bostadssektorn.
- Hyresvärdar på såväl den allmännyttiga som privata bostadsmarknaden kan vara ovilliga att hyra ut lägenheter till tidigare hemlösa personer som har ett omfattande stödbehov. Det kan finnas en oro bland hyresvärdar att tidigare hemlösa personer eventuellt kan ställa till med problem, exempelvis genom att hamna i bråk med grannarna eller inte betala hyran inom föreskriven tid.
- Ibland är BF-deltagare inte berättigade till tillräckligt stora bidrag för att kunna betala hyran. Detta är ett större problem i europeiska länder med begränsade välfärdssystem än i dem med mer utbyggda välfärdssystem, där olika former av bostadsbidrag eller ekonomiskt bistånd står för hela eller större delen av hyreskostnaden för sårbara grupper med mycket låga inkomster. I länder med mer begränsade välfärdssystem kan BF-program behöva hitta inkomstkällor för att kunna betala delar av hyran åt sina deltagare.
- Det är möjligt att bygga nya bostäder specifikt för Bostad först-program, men kostnaderna för bostadsbyggande eller renovering/ombyggnad av befintliga bostäder är omfattande. Att köpa bostäder är också en möjlighet, men även om det är billigare än nybyggnation och renovering så kan kostnaderna ändå vara för höga för att detta ska vara ett realistiskt alternativ.
- "Inte på min bakgård" (*Not in my back yard*, NIMBY) är en attityd som är kopplad till stigmatiseringen av hemlösa och som kan få grannar att försöka hindra Bostad först-program från att bedriva sin verksamhet på platsen där de bor. BF-program kan behöva samarbeta med hushållen i området, informera och lugna människor och vid behov ingripa om en deltagare orsakar problem (och likaså om en granne betar sig orättvist mot en deltagare).
- Ett Bostad först-program kan arbeta på ett flexibelt och kreativt sätt, men kan inte göra någonting åt de underliggande problemen med bristande tillgång till lämpliga bostäder till en rimlig kostnad. BF-program kan därför stöta på operativa svårigheter i en kontext där det helt enkelt saknas tillräckligt många lämpliga bostäder till en skälig kostnad.

Bostad först riktar sig till hemlösa personer med omfattande stödbehov. Bostad först-programmets behov av antal bostäder är ofta relativt litet. Uppgifterna om hemlösheten i Europa är visserligen ofullständiga, men det verkar ändå osannolikt att ett Bostad först-program skulle behöva ha tillgång till hundratals lägenheter – ens i storstäder (Busch-Geertsema m.fl. 2014).

4.3.1 Samarbete med den privata bostadsmarknaden

Bostad först-program kan använda sig av den privata bostadsmarknaden på olika sätt för att få ta i bostäder. För bästa resultat bör man gå till väga på följande sätt:

- **Noggrant inspektera och kontrollera lägenheterna** för att försäkra sig om att bostadsstandarden är god och att det geografiska läget lämpligt.
- **Kontrollera hyresvillkoren** och att Bostad först-deltagarna har fullgott skydd av de lagar som gäller besittningsrätt. I vissa länder är hyresperioderna i den privata sektorn längre och villkoren tryggare än i andra.
- **Kontrollera att hyreskostnaden är överkomlig**, med fokus på att nuvarande och sannolika framtida hyresnivåer måste vara så pass låga att deltagarna klarar andra nödvändiga utgifter. I de fall ett Bostad först-programmet kräver ekonomiska bidrag från deltagarna måste man regelbundet kontrollera att denna summa är överkomlig för dem. Förväntade ekonomiska bidrag från deltagarna behöver också förklaras tydligt för dem innan de tackar ja till en bostad. Vissa Bostad först-program kräver ett bidrag till hyran på 30 procent av inkomsten. I vissa länder är detta inte praktiskt möjligt, eftersom Bostad först-deltagarna kan ha mycket låg inkomst och BF-programmet måste betala hela eller delar av hyran åt dem. I andra länder bekostar välfärdssystemet hela eller större delen av hyran åt en deltagare, vilket innebär att Bostad först-programmet antingen bara behöver betala en mindre summa för boendekostnader eller inte har några direkta boendekostnader överhuvud taget.
- **Förhandling och diskussion med och utbildning av den privata bostadsmarknadens hyresvärdar** och/eller agenter som representerar en eller flera sådana hyresvärdar. Man ska inte utgå från att alla eller ens de flesta privata hyresvärdar är negativt inställda eller ovilliga att samarbeta med ett Bostad först-program. Erfarenheter från vissa program visar att det finns privata hyresvärdar som är beredda att samarbeta med Bostad först eftersom de betraktar det som sitt ansvar som samhällsmedborgare.
- **Erbjuda bostadsförvaltning** till privata hyresvärdar. Detta kan fungera som ett kraftfullt incitament. Ett BF-program kan erbjuda en garanti om att hyran kommer att betalas i tid och att verksamheten kommer att hantera eventuella praktiska problem som kan uppstå, exempelvis grannkonflikter. Kanske kan man också ta på sig ansvaret för skötsel, reparationer eller renovering av bostäder. Om en privat hyresvärd i praktiken inte behöver göra något annat än att ta emot garanterade hyresbetalningar är det ofta inte svårt att övervinna deras potentiella oro inför att upplåta sina bostäder åt hemlösa. Vissa Bostad först-program kan också erbjuda sig att stå på hyreskontraktet, och hyr sedan ut bostäder i andra hand åt sina deltagare. Det blir då programmet, snarare än deltagaren, som bär det juridiska ansvaret för att lösa eventuella problem som uppstår.
- **Erbjuda ett ekonomiskt incitament** till privata hyresvärdar. Detta är en möjlig strategi, men erfarenheter från vissa länder – däribland Finland och Storbritannien – visar att ekonomiska incitament som syftar till att locka privata hyresvärdar att erbjuda bostäder åt hemlösa ofta leder till att de höjer hyrorna (Wilson, Barton & Jackson 2018).

I Portugal har Bostad först-programmet Casas Primeiros samarbete med den privata bostadsmarknaden i Lissabon uppvisat mycket goda resultat. Nästan alla Bostad först-deltagare uppgav (Ornelas m.fl. 2014):

- att de hade en känsla av kontroll över sin boendesfär,
- att deltagarnas personliga integritet och privatliv respekterades i deras hem,
- att deras hem var en plats där de kunde uppleva lugn och ro,
- att deras hem hade alla nödvändiga bekvämligheter.

Från Casas Primeiro rapporterar man också att många, om än inte alla, deltagare som bodde i privatägda lägenheter kände sig hemma i sitt bostadsområde. I London och på andra håll i Storbritannien rapporteras betydligt mer varierande erfarenheter av samarbetet med den privata bostadsmarknaden, vilket kan bero på följande:

- **Osäkert besittningsskydd.** De flesta privatägda bostäder har kortare hyresperioder (6 eller 12 månader). Kontrakten ger ett visst skydd mot vräkning, men när den angivna hyresperioden väl är till ända så upphör det rättsliga skyddet. Detta betyder att någon med ett tolv månaderskontrakt på den privata bostadsmarknaden saknar rättsligt skydd om de blir ombudade att flytta när de tolv månaderna har passerat.
- **Höga hyror** på vissa platser i Storbritannien, vilket innebär att alla privata hyresrätter utom de allra billigaste är stängda för personer som har försörjningsstöd. Bostäder med högre standard i mer attraktiva områden var inte ekonomiskt överkomliga för Bostad först-deltagare.

4.3.2 Samarbete med allmännyttiga hyresvärdar

Det finns olika former av sociala bostäder i Europa, men de är inte allmänt förekommande (Whitehead & Scanlon, red. 2007). I denna handbok om Bostad först kan sociala bostäder definieras som bostäder som på något sätt är subventionerade – av staten och/eller välgörenhetsorganisationer/andra frivilligorganisationer – och erbjuder lämplig bostadsstandard och besittningsskydd till en överkomlig hyreskostnad.

Det finns olika sätt för Bostad först-program att använda sig av sociala bostäder:

- BF-program måste inse att även om allmännyttiga bostäder kan spela en viktig roll när hemlösa erhåller egna bostäder så är detta inte nödvändigtvis det enda syftet med den här typen av bostäder (Pleace, Teller & Quilgars 2011). Uppdraget är mer omfattande än att enbart avhjälpa hemlöshet, och innefattar också att förnya bostadsbeståndet och att påverka bostadsmarknaden strategiskt. Det kan bli nödvändigt för Bostad först-program att förhandla med och försöka påverka bostadsföretagen, och även att sköta kontraktshanteringen för bostadsföretagets räkning.
- BF-program måste acceptera det faktum att allmännyttiga bostadsföretag kan vara lika negativt inställda som privata hyresvärdar till att erbjuda bostäder till före detta hemlösa med omfattande stödbehov. De kan oroa sig för att Bostad först-deltagare ska ge upphov till boenderelaterade problem, alltifrån grannkonflikter till obetalda hyror.
- BF-program måste vara beredda att erbjuda bostadsförvaltning till hyresvärdar som erbjuder kontrakt, exempelvis genom att garantera att hyran kommer att betalas i tid och att grannkonflikter och liknande problem är något som Bostad först-programmet kommer att ta hand om. Detta kan vara särskilt viktigt när en deltagare tidigare har blivit vräkt av en sådan hyresvärd.
- Om det finns kan BF-program använda sig av tilldelningssystem som omfattar flera hyresvärdar som erbjuder kontrakt. Alla sådana hyresvärdar i en stad eller region kan ingå i ett gemensamt system där behöriga personer endast behöver göra en bostadsansökan som tas emot av samtliga hyresvärdar. Bostad först-deltagare kan behöva hjälp med att använda denna typ av system, som kan vara internetbaserade.
- BF-program kan upprätta ett arbetsprotokoll eller avtal enligt vilket ett lägsta antal lämpliga bostäder ska ställas till förfogande varje år. En hyresvärd kan till exempel acceptera att erbjuda fem procent av sina lediga bostäder till Bostad först-deltagare under en treårsperiod. När det gäller hyresvärdar som hyr ut många bostäder till socialtjänsten eller en frivillig organisation kan procentsatsen vara lägre.
- BF-program kan nå en formell överenskommelse om att Bostad först-deltagare får extra poäng eller större viktning i tilldelningssystem för exempelvis sociala kontrakt. Det kan röra sig om en enskild hyresvärdars system eller ett valbaserat uthyrningssystem som omfattar flera hyresvärdar.

KAPITEL 5

5. Att utvärdera Bostad först

5.1 Vikten av utvärdering

Utvärdering har spelat en central roll vid utvecklingen av Bostad först. Det var genom insamlingen av kvalitativt god evidens som modellen fick så stort inflytande i debatterna om hemlöshetspolitiken i Nordamerika och fick därmed fortsatt finansiering. I Europa håller en kunskapsbas om BF på att växa fram och visar att den kan fungera i flera olika länder, trots betydande skillnader beträffande välfärdssystemets omfattning, bostadsmarknadens organisering, kultur och ekonomiskt välstånd. Utvärderingar av BF visar att man har uppnått goda resultat i olika länder som Danmark, England, Frankrike, Nederländerna, Portugal, Skottland, Spanien och Sverige.¹

Det finns flera fördelar med att utvärdera Bostad först-program:

- Stark vetenskaplig evidens har varit avgörande argument för att övertyga regeringar, välgörenhetsorganisationer och sociala företag som arbetar med hemlösa om att använda Bostad först. Den federala regeringen i USA betraktar BF som en modell som har visat sig vara effektiv (Tsemberis 2010a). Systematiska utvärderingar har resulterat i att Bostad först har blivit en central del av de kanadensiska och franska strategierna mot hemlöshet. Utvärdering har varit ett viktigt redskap för att föra fram idén om BF och för att visa att modellen fungerar och kan vara kostnadseffektiv. För att vetenskaplig evidens ska vara övertygande krävs det emellertid att utvärderingarna av BF är av god kvalitet och helst baseras på jämförelser mellan Bostad först och andra befintliga insatser mot hemlöshet.
- Genom en noggrann och systematisk utvärdering av utfallet är det möjligt att bedöma BF-programmets resultat. Det ger verksamheten kunskap om dess begränsningar vad gäller såväl stödsatser som förmedlingen av bostäderna. Utvärderingen kan leda till förbättringar av BF-programmet.
- Utvärderingar som visar på goda resultat kan säkerställa BF-programmets fortsatta finansiering, och kan även användas som argument för att utvidga och utveckla programmets insatser.
- Att utvärdera BF-program är det viktigaste verktyget för lära sig vilka metoder som fungerar bäst när man tillämpar modellen. Att göra utvärderingar och dela med sig av resultaten är till stor nytta för alla som utvecklar och arbetar i Bostad först-program.

Utvärderingar medför såväl risker som möjligheter. Man måste vara noga med hur materialet samlas in, eftersom en utvärdering som inte är korrekt utformad eller utförd kan leda till att argumenten försvagas – både för ett enskilt Bostad först-program och för Bostad först i allmänhet. Alla som deltar i arbetet med utvärderingen måste vara medvetna om att det slutgiltiga resultatet, oavsett hur väl utvärderingen utförs, kommer att visa att programmet inte är perfekt. Man upptäcker alltid några mindre problem som behöver åtgärdas. Även om Bostad först, baserat på befintlig vetenskaplig evidens, uppvisar mycket goda resultat vad gäller att hjälpa människor ur hemlöshet jämfört med flertalet andra typer av insatser, så kommer BF inte att fungera bra för precis alla människor under exakt alla omständigheter.

Utvärdering kan utan tvekan bidra till att stärka Bostad först, och vara avgörande för att idén får spridning och för att BF-program får en varaktig finansiering. Användningen av evidens av hög kvalitet har varit grundläggande för att främja arbetet med BF i Nordamerika. Det finns dock ett antal risker förknippade med utvärdering, eftersom det riktar strålkastarljuset mot såväl begränsningar som framgångsfaktorer. Det är också viktigt att notera att även om regeringar, ideella organisationer och filantroper inte förväntar sig att modellen ska uppvisa perfekta resultat, så låter de sig inte alltid övertygas av evidens, inte ens när ett Bostad först-program är mycket framgångsrikt.

¹ Se webbplatsen www.housingfirsteurope.eu

5.2 Utvärderingar av processen och effektiviteten

5.2.1 Utvärderingar av processen

Processutvärdering handlar om att undersöka hur en verksamhet fungerar. Det betyder att man försöker förstå filosofin bakom Bostad först. Att försäkra sig om att utformningen av ett Bostad först-program förstås fullt ut – det vill säga hur programmet är tänkt att fungera – är ett mycket betydelsefullt första steg i en utvärdering. En viktig aspekt att bedöma i detta sammanhang är graden av *trohet* mot (eller likhet med) den ursprungliga Bostad först-modellen. Programtrohet (*fidelity*) handlar om grundprinciperna för den framgångsrika ursprungsmodellen och om hur BF-verksamheten tillämpar dessa principer i praktiken.

5.2.2 Programtrohet

Att undersöka programtroheten är startpunkten för en utvärdering av Bostad först. Programtrohet handlar i det här fallet om i vilken grad ett program följer ursprungsmodellens grundprinciper (se kapitel 2). Om ett program inte följer dessa ska det inte betraktas som ett Bostad först-program och inte heller utvärderas som ett exempel på denna modell.

Att mäta programtroheten är ett slags test som visar huruvida ett program rör sig bort från ursprungsmodellen, vilket är en grundläggande princip vid alla utvärderingar av den här typen av insatser. Det betyder att man försäkras om att det Bostad först-program som undersöks ligger nära ursprungsprogrammets utformning, det vill säga att det inte har rört sig bort från – alternativt aldrig har legat särskilt nära – modellens grundprinciper. I utvärderingssammanhang är detta mycket viktigt, eftersom det visar dem som gör utvärderingen – liksom dem som tar del av resultaten – huruvida ett framgångsrikt Bostad först-program eller ett program som brottas med problem, uppvisar en hög eller låg grad av trohet mot BF:s principer. Detta är betydelsefullt eftersom såväl framgångar som misslyckanden starkt kan påverkas av programtroheten och det är viktigt att förstå om exempelvis dåliga resultat i ett enskilt BF-program kan förklaras just med låg programtrohet. Så här långt visar resultaten från den europeiska kontexten att framgångsrika Bostad först-program kan kopplas till hög programtrohet i förhållande till grundprinciperna (Pleace & Bretherton 2013a). Program som följer grundprinciperna har – trots att de bedrivs i europeiska länder med välfärdssystem, hälso- och sjukvård, bostadsmarknadens och hemlöshetsarbetets organisering som ibland skiljer sig åt betydligt – uppvisat goda resultat när det gäller att hjälpa människor ur hemlöshet (se kapitel 1).

Tester av programtrohet finns i Nordamerika, och håller på att utvecklas för att implementeras i Europa – både på en övergripande europeisk nivå och i enskilda länder. Detaljerna i arbetssättet kan variera, exempelvis om enskilda BF-program använder bostäder med sociala kontrakt eller arbetar med ett tvärprofessionellt team, ICM-modellen eller en kombination av olika sorters stöd (se kapitel 3 och 4). Andra variationer kan vara nödvändiga med tanke på skillnaderna mellan olika europeiska länder, såsom skillnader i hälso- och sjukvård, välfärdssystemets omfattning och bostadsmarknadens organisering. Den grad i vilken ett Bostad först-program följer modellens grundprinciper får dock inte variera om ett program ska anses uppvisa hög programtrohet.

Exempel på tester av programtrohet som genomförts är följande:

- Pathways to Housing First
- Kanadensiska At Home/Chez Sois (Canadian Housing First Toolkit Canada 2018a)
- Full Service Partnerships (FSP) (National Center for Biotechnology Information 2018)

5.2.3 Utvärderingar av effektiviteten

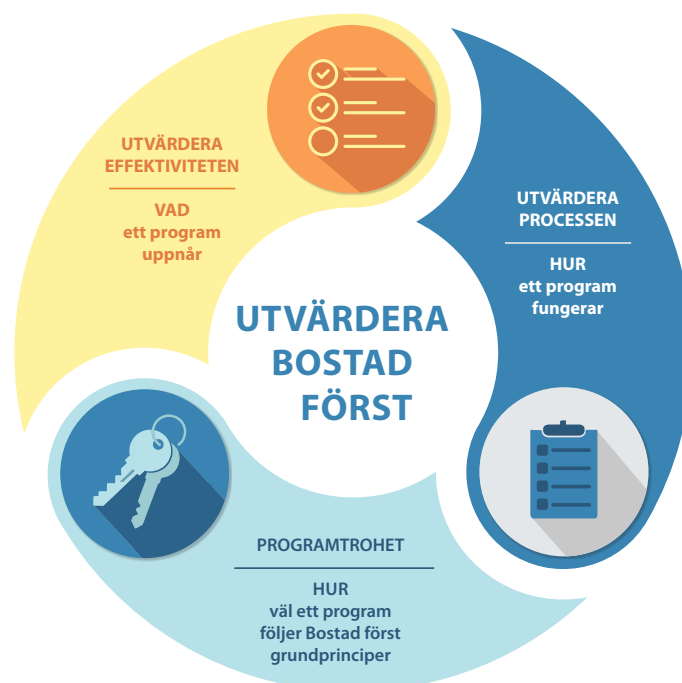
I utvärderingar av effektiviteten fokuserar man på vad ett Bostad först-program åstadkommer. Denna aspekt innefattar de framsteg som ett Bostad först-program gör för att uppnå de resultat som det har utformats för att uppnå. Under arbetet med utvärdering är det också viktigt att förstå vad de människor som deltar i ett Bostad först-program själva tycker om modellen.

Utvärderingar av effektiviteten börjar med att man undersöker på vilket sätt ett Bostad först-program genomförs. Utöver att förstå programmets struktur och observera hur det fungerar gäller det också att kartlägga vilka samarbetspartner programmet har, hur det finansieras samt hur de nätverk som det är beroende av är strukturerade och fungerar. För att få grepp om ett Bostad först-programs effektivitet är det mycket viktigt att förstå hur programmet är utformat och hur det fungerar. Detta innebär att förstå till vilka programmet vänder sig, och vilka roller som medarbetarna har.

Efter värdering av programtrohet måste man utvärdera de resultat som ett Bostad först-program är utformat för att uppnå. Detta undersöks utifrån såväl resultat som deltagarnas uppfattning.

Att undersöka ett Bostad först-programs effektivitet har flera dimensioner:

- **Främja kvarboende och få ett varaktigt slut på hemlösheten genom att hjälpa människor att behålla sina bostäder.**
- **Förbättra deltagarnas hälsa och välbefinnande.**
- **Förbättra deltagarnas sociala integration.**
- **Programmets kostnadseffektivitet.**

5.3 Vad man mäter

5.3.1 Att använda validerade mätinstrument

Validerade mätinstrument är frågor som har testats upprepade gånger och visat sig ge enhetliga resultat. Dessa mätinstrument kan förbättra en utvärderings kvalitet och göra det mer sannolikt att resultaten kan betraktas som korrekta. Mätinstrumenten kan inbegripa:

- frågor om psykisk och fysisk hälsa
- frågor om livskvalitet
- frågor om social integration och socialt stöd.

Vissa validerade mätinstrument används generellt sett på nationell nivå, men det finns också exempel på mätmetoder som används internationellt. Här följer några exempel på sådana (notera att denna lista är långtifrån uttömmande):

- Hälsoenkäterna SF-12 och SF-36 är formulär som används för att mäta hälsa och välbefinnande (Hospital for Special Surgery 2018; RAND 2018).
- Lehman's Quality of Life Interview (QoLI) (Pleace tills. med Wallace 2011).
- Quality-Adjusted Life Years (QALY) som används inom hälsoekonomi.
- Self-Sufficiency Matrix (SSM) har utvecklats i USA och anpassats för användning i Nederländerna (Lauriks m.fl. 2014).
- SAMSHA-skalan (Substance Abuse and Mental Health Services Administration) (Pleace tills. med Wallace 2011).

5.3.2 Nyckelfrågor vid utvärdering

Bostad först har tre kategorier av besläktade mål (se kapitel 2):

- Främja kvarboende och få ett varaktigt slut på hemlösheten genom att hjälpa människor att behålla sina bostäder.
- Förbättra deltagarnas hälsa och välbefinnande:
 - psykisk hälsa
 - fysisk hälsa
 - funktionsbegränsande sjukdom och funktionsnedsättning
 - drog- och alkoholanvändning (när det medför problem för en deltagare).
- Förbättra deltagarnas sociala integration:
 - stärkt socialt stöd och självförtroende
 - delaktighet i den lokala gemenskapen och samhällslivet
 - strukturerade och produktiva aktiviteter och ekonomisk integration
 - arbeta med störande, kriminellt eller antisocialt beteende (i de fall där detta har varit ett problem för någon deltagare).
- Programmets kostnadseffektivitet, som har två dimensioner:
 - Bostad försts kostnadseffektivitet jämfört med andra hemlöshetsinsatser.
 - De kostnadsminskningar – det vill säga besparingar – som Bostad först kan generera på andra områden. Den kan till exempel sänka sjukvårdskostnaderna eftersom den förändrar långtidshemlösa personers kontakter med sjukvården och bidrar till att minska deras användning av vårdtjänster.

Vid utvärdering av utfallet fokuserar man på dessa tre målkategorier. Goda resultat handlar om att åstadkomma så mycket som möjligt för varje enskild deltagare. Kvarboende innebär ett gott resultat, men det är av begränsat värde om personen i fråga känner sig isolerad, uttråkad och stigmatiserad eller inte upplever någon förbättring av sin hälsa och sitt välbefinnande. Likaså innebär det en framgång att stärka någons sociala stöd. Ett Bostad först-program fungerar inte bra om en deltagare trots detta inte lyckas behålla sin lägenhet.

BF:s generella effektivitet bygger på att man uppnår goda resultat på en rad områden, exempelvis bostad, hälsa, välbefinnande och social integration. När det går bra är det viktigt att förstå framgångarna beträffande varje enskild deltagares allmänna välbefinnande och situation.

Vid utvärderingar av BF kan man också behöva göra en bedömning av kostnadseffektiviteten. I den här delen av utvärderingen studeras mer i detalj BF:s relativa kostnadseffektivitet jämfört med andra typer av insatser mot hemlöshet. Vid en bedömning av effektiviteten kan man också behöva undersöka om modellen ger upphov till mer omfattande besparingar i de offentliga utgifterna.

5.3.3 Kvarboende

Det finns tre huvudsakliga sätt att mäta kvarboendefrekvensen:

- Den tid som en deltagare i ett Bostad först-program har bott i samma lägenhet. Detta mått har vissa fördelar:
 - Det är ett enkelt och lättbegripligt mått. Om en deltagare har bott i sin lägenhet i ett år visar detta tydligt på en hög kvarboendefrekvens.
 - Måttet ger en uppfattning om boendestabilitet. Om det är vanligt att deltagare bor kvar i den första lägenheten som de får under ett års tid eller mer visar detta att BF-programmet har ett effektivt sätt att arbeta med kvarboende.
- Tid som spenderas i en lägenhet jämfört med tid som används för att sova och bo på andra ställen. Denna mätåtgärd:
 - ger ett "natt-för-natt-mått" på var deltagarna befinner sig, vilket gör det möjligt att registrera relativa förändringar. Om en deltagare till exempel levde på gatan under tre nätter per vecka innan han eller hon började delta i ett Bostad först-program och därefter bara lever på gatan en eller två nätter per månad visar detta att en tydlig förbättring har ägt rum.

- kan vara svårtolkad om man inte registrerar insamlad data mycket noggrant. Det måste vara tydligt huruvida nätter i "en lägenhet" syftar på samma lägenhet eller inte, eller om det fanns en anledning för en deltagare att inte vara i sin lägenhet under ett visst antal nätter.
- Enskilda individers känslor för sitt hem, vilket:
 - gör det möjligt att undersöka hur Bostad först-deltagare känner inför sitt hem och hur bofasta de är,
 - visar hur väl bostadssituationen fungerar i en vidare mening, exempelvis:
 - > om deltagarna känner sig fysiskt trygga i sin bostad,
 - > om kostnaden för bostaden är överkomlig för dem ,
 - > om bostaden har alla nödvändiga bekvämligheter som behövs,
 - > om bostaden håller en godtagbar standard (fuktskador, renoveringsbehov eller dåligt med utrymme),
 - > vilken uppfattning som deltagarna har om området där bostaden är belägen,
 - > hur pass nöjda deltagarna är med sin bostad.

5.3.4 Hälsa och välbefinnande

Det finns tre olika sätt att mäta hälsa och välbefinnande:

- **Använda grundläggande mått baserade på människors egen bedömning av sin hälsa** och om det har skett några förändringar i deras alkohol- och droganvändning (i de fall där detta är relevant).
 - Att använda grundläggande mått huruvida någon känner att de blir bättre eller sämre beträffande fysisk och psykisk hälsa samt alkohol- och droganvändning är mycket enkelt.
 - Svaren blir subjektiva, vilket innebär att de påverkas av hur en individ tolkar sin egen hälsa och sitt eget välbefinnande; en tolkning som kan vara mer positiv eller mer negativ än medicinsk expertis skulle göra.
 - Svaren kan inte jämföras systematiskt, eftersom den insamlade datan inte är enhetlig (olika Bostad först-deltagare tolkar sin hälsa och sitt välbefinnande på olika sätt).
- **Använda validerade mätinstrument om hälsa och välbefinnande.** Validerade mätinstrument bygger på frågor som har testats upprepade gånger och visat sig ge korrekta resultat beträffande hälsa och välbefinnande. Ett exempel är hälsoenkäten SF-12 som har använts i stor utsträckning i olika undersökningar och statistisk forskning, vilket ger grundläggande data om fysisk och psykisk hälsa. Detta tillvägagångssätt:
 - gör det möjligt att samla in uppgifter som kan jämföras över tid och användas för att jämföra olika Bostad först-deltagare, eftersom frågor och svar ges inom en tydligt definierad och enhetlig ram,
 - gör det möjligt att samla in uppgifter som kan få större inflytande i världen utanför, eftersom man använder erkända mätstandarder som har testats,
 - är mer komplicerat och dyrare att hantera jämfört med att bara ställa enkla frågor om hälsa.
- **Göra en extern bedömning av deltagarnas hälsa och välbefinnande.** Läkare, psykiatriker och annan vårdpersonal kan anlitas för att bedöma hälsan och välbefinnandet bland Bostad först-deltagare över tid. Detta är genomförbart och kommer troligtvis att utveckla vetenskapliga evidens som tas på allvar av externa aktörer, men kan vara svårt att finansiera.

5.3.5 Social integration

I vissa avseenden är social integration det svåraste av de olika resultaten att mäta:

- Socialt stöd, delaktighet och engagemang i samhället samt vilken typ av strukturerad aktivitet som deltagarna vill ägna sig åt och i vilken omfattning är något högst subjektivt. När två individer uppvisar samma grad av socialt stöd kan den ena uppge att han eller hon känner sig isolerad och uttråkad, medan den andra upplever sig ha stöd och känner sig nöjd.

- Social integration kan tolkas på olika sätt när det gäller olika grupper av människor. I Europa är det relativt vanligt att tala om bristande "gemenskap" i fattiga bostadsområden som ett socialt problem, men utan att betrakta bristande "gemenskap" i välmående bostadsområden som ett socialt problem. Det är viktigt att inte tvinga på Bostad först-deltagare ett ideal om hur en "medborgare" bör vara när flertalet andra människor inte lever upp till detta ideal.
- Det finns validerade mätinstrument för att utvärdera socialt stöd, men det här är ett område där kvalitativ resultatmätning – det vill säga att samtala med Bostad först-deltagare om deras liv och grad av social integration – kan vara det effektivaste sättet att samla in information.
- Vid mätning av social integration måste man även väga in andra behov, egenskaper och erfarenheter som Bostad först-deltagarna kan ha. Om många av dem som deltar i ett Bostad först-program lider av funktionsbegränsande sjukdomar, så kommer detta att påverka hur goda resultat som kan uppnås beträffande ekonomisk integration.

Mätningar av social integration kan innefatta följande:

- **Socialt stöd**
 - Har deltagarna kontakt med sin familj?
 - Har deltagarna kontakt med vänner?
 - Har deltagarna en partner?
 - Har deltagarna känslomässigt stöd? Känner de sig värdesatta och uppskattade av andra? Hur pass gott självförtroende har de?
 - Har deltagarna tillgång till instrumentellt (praktiskt) stöd från vänner, familj och/eller en partner?
 - Upplever sig deltagarna ha ett tillräckligt starkt socialt nätverk?
 - Finns det personer som deltagarna kan vända sig till för prata och/eller få goda råd?
- **Deltagande och engagemang i samhället**
 - Deltar Bostad först-deltagarna i lokala aktiviteter och evenemang?
 - Hur ser deras relationer till grannarna ut?
 - Umgås de med personer i området där de bor?
 - Deltar de i sociala medier med fokus på området där de bor?
 - Går de och röstar i allmänna val?
 - Ägnar de sig åt lokalt frivilligarbete?
- **Strukturerade aktiviteter och förvärvsarbete**
 - Deltar Bostad först-deltagarna i kreativa eller konstnärliga aktiviteter?
 - Genomgår de en utbildning?
 - Ägnar de sig åt någon form av frivilligarbete?
 - Deltar de i arbetsplatsförlagd praktik?
 - Förvärvsarbetar de?

5.3.6 Kostnadseffektivitet

När man mäter ett Bostad först-programs kostnadseffektivitet är det viktigt att ha tillgång till detaljerade uppgifter av god kvalitet. Det är möjligt att göra uppskattningar av kostnadseffektiviteten men dessa är mindre inflytelserika än utförliga uppgifter som tydligt visar att ett BF-program bedriver en effektiv verksamhet. Det bör nämnas att så kallade kostnads-nyttanalyser (*cost-benefit analysis*) är en specifik och mycket detaljerad och komplex form av ekonomisk utvärdering, som inte ska förväxlas med den typ av utvärderingar som beskrivs här. Det finns två grundläggande sätt att testa kostnadseffektivitet, som kan användas för att bedöma Bostad först och andra hemlöshetsprogram (Pleace m.fl. 2013).

- Uppnår BF bättre resultat än befintliga hemlöshetsprogram för samma eller en lägre kostnad?
- Genererar Bostad först *kostnadsminskningar* (Pleace m.fl. 2013) – alltså sänkta utgifter – på andra offentligt finansierade områden? Genom att avhjälpa långvarig och upprepad hemlöshet kan Bostad först åstadkomma besparingar på områden som akutsjukvården, psykiatrin, missbruksvården, rättsväsendet, det sociala trygghetssystemet och andra verksamheter som arbetar med hemlösa. Det är viktigt att undersöka huruvida dessa besparingar är *realiserbara*, det vill säga om de minskningar av den långvariga och upprepade hemlösheten som Bostad först åstadkommer verkligen leder till minskade utgifter på andra offentligt finansierade områden.

5.4 Hur man mäter

5.4.1 Att planera en utvärdering

När man ska göra en utvärdering kan det vara bra att undersöka hur andra Bostad först-program (eller program eller strategier som använder Bostad först) har utvärderats och även att studera eventuell kritik mot dessa utvärderingar. Internet är en bra källa till information och med resurser som Google Scholar kan man exempelvis få information om genomförda utvärderingar och tillgång till gratis material. Vid större utvärderingar av Bostad först – som ofta får stöd av stora, offentligt finansierade organisationer – sammanställer man ofta rapporter som kan läsas fritt på nätet. Viss vägledning om utvärdering finns också tillgänglig via kanadensiska *Housing First Toolkit* (Canadian Housing First Toolkit Canada 2018b).

Utvärderingar kan vara komparativa, exempelvis genom experimentella eller randomiserade kontrollerade studier där man undersöker en experimentgrupp och en likvärdig kontrollgrupp (minst 100 personer per grupp är önskvärt). Den ena gruppen deltar i ett Bostad först-program och den andra tar del av andra befintliga insatser. Under loppet av ett år eller mer jämförs resultaten för de båda grupperna. Den här typen av jämförelser är dyra att genomföra, men om de utformas med omsorg och precision kan de generera evidens av hög kvalitet. Randomiserade kontrollerade studier (RCT) av den här typen har använts för att testa de franska respektive kanadensiska Bostad först-programmen och man har i allmänhet kunnat rapportera mycket positiva resultat (se kapitel 1).

Bostad först har också utvärderats med hjälp av jämförelsegrupper eller kvasiexperimentell forskning. Även dessa utvärderingar handlar om att jämföra en grupp som deltar i ett BF-program med en annan grupp som deltar i befintliga program för hemlösa, men grupperna behöver inte vara helt likvärdiga och de kan också vara mindre. Den här typen av utvärdering kan trots detta få stort inflytande, men den betraktas i allmänhet som mindre exakt och korrekt.

Många utvärderingar av Bostad först grundar sig på observation, vilket innebär att man studerar de personer som deltar i ett Bostad först-program och undersöker hur pass effektivt programmet är när det gäller att hjälpa dem ur hemlösheten, förbättra deras hälsa och välbefinnande och främja deras sociala integration (att vara en del av samhället, få socialt stöd av vänner, familj och/eller en partner, se avsnitt 5.3). Den här utvärderingsmetoden kan visserligen ge upphov till användbara och övertygande belegg, men eftersom man inte gör någon direkt jämförelse med andra hemlöshetsprogram kan resultaten komma att betraktas som mindre trovärdiga än sådana resultat som har uppnåtts med hjälp av randomiserade kontrollerade studier eller kvasiexperimentella ansatser.

Det är av yttersta vikt att BF-verksamheten funderar noga över målen med en utvärdering och vilka resurser som finns tillgängliga för att genomföra den. Man behöver till exempel tänka igenom vad det är man testar genom utvärderingen, vilka argument den kan ge stöd åt, hur mycket tid och pengar man har till sitt förfogande samt vilken kritik som kan komma att riktas mot resultaten. Även om randomiserade kontrollerade studier ofta beskrivs som den bästa tänkbara utvärderingsmetoden kan de fortfarande bli föremål för kritik och de resultat man kommer fram till kan tillbakavisas – särskilt om det finns tecken på brister vad gäller utformning eller precision. En randomiserad kontrollerad studie kan inte genomföras till ett lågt pris; det krävs omfattande resurser för att

man ska kunna komma fram till ett resultat som är övertygande. På samma sätt kan en observationsstudie – en betydligt billigare utvärderingsmetod – visserligen ha sina begränsningar, men fortfarande generera resultat som är högst övertygande.

En annan aspekt som är viktig att beakta är vem som är ansvarig för utvärderingen. En utvärdering tenderar att bli mindre inflytelserik om den har genomförts av samma organisation som *bedriver* Bostad först-programmet jämfört med om den har genomförts av *oberoende forskare*. Detta betyder inte att interna utvärderingar (som genomförs av de som bedriver BF-programmet) helt skulle sakna värde. Evidens från en intern utvärdering som håller hög kvalitet kan få stort inflytande. Man bör dock vara beredd på att resultaten av en sådan utvärdering kommer att ifrågasättas utifrån argumentet att interna utvärderingar är mindre benägna att registrera eller rapportera problem.

En utvärdering av ett BF-program ska alltid innehålla återkoppling från deltagarna. Genom att ge deltagarna en tydlig röst bör man kunna identifiera och åtgärda eventuella brister i programmets utformning. Likaså kan deltagare i ett framgångsrikt Bostad först-program ha ingående kunskaper om bra lösningar och bra praxis, som andra kan ta del av och lära sig något av. Att se till att programmets deltagare får göra sina röster hörda i samband med en utvärdering är fruktbart av följande skäl:

- Hemlösa personer är experter genom sin erfarenhet; de förstår sina egna behov och vilken typ av stöd som de behöver bättre än någon annan. Deltagarnas uppfattningar om hur väl ett BF-program fungerar är en mycket viktig del av utvärderingen. Såväl modellens starka sidor som dess begränsningar förstås bäst genom att man pratar med de personer som deltar i programmen.
- Bostad först-deltagarnas egna erfarenheter är – när dessa program fungerar bra – ett utmärkt sätt att övertyga människor om den här modellens effektivitet. Man kan använda sig av statistik när man lägger fram sina argument för Bostad först, men sådana argument blir mer övertygande när de också innehåller positiva omdömen från deltagarna.

Kvalitativa metoder – det vill säga att BF-verksamheten har ett öppet samtal med deltagare och uppmuntrar dem att ge uttryck för sina åsikter – är det bästa sättet att lära sig av deltagarnas erfarenheter. Det är också möjligt att ta reda på deras uppfattningar genom enkätundersökningar, men det är viktigt att dessa inte utformas uteslutande av forskare. Man måste låta deltagarna komma till tals, eftersom de troligtvis har värdefulla synpunkter på vilken typ av frågor som bör ställas.

Hur en utvärdering genomförs är beroende av vilka de som är BF:s högre mål. Om modellen exempelvis testas för första gången i ett land, en region eller en kommun är det rimligt att använda experimentella (randomiserade kontrollerade studier) eller komparativa forskningsstrategier. När modellen inte har använts tidigare finns det anledning att undersöka hur väl den fungerar jämfört med befintliga insatser mot hemlöshet. Beroende på resultaten av en sådan utvärdering kan Bostad först sedan börja användas i större skala.

Om befintlig evidens är tillräckligt övertygande – antingen baserat på en lokal utvärdering eller på den samlade internationella kunskapsbasen – kan man komma fram till att det inte finns något behov av en komparativ utvärdering av Bostad först-program. I stället kan man göra en utvärdering med fokus på rutinartade övervakningsåtgärder för att försäkra sig om att BF-programmet fungerar som väntat och för att identifiera eventuella problem.

En utvärdering måste också vara rimlig. En relativt dyr utvärdering – kanske i form av en randomiserad kontrollerad studie – är egentligen bara genomförbar när man studerar ett större BF-program, men inte när man undersöker ett enskilt mindre program. Detta beror på att en sådan studie för att vara tillförlitlig behöver innefatta minst 200 personer (100 som deltar i ett Bostad först-program och 100 som tar del av andra insatser mot hemlöshet). Det kan fortfarande vara mycket värdefullt att studera enskilda BF program ur ett jämförande perspektiv, men mer småskaliga program med exempelvis 20 deltagare kan också utvärderas med hjälp av kvasiexperimentella metoder eller observationsundersökningar.

KAPITEL 6

6. Bostad först och en bredare strategi

6.1 Strategiska roller i Bostad först

6.1.1 Att inkorporera Bostad först i strategier mot hemlöshet

Forskning visar att hemlöshet inte ska betraktas som enbart ett resultat av enskilda handlingar eller obehandlad psykisk sjukdom. Det finns olika typer av hemlöshet i Europa. Det finns hemlöshet som inte är kopplad till att människor använder narkotika, dricker för mycket eller har psykiska problem. I stället har den orsakats av deras ekonomiska situation, en bristande delaktighet i samhället, svagt socialt stöd och svårigheter att ta del av den hjälp och det stöd som finns (Busch-Geertsema m.fl. 2010). Hemlöshetens karaktär kan också variera mellan olika grupper. Kvinnors hemlöshet är till exempel i betydligt högre grad kopplad till våld i nära relationer. Det är också vanligt att hemlösa kvinnor undviker vissa former av stöd – till exempel natthärbärgen – och i stället förlitar sig på informella relationer för att hitta tillfälliga inkvarteringar (Baptista 2010). Kvinnor som är hemlösa kan därför behöva en annan typ av stöd än det som erbjuds ensamstående hemlösa män. Vissa grupper av hemlösa – exempelvis tonåringar som tidigare har haft kontakt med socialtjänsten, människor som har suttit i fängelse och före detta soldater – kan också behöva anpassade former av stöd.

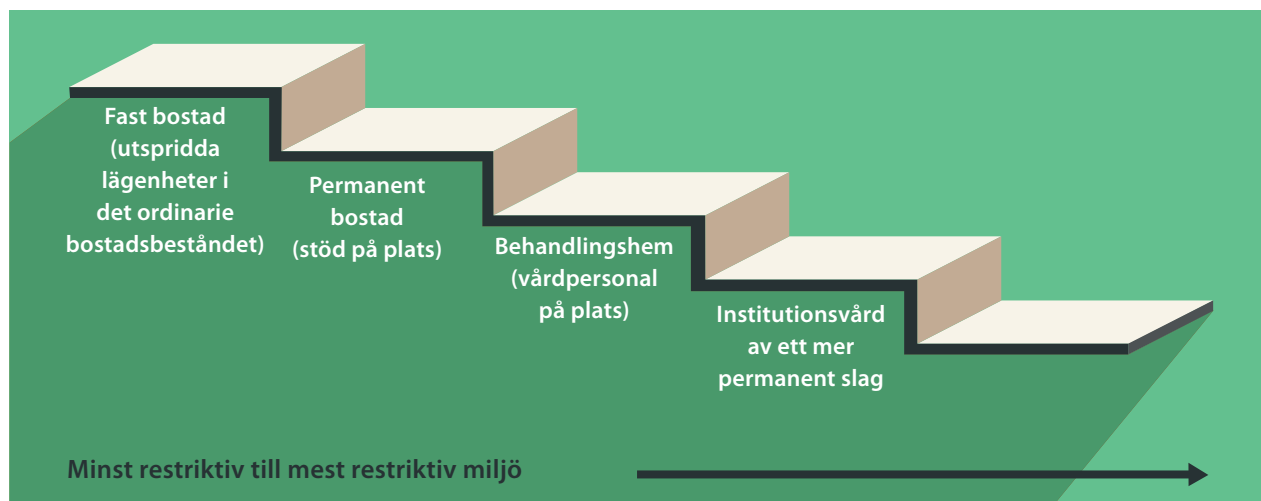
Att motverka och minska hemlöshet kräver en rad beslut, strategier och stödinsatser. Det kan bland annat avse att öka tillgången till bostäder, att göra det möjligt att uppföra nya bostäder med överkomliga hyror och att erbjuda förebyggande insatser och en rad olika typer av stöd. En del hemlösa behöver enbart rådgivning och eventuellt tillfälligt stöd för att undvika att bli hemlösa eller för att snabbt ta sig ur hemlöshet. Andra kan behöva lågintensivt stöd under några veckor, eller månader, för att kunna få tag i och behålla en bostad. Vissa kan behöva mer stöd under en längre period, antingen för att ta sig ur eller för att undvika hemlöshet. Uppgifter om hemlöshet i Europa är ofta begränsad, men det finns vetenskaplig evidens för att europeiska länder som har starkt integrerade hemlöshetsstrategier och erbjuder en rad samordnade stödinsatser – exempelvis Danmark och Finland – uppvisar mycket låga hemlöshetsnivåer (Busch-Geertsema m.fl. 2014).

Vägledning och information om integrerade hemlöshetsstrategier finns på FEANTSA:s webbplats. En genomgång av den framgångsrika finska integrerade hemlöshetsstrategin publicerades 2015 (Pleace m.fl. 2015). En mängd diskussioner om hemlöshetsstrategier i Europa, däribland beskrivningar och kritiska utvärderingar, finns att ta del av i tidskriften *European Journal of Homelessness* (FEANTSA 2018b).

6.1.2 Bostad i kombination med andra insatser och program

Bostad först är inte utformad som en lösning på alla former av hemlöshet. Tanken är inte heller att modellen ska vara en isolerad åtgärd; för att den ska fungera krävs det stöd från sjukvård, socialtjänst och andra insatser som riktar sig till hemlösa. Som en del av en integrerad hemlöshetsstrategi fungerar BF för de människor vars hemlöshet inte kan förebyggas eller vars behov inte kan tillgodoses genom att enbart erbjuda en bostad eller en bostad i kombination med lågintensivt stöd.

Bostad först-modellens initiativtagare Sam Tsemberis har hävdats att BF fungerar bäst som en del av en integrerad hemlöshetsstrategi, där hemlösa personer med omfattande stödbehov som ett första steg får delta i ett BF-program. De vars behov inte kan tillgodoses genom programmet erbjuds därefter mer långsiktiga boenden i form av kategoriboenden eller blockförhyrda fastigheter med boendestöd på plats, alternativt en plats på mer institutionsliknande boenden.

Figur 1. En "omvänd boendetrappa" (Tsemberis 2013; citat från Pleace & Quilgars 2013).

En integrerad hemlöshetsstrategi kan ha följande typ av struktur:

- Förebyggande insatser, erbjuda råd, stöd och praktisk hjälp för att få tillgång till en bostad samt stödinsatser för personer med mer omfattande behov som riskerar att bli hemlösa.
- Akutboenden för personer som plötsligt blir hemlösa, i kombination med förebyggande insatser för att försöka undvika att hemlösheten blir långvarig eller upprepas.
- Lågintensivt stöd till personer som behöver visst stöd för att kunna ta sig ur hemlösheten, men vars behov kan tillgodoses genom att man snabbt erbjuder dem en bostad, en kontaktperson och begränsad stödsamordning enligt CM-modellen.
- BF-insatser för hemlösa personer med omfattande stödbehov, genom att man snabbt erbjuder dem en bostad och intensivt stöd. Det finns evidens för att Bostad först är en effektiv åtgärd när det gäller att hjälpa flertalet ur hemlöshet som befinner sig i denna grupp (se kapitel 1).
- Stödboendemodeller i form av kategoriboenden med personal på plats. Dessa kan användas för att erbjuda stöd på medellång till lång sikt till hemlösa personer med omfattande stödbehov vars behov eller önskemål inte kan tillgodoses genom Bostad först.

Det finns viss vetenskaplig evidens för att det i en del europeiska länder finns en grupp långtidshemlösa vars behov inte har kunnat tillgodoses genom befintliga insatser och program. I exempelvis Storbritannien finns en grupp hemlösa som upprepade gånger eller under mycket lång tid har tagit del av befintliga insatser mot hemlöshet, men utan att de varaktigt har lyckats ta sig ur hemlösheten med hjälp av dessa åtgärder (Bretherton & Pleace 2015). Bostad först har kapacitet att avhjälpa den här formen av långvarig hemlöshet. Detsamma gäller hemlösa med omfattande stödbehov som under långa perioder lever på gatan, härbärgen och akutboenden.

På strategisk nivå kan användningen av Bostad först:

- i betydande grad minska nivåerna av långvarig och upprepad hemlöshet som är förknippad med omfattande stödbehov,
- eventuellt minska de kostnader som långvarig och upprepad hemlöshet innebär för akutsjukvården, psykiatrin, rättsväsendet och andra verksamheter som riktar sig till hemlösa,
- göra det möjligt för hemlösa människor med omfattande och komplexa stödbehov att leva ett stabilt liv i egen bostad.

6.2 Framtida tillämpningar av Bostad först

Bostad först är utformad för att ha en specifik funktion: att avhjälpa hemlöshet bland personer med omfattande stödbehov genom att snabbt erbjuda dem en bostad och intensiva stödinsatser. Det finns utrymme att utveckla sätten att tillämpa modellen, men dess grundfunktion och roll är tydligt definierad. Den riktar sig inte till grupper av hemlösa människor med låga stödbehov, och är inte heller tänkt att vara den enda komponenten i en effektiv hemlöshetsstrategi.

Det är viktigt att vara medveten om att det finns insatser som bygger på Bostad först idéer – exempelvis att erbjuda vanliga bostäder och lågintensivt stöd för att hjälpa hemlösa utan omfattande stödbehov (ibland kallade bostadsledda eller bostadsstödjande insatser) – men som inte är renodlade BF-program. Sådana insatser påbörjades innan Bostad först introducerades i Europa. I vissa europeiska länder hävdades det ibland att Bostad först inte hade något nytt att tillföra, eftersom den här typen av insatser redan existerade. Det kan emellertid finnas betydelsefulla skillnader vad gäller såväl grundprinciperna som stödets intensitet och varaktighet om man jämför dessa lågintensiva insatser med ett Bostad först-program.

Utbredd användning av Bostad först kan komma att få konsekvenser för vissa befintliga program och insatser mot hemlöshet. Bostad först varken kan eller bör fungera som ersättning för alla befintliga stödinsatser för hemlösa, eftersom den här modellen är utformad för en specifik grupp hemlösa med omfattande stödbehov. Det finns emellertid klara belägg för att Bostad först överträffar vissa befintliga modeller när det gäller att komma till rätta med hemlöshet bland människor med omfattande stödbehov (se kapitel 1). I några fall, exempelvis i Finland, har man förändrat sitt arbetssätt genom att övergå från ”boendetrappan” till Bostad först. Som ett resultat av detta har det skett förbättringar av insatsernas effektivitet (Pleace m.fl. 2015).

6.2.1 Tänkbara sätt att använda Bostad först i framtiden

- **Bostad först i förebyggande syfte.** Bostad först kan användas som ett medel för att hitta nya boendelösningar för hemlösa med omfattande stödbehov som vistas på institution, exempelvis psykiatrisk avdelning eller sjukhus, fängelse eller långsiktiga boendelösningar. Vissa amerikanska program riktar sig till personer som blir utskrivna från psykiatrin och bedöms löpa stor risk att bli hemlösa eller har tidigare varit hemlösa (Tsemberis 2010a).

- Specialiserade Bostad först som riktar sig till särskilda grupper av hemlösa. Detta är ytterligare ett område som kan utforskas på en strategisk nivå. Exempel:

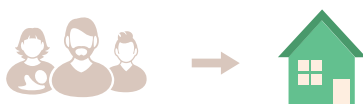
- **Hemlösa kvinnor med omfattande stödbehov.** Det finns vetenskaplig evidens för att hemlösa kvinnor med omfattande stödbehov ofta kan uppleva hemlösheten på ett annat sätt än män. De tydligaste skillnaderna är att de ofta undviker vissa former av stöd – till exempel natthärbärgen. För att undvika att bli bostadslösa använder de sig av informella relationer som kan utsätta dem för risker (Mayock, Sheridan & Parker 2015). Genom att erbjuda hemlösa kvinnor med omfattande stödbehov en egen bostad bör BF kunna tillgodose dessa kvinnors behov bättre än andra former av boendelösningar, som kan få kvinnorna att känna sig otrygga. Kvinnornas erfarenheter – som kan inbegripa höga nivåer av könsbaserat våld/våld i nära relationer och andra former av övergrepp – innebär dock att det finns skäl att utveckla specialiserade BF-program, där kvinnlig personal med särskild utbildning anställs. I Manchester i England har frivilligorganisationen Threshold Housing utarbetat insatser enligt Bostad först vilka vänder sig till hemlösa kvinnor med omfattande stödbehov och som har varit i kontakt med rättsväsendet (Threshold 2018).

- **Ungdomar med omfattande stödbehov som löper risk att bli hemlösa** kan också behöva särskilda former av stöd. Även i det här fallet beror det på att de kan ha andra behov, egenskaper och erfarenheter än dem som kan finnas hos andra grupper av hemlösa (Quilgars, Johnsen & Pleace 2008). Till exempel är det betydligt vanligare att unga hemlösa har erfarenheter av socialtjänsten, familjehemsplaceringar, HVB-hem eller motsvarande och att de bär med sig negativa erfarenheter från barndomen.

- **Familjer med omfattande och komplexa stödbehov kan få stöd genom Bostad först.** De har specifika behov som kräver att Bostad först-programmet inte bara stöttar individen, utan också förstår och kan erbjuda positivt stöd till en hel familj, inklusive barn (Jones, Pleace & Quilgars 2002). Behoven i dessa hushåll – när det gäller psykisk ohälsa, alkohol- och drogproblem och dålig fysisk hälsa – kan visserligen likna dem man ser hos ensamma hemlösa personer, men olika former av stöd kan behövas när en hel familj deltar i ett Bostad först-program.

- **Före detta kriminella med omfattande stödbehov** kan också behöva specifika former av stöd när de frigges efter ett avtjänat fängelsestraff. Detta är ytterligare ett exempel på hur BF kan skräddarsys, eller anpassas, för att tillgodose speciella behov. Ännu ett exempel kan vara användningen av en specialiserad form av Bostad först för hemlösa med omfattande stödbehov och med tidigare erfarenhet av tjänstgöring inom försvarsmakten, inom och utanför landets egna gränser.

6.3 Argument till förmån för Bostad först

Flera europeiska regeringar – exempelvis i Danmark, Finland, Frankrike och Spanien – har beslutat att införa och pröva Bostad först som en av hörnstenarna i sina strategiska åtgärder mot hemlöshet. I andra europeiska länder har de politiska reaktionerna på modellen varit mer skiftande (FEANTSA 2012). På EU-nivå finns det, i den slutrapport som en oberoende ”jury” lade fram efter den europeiska konsensuskonferensen om hemlöshet i december 2010, en rekommendation om att man ska överväga att använda Bostad först och närliggande insatser för att hantera hemlöshet (Europeisk expertgrupp 2010). Detta är en ståndpunkt som delas av Europeiska kommissionen (EU-kommissionen 2013).

Vetenskaplig evidens – i synnerhet evidens av god kvalitet som bygger på systematiska jämförelser av Bostad först och mer traditionella insatser mot hemlöshet – har varit viktig för modellens spridning i Nordamerika. Tack vare sådan evidens har BF-program dragit till sig uppmärksamhet både från regeringshåll och från frivilligorganisationer och sociala företag som arbetar med hemlösa personer i olika europeiska länder. Bostad först har också lyckats väcka intresse hos internationella institutioner och organisationer som Europeiska kommission och OECD. Naturligtvis finns det inte en universellt accepterad uppfattning om att alla evidensbaserade studier som talar till BF:s förmån skulle hålla hög kvalitet. Vissa är fortfarande inte övertygade om att tillgänglig evidens visar att BF är en modell värd att satsa på. Trots detta kommer forskning av god kvalitet – som tydligt visar på goda resultat när det gäller att avskaffa hemlöshet bland personer med omfattande stödbehov och beträffande modellens kostnadseffektivitet jämfört med andra typer av insatser – att vara de viktigaste argumenten som talar för Bostad först.

I Sverige har Socialhögskolan vid Lunds universitet arbetat aktivt för att främja idén om Bostad först bland beslutsfattare, myndigheter, frivilligorganisationer och sociala företag som arbetar med hemlösa (Socialhögskolan 2018). Under 2018–2019 pågår Sveriges Stadsmissioners projekt ”Avskaffa hemlösheten med Bostad först” i samarbete med Lunds universitet. En viktig del i detta projekt är att bygga upp en nationell Bostad först-hub samt att skala upp Bostad först. Det har även etablerats ett nationellt nätverk för kommuner som arbetar med Bostad först och som är en viktig del i detta arbete. I Italien har Housing First Italy (2018) – vilket är ett samarbete mellan organisationer, kommuner och akademiker som verkar under ledning av förbundet fio.PSD – också arbetat för att främja Bostad först. Kampanjer och diskussioner om BF på gräsrotsnivå kan bidra till att sätta denna viktiga innovation på den politiska dagordningen. Samverkan mellan universitet och aktörer som arbetar med hemlösa människor, som i Sverige och Italien, innebär att man sammanför professionella som utför insatserna med professionella som utvärderar samma insatser. Detta innebär att man mer effektivt och aktivt kan verka för spridning av Bostad först genom att samla in relevanta uppgifter.

I England har Homeless Link – en sammanslutning av organisationer som arbetar med hemlösa personer – utvecklat Housing First England (Homeless Link 2018b), ett program där man sedan 2016 arbetar för att föra upp Bostad först på den politiska dagordningen och lyfta fram den som en modell för god praxis. Också detta är ett initiativ som bygger på samverkan, och följer samma utveckling som i Italien och Sverige.

Bostad först uppvisar goda resultat på grund av sättet att erbjuda stöd, men minst lika mycket på grund av att verksamheten snabbt erbjuder deltagarna en bostad. Detta innebär att BF lyfter personerna ur hemlösheten och bort från de risker och den osäkerhet som den innebär (se kapitel 1 och 3). Det finns forskning som visar att man genom samordnade insatser inom en integrerad hemlöshetsstrategi visserligen kan utforma ett mer effektivt policysvar på hemlöshetsfrågan, men i slutändan finns det inget som kan kompensera för avsaknaden av en lämplig bostad till en överkomlig kostnad. Bostad först är viktig innovation på området, men den är också viktig eftersom den drar uppmärksamheten till den centrala roll som bostaden måste spela i strategier för att motverka och avskaffa hemlöshet (Pleace m.fl. 2015).

BF-modellen är också betydelsefull eftersom den slår hål på vissa antaganden om hemlöshetens natur och bilden av hemlösa personer. Den visar att hemlöshet inte är något så enkelt som ett antal beteenden och attityder som måste förändras. Faktum är att den är en framgångsrik insats som erbjuder stöd och underlättar återhämtning men utan att kräva beteendemässiga förändringar eller använda sanktioner för att tvinga fram sådana förändringar. Genom att snabbt erbjuda hemlösa en bostad, bekräfta deras människovärde, respektera deras val och uppmuntra deras återhämtning lyckas Bostad först hjälpa dem ur hemlösheten (se kapitel 1).

Litteratur

I de fall forskningsrapporter, artiklar och andra dokument finns tillgängliga i fulltextformat på nätet, så har vi angivit aktuella webbadresser som är tillgängliga per den 1 mars 2018. Under rubriken "Internet" anges olika adresser som författaren i övrigt hänvisar till i sin text.

Baptista, I. (2010) Women and Homelessness in Europe. I: O'Sullivan, E., Busch-Geertsema, V., Quilgars, D. & Pleace, N. (red.) *Homelessness Research in Europe. Festschrift for Bill Edgar and Joe Doherty*. Bryssel: FEANTSA. [<http://www.feantsaresearch.org/download/full-pdf7911858974750407904.pdf>].

Benjaminsen, L. (2013) Policy Review Up-date: Results from the Housing First-based Danish Homelessness Strategy. *European Journal of Homelessness*, 7(2), 109–131. [http://www.feantsaresearch.org/download/lb_review4223864335925447213.pdf].

Bevan, M. & Croucher, K. (2011) *Lifetime Neighbourhoods*. London: Department for Communities and Local Government. [<https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2011/lifetimeneighbourhoods.pdf>]

Bretherton, J. & Pleace, N. (2015) *Housing First in England: An Evaluation of Nine Services*. York: Centre for Housing Policy, University of York. [<https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2015/Housing%20First%20England%20Report%20February%202015.pdf>].

Busch-Geertsema, V. (2013) *Housing First Europe: Final Report*. Bryssel och Bremen: Housing First Europe Hub, GISS m.fl. [<https://www.habitat.hu/files/FinalReportHousingFirstEurope.pdf>].

Busch-Geertsema, V. & Sahlin, I. (2005) The Role of Hostels and Temporary Accommodation. *European Journal of Homelessness*, 1(1), 67–93. [http://www.feantsaresearch.org/download/ejh_vol1_article36413141587604968267.pdf].

Busch-Geertsema, V., Edgar, W., O'Sullivan, E. & Pleace, N. (2010) *Homelessness and Homeless Policies in Europe: Lessons from Research*. Bryssel: FEANTSA. [<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6442&langId=en>].

Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipovič Hrast, M. & Pleace, N. (2014) *Extent and Profile of Homelessness in European Member States. A statistical Update*. EOH Comparative Studies on Homelessness, nr 4. Bryssel: FEANTSA. [http://www.feantsaresearch.org/download/feantsa-studies_04-web24451152053828533981.pdf].

Carling, P. J. (1990) Major Mental Illness, Housing, and Supports: The promise of community integration. *American Psychologist*, 45(8), 969–975.

Cohen, S. & Wills, T. (1985) Stress, Social Support and the Buffering Hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310–357.

Culhane, D. P. (2008) The Cost of Homelessness: A Perspective from the United States. *European Journal of Homelessness*, 2(1), 97–114. [<http://www.feantsaresearch.org/download/article-45447406638645867364.pdf>].

Culhane, D. P., Metraux, S., Byrne, T., Stino, M. & Bainbridge, J. (2013) The Aging of Contemporary Homelessness. *Contexts*. [http://works.bepress.com/dennis_culhane/119].

Estecahandy, P. A. "Housing First" Trial in France.

EU-kommissionen (2013) *Commission staff working document. Confronting homelessness in the European Union*. SWD(2013) 42 final, 130220. [<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9770&langId=en>].

Europeisk expertgrupp (2010) *Experts Contributions Consensus Conference on Homelessness*. [Rapport utarbetad inför konferens som anordnades i Bryssel den 9–10 december 2010]. Bryssel: Belgiska regeringen, EU-kommissionen och FEANTSA. [<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=88&langId=en&eventsId=315&furtherEvents=yes>].

FEANTSA (2012) *On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe*. Bryssel: FEANTSA. [http://www.feantsa.org/download/on_the_way_home-16908290734892551038.pdf].

FEANTSA (2018a) *European Typology of Homelessness and Housing Exclusion*. [<http://www.feantsa.org/download/ethos1106689976166380462.pdf>].

Fondation Abbé Pierre och FEANTSA (2015) *An Overview of Housing Exclusion in Europe: 2015*. [<http://www.feantsa.org/en/report/2016/09/17/an-overview-of-housing-exclusion-in-europe?bcParent=27>].

Goering, P., Veldhuizen, S., Watson, A., Adair, C., Kopp, B., Latimer, E., Nelson, G., McNaughton, E., Streiner, D. & Aubry, T. (2014) *National Final Report. Cross-Site at home /Chez Soi Project*. Calgary: Mental Health Commission of Canada. [https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/mhcc_at_home_report_national_cross-site_eng_2_0.pdf].

Greenwood, R. M., Schaefer-McDaniel, N. J., Winkel, G. & Tsemberis, S. J. (2005) Decreasing psychiatric symptoms by increasing choice in services for adults with histories of homelessness. *American Journal of Community Psychology*, 36(3–4), 223–238.

Hansen Löfstrand, C. & Juhila, K. (2012) The Discourse of Consumer Choice in the Pathways Housing First Model. *European Journal of Homelessness* 6(2), 47–68. [http://www.feantsa.org/download/ejh6_2_article28747062464276466304.pdf]

Johnson, G., Parkinson, S. & Parsell, C. (2012) *Policy shift or program drift? Implementing Housing First in Australia*. AHURI Final Report No 184. Melbourne: Australian Housing and Urban Research Institute. [https://www.ahuri.edu.au/_data/assets/pdf_file/0012/2064/AHURI_Final_Report_No184_Policy_shift_or_program_drift_Implementing_Housing_First_in_Australia.pdf].

Jones, A. & Pleace, N. (2005) *Daytime Homelessness*. London: Crisis.

Jones, A., Pleace, N. & Quilgars, D. (2002) *Firm Foundations: an Evaluation of the Shelter Homeless to Home Service*. London: Shelter.

Knutagård, M. (2009) *Skälens fångar. Hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar*. Doktorsavhandling. Malmö: Égalité.

Kuhn, R. & Culhane, D. P. (1998) *Applying Cluster Analysis to Test a Typology of Homelessness by Pattern of Shelter Utilization: Results from the Analysis of Administrative Data*. Departmental Papers (SPP). [http://works.bepress.com/dennis_culhane/3].

Lauriks, S., de Wit, M., Buster, M., Fassaert, T., van Wifferen, R. & Klazinga, N. (2014) The Use of the Dutch Self-Sufficiency Matrix (SSM-D) to Inform Allocation Decisions to Public Mental Health Care for Homeless People. *Community Mental Health Journal*, 50(7), 870–878.

Löfstrand, C. (2005) *Hemlöshetens politik – lokal policy och praktik*. Doktorsavhandling. Malmö: Égalité.

Mayock, P., Sheridan, S. & Parker, S. (2015). 'It's just like we're going around in circles and going back to the same thing...': The dynamics of women's unresolved homelessness. *Housing Studies*, 30(6), 877–900.

Neunerhaus (2015) *Housing First Pilot Project Vienna*. Wien: Neunerhaus – Help for Homeless People. [http://www.neunerhaus.at/fileadmin/Bibliothek/Neue_Website/Neunerhaueser/Housing_First/20150925_HousingFirst_Report_english.pdf].

Ornelas, J., Martins, P., Zilhão, M.T. & Duarte, T. (2014) Housing First: An Ecological Approach to Promoting Community Integration. *European Journal of Homelessness*, 8(1), 29–56. [http://www.feantsaresearch.org/download/article-02_8-17202003192087929062.pdf].

Padgett, D. K. (2007) There's no place like (a) home: Ontological security among persons with serious mental illness in the United States. *Social science & medicine*, 64(9), 1925–1936.

- Padgett, D. K., Henwood, B. F. & Tsemberis, S. J. (2016) *Housing First: Ending Homelessness, Transforming Systems and Changing Lives* Oxford: Oxford University Press.
- Pearson, C.L., Locke, G., Montgomery, A.E. & Buron, L. (2007) *The Applicability of Housing First Models to Homeless Persons with Serious Mental Illness*. Washington D.C.: US Department of Housing and Urban Development. [<https://www.huduser.gov/portal/publications/hsgfirst.pdf>].
- Pleace, N. (1997) Rehousing Single Homeless People. I: Burrows, R., Pleace, N. & Quilgars, D. (red.) *Homelessness and Social Policy*. London: Routledge.
- Pleace, N. (2008) *Effective Services for Substance Misuse and Homelessness in Scotland: Evidence from an International Review*. Edinburgh: Scottish Government Social Research. [<http://www.gov.scot/Resource/Doc/233172/0063910.pdf>].
- Pleace, N., Baptista, I., Benjaminsen, L. & Busch-Geertsema, V. (2013) *The Costs of Homelessness in Europe: An Assessment of the Current Evidence Base*. EOH Comparative Studies on Homelessness, nr 3. Bryssel: FEANTSA. [http://www.feantsaresearch.org/download/feantsa-studies_03_web8038170339305812402.pdf].
- Pleace, N. & Bretherton, J. (2013a) The Case for Housing First in the European Union: A Critical Evaluation of Concerns about Effectiveness. *European Journal of Homelessness*, 7(2), 21–41. [http://www.feantsaresearch.org/download/np_and_jb2687551474794273246.pdf].
- Pleace, N. & Bretherton, J. (2013b) *Camden Housing First: A Housing First Experiment in London*. York: Centre for Housing Policy, University of York. [<https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2013/Camden%20Housing%20First%20Final%20Report%20NM2.pdf>].
- Pleace, N., Culhane, D., Granfelt, R. & Knutagård, M. (2015) *The Finnish Homelessness Strategy: An International Review*. Helsingfors: The Ministry of the Environment (Miljöministeriet). [https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/153258/YMra_3en_2015.pdf?sequence=5].
- Pleace, N. & Quilgars, D. (2013) *Improving Health and Social Integration through Housing First: A Review*. Bryssel, York, Paris: FEANTSA, Centre for Housing Policy vid University of York och Delegation Interministerielle a L'hebergement et a L'acces au logement (DIHAL). https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2013/improving_health_and_social_integration_through_housing_first_a_review.pdf.
- Pleace, N., Teller, N. & Quilgars, D. (2011) *Social Housing Allocation and Homelessness*. EOH Comparative Studies on Homelessness, nr 1. Bryssel: FEANTSA.
- Pleace, N. tills. med Wallace, A. (2011) *Demonstrating the Effectiveness of Housing Support Services for People with Mental Health Problems: A Review*. London: National Housing Federation.
- Quilgars, D. & Pleace, N. (2003) *Delivering Health Care to Homeless People: An Effectiveness Review*. Edinburgh: NHS Scotland. [<http://www.healthscotland.com/uploads/documents/425-RE04120022003Final.pdf>].
- Quilgars, D., Johnsen, S. & Pleace, N. (2008) *Youth homelessness in the UK. A decade of progress?* York: Joseph Rowntree Foundation. [<https://www.jrf.org.uk/report/youth-homelessness-uk>].
- Rapp, C. & Goscha, R. (2006) *The strengths model: Case management with people with psychiatric disabilities*. Oxford: Oxford University Press.
- Ridgway, P. & Zippel, A. M. (1990) The paradigm shift in residential services: From the linear continuum to supported housing approaches. *Psychosocial Rehabilitation Journal*, 13(4), 11–31.
- Sahlin, I. (1996) *På gränsen till bostad. Avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Doktorsavhandling. Lund: Arkiv förlag.
- Sahlin, I. (2005) The Staircase of Transition: Survival through Failure. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 18(2), 115–136.

Saleebey, D. (2006) *The strengths perspective in social work practice, vol. 4*. Boston: Pearson Education.

Tinland, A., Fortanier, C., Girard, V., Laval, C., Videau, B., Rhenter, P., Greacen, T., Falissard, B., Apostolidis, T., Lancon, C., Boyer, L. & Auquier, P. (2013) Evaluation of the Housing First program in patients with severe mental disorders in France: study protocol for a randomized controlled trial. *Trials*, 14, s. 309.

Tinland, A. & Psarra, C. (2015) *Housing First: Lessons from France*. [Föreläsning vid konferensen *IGH Homelessness in a Global Landscape*, Chicago, juni 2015].

Tsemberis, S. (2010a) *Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction*. Minnesota: Hazelden.

Tsemberis, S. (2010b) *Housing First: Ending Homelessness, Promoting Recovery and Reducing Costs*. I: Gould Ellen, I. & O'Flaherty, B. (red.) *How to House the Homeless*. New York: Russell Sage Foundation.

Tsemberis, S. (2013) Presentation vid Final Conference of Housing First Europe i Amsterdam.

Tsemberis, S. & Henwood, B. (2013) *Housing First: Homelessness, Recovery and Community Integration*. I: Vandiver, V. (red.) *Best Practices in Community Mental Health: A Pocket Guide*. Oxford: Oxford University Press.

Wewerinke, D., Al Shamma, S. & Wolf, J. (2013) *Housing First Europe. Local Evaluation Report Amsterdam*. Bryssel: Housing First Europe Hub. [https://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/03/Amsterdam_HFE_Local_Evaluation.pdf].

Whitehead, C. & Scanlon, K. J. (red.) (2007) *Social Housing in Europe*. London: London School of Economics and Political Science. [<http://vbn.aau.dk/files/13671493/SocialHousingInEurope.pdf>]. (En ny upplaga av antologin publicerades 2014 med Kathleen Scanlon, Christine Whitehead och Melissa Fernández Arrigoitia som redaktörer: *Social Housing in Europe*, Wiley-Blackwell, 2014).

Wilson, W., Barton, C. & Jackson, L. (2018) *Households in Temporary Accommodation (England)*. House of Commons Briefing Paper Number 02110, publicerat den 23 februari 2018. London: House of Commons. [<http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN02110/SN02110.pdf>].

Wolf, J. (2016) *Krachtwerk. Methodisch werken aan participatie en zelfregie. (Strengths Work, a Systematic Method for Participation and Self-Direction)*. Bussum: Coutinho.

Internet

Associação para Estudo e Integração Psicossocial (2018) Organisationens webbplats. [<http://www.aeips.pt/>].

Asunto ensin, Finland (2018) Organisationens webbplats. [<http://www.housingfirst.fi>].

Canadian Housing First Toolkit Canada (2018a) Organisationens webbplats. [<http://www.housingfirsttoolkit.ca>].

Canadian Housing First Toolkit Canada (2018b) *Evaluate*. [<http://www.housingfirsttoolkit.ca/evaluate>].

FEANTSA (2018b) European Observatory on Homelessness. [<http://www.feantsaresearch.org>].

Homeless Link (2018a) *Supporting Housing Alliance*. [<http://www.sitra.org/policy-good-practice/personalization>].

Homeless Link (2018b) *Housing First England*. [<https://hfe.homeless.org.uk>].

Hospital for Special Surgery, HSS (2018) *SF-12 Health Survey*. [<https://www.hss.edu/physician-files/huang/SF12-RCH.pdf>].

Housing First – Evidence based Advocacy (HFEA) (2018) Organisationens webbplats. [<http://www.czynajpierwmieszkanie.pl/en>].

Housing First Belgium (2018) Organisationens webbplats. [<http://www.housingfirstbelgium.be>].

Housing First Italy (2018) Organisationens webbplats. [<http://www.housingfirstitalia.org/en>].

ISSUU (2018) Organisationens webbplats. [https://issuu.com/rais_fundacion/docs/presentaciones_habitathf_web?e=5650917/30872088].

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, Gobierno de España (2018) *Estrategia Nacional Integral para Personas Sin Hogar 2015–2020*. [<http://www.msssi.gob.es/ssi/familiasInfancia/inclusionSocial/docs/ENIPSH.pdf>].

National Center for Biotechnology Information, NCBI (2018) Abstract: "Variation in the Implementation of California's Full Service Partnerships for Persons with Serious Mental Illness" av Gilmer m.fl. [<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4097835>].

Office of United Nations High Commissioner for Human Rights (2014) *The Right to Adequate Housing*. UN Habitat, Fact Sheet No. 21. [<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Housing/toolkit/Pages/RighttoAdequateHousingToolkit.aspx>].

RAIS (2018) Organisationens webbplats. [https://raisfundacion.org/es/que_hacemos/habitat].

RAND Corporation (2018) *36-Item Short Form Survey (SF-36)*. [https://www.rand.org/health/surveys_tools/mos/36-item-short-form.html].

Socialhögskolan, Lunds universitet (2018) *Bostad först. Universitetets lösning på hemlöshetsfrågan*. [<https://www.soch.lu.se/forskning/forskargrupper/bostad-forst>]. Engelsk version: <http://www.soch.lu.se/en/research/research-groups/housing-first>.

Socialstyrelsen (2018) *Öppna jämförelser av hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden*. [<http://www.socialstyrelsen.se/oppnajokforelser/hemloshet>].

Threshold (2018) Organisationens webbplats. [<http://www.thp.org.uk/services/housing-first>].

Turning Point Scotland (2018) *Glasgow Housing First*. [<http://www.turningpointscotland.com/what-we-do/homelessness/glasgow-housing-first>].

Y-Foundation (2017) *A Home of Your Own. Housing First and ending homelessness in Finland*. [https://ysaatio.fi/assets/files/2018/01/A_Home_of_Your_Own_lowres_spreads.pdf].

ANTECKNINGAR

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

ANTECKNINGAR

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

ANTECKNINGAR

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

ANTECKNINGAR

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

ANTECKNINGAR

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

ANTECKNINGAR

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

i samarbete med Postkodlotteriet